

XVII. évfolyam, 185. szám

2017. március

Irodalmi Jelen

E. Bártfai László
Helyek csendes neve

Böszörményi Zoltán:
Soha véget nem érő
szeretkezés

Hernyák Zsóka: Á változása

Pethő Lorand: Betonfejtők

Polgár Vera: Téglák

Lőrincz P. Gabriella:
Illeszkedés

Kántor Zsolt:
Napfény, íz nélkül

Serestély Zalán: #hashtag

Tőzsér Árpád naplójegyzetei:
Hazánk: Mitteleurópa

Zsille Gábor:
Zágrábból Pestre

Vaszilij Bogdanov:
Senki a tükörben

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Budapest)

Munkatársak: Laik Eszter (helyszíni tudósítások),

Varga Melinda (vers, interjú), Király Farkas (próza),

Boldog Zoltán (kritika), Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

**A borítón Alekszej Szavraszov (1830–1897)
festménye**

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

Soha véget nem érő szeretkezés

undorodom a megbízhatatlan korrupciótól
mely megrészegít öl butít és nyomorba dönt
a korrupció legyen bátor szellemes
legyen nemes gondolatébresztő
legyen képzelőereje
legyen olyan mint a tűzvész
pusztítson el mindent
hogy a mindent újra lehessen építeni
legyen megismételhető
a pozitív erők koncentrációja
ellene semmit se tehess
(az igazság úgyis értelmi nem érzelmi cselekedet)
a korrupció legyen indulatos lelkes urbánus
virágoztassa fel a köztársaságot
mellőzzön érvet közömbösséget ábrándot
legyen káprázatos csillogó mindent magával ragadó
mint egy megáradt dél-amerikai folyó
aforisztikus leleplező de indiszkrét
Delila ne törje meg soha Sámson erejét
Cicerót büntetlenül szabadjon olvasni
legyen végtelen gyönyör
soha véget nem érő szeretkezés
legyen Érosz

a látványosság kirakata
kegyetlen vágy a töprengés küszöbén
termékeny sivatag ragadozó növény
forró valóság a zsarnokság ellentéte
totális történelmi tévedés
emlékeztessen Tacitusra Rómára Jeruzsálemre
Arisztotelészre a mindenkori történelemre
szeresse Machiavellit az izgalmas perverzítást
imádja Kantot logikája ne satnyuljon el soha
a korrupció legyen szentimentális megnyerő
pártütők között a legvulgárisabb pártütő
a vadak vadja
közönyt üldöző
a biztos pont mely kifordítja sarkából a világot
(mert ki szereti a bizonytalanságot)

Böszörményi Zoltán

HERNYÁK ZSÓKA

Á változása

A nyám családjában mindenkinek hátsó szándéka van, mondja Á. Én pedig hiszek neki, mert biztos tudja, végül is az ő anyjáról van szó, mármint az anyja anyjáról, meg annak az anyjáról, meg mindenki másról is a családja anyai ágán, akiknek egyebük sincs, csak hátsó szándékuk. Én meg egy házat rendeznék be, ha lenne pénzem, válaszolom, de már nem figyel. Az anyjára gondol, a hátsó szándékaira, hogy mennyire nehéz volt neki már gyerekkorában is, mert az anyja bajszos volt és alkoholista, most meg még inkább nehéz, mert az anyja öreg, bajszos, alkoholista öreganya, akitől mentsen meg mindenkit az az úristen, aki őt nem akarta megmenteni. Nagyjából mindent fa borítana, kivéve a fürdőt, mert azt persze csempe, teszem hozzá, de már én is az anyjára gondolok, a szőrös és alkoholista anyjára, amint a padlómon áll, issza a vodkát, és illetlenül lecsöpögteti a frissen lakkozott fát. Ez nem lehetett egyszerű neked, mondom, de már nem is az anyjára gondolok, hanem mégis inkább a csempére, hogy a fehéret választanám, mert az mindenhez megy, az ember fürdőszobája legyen fehér, ugye, és megpuszítom Á nyakát, biztos, ami biztos. Hm, ez finom meleg, mondja, és igaza van, egészen felhevültem, és már biztos, hogy a fehér csempét választanám, mert azzal nincs sok gond, úgyhogy benyúlok a nadrágjába, és örömmel veszem, hogy a farka egészen kemény. Mármint félkemény, de megvan benne a potenciál. Hű, teljesen kemény vagy, mondom, mire teljesen kemény is lesz, megy minden rend szerint. Á szőrös, de sebj, a gének öröklődnek, ezt hangosan is kimondom, mire Á farka lekókad. Szerinted hasonlítok rá, kérdezi, és én, jobban megfontolva a dolgot, úgy döntök, hogy mégsem a faburkolatot választom. A kövér vodkacseppekre gondolok, ahogy feloldják a lakkot, és nyomot hagynak a világosbarna fán. Á sírni kezd, könnyei szabályos sötét köröket nyomtatnak a padlóra. Jobb dolgom nem lévén, nevetek, Á pedig hangosan zokog, azért csinálta, értsd meg, mert csak ez segített neki, suttogja, és nekem elmegy a kedvem ettől az egésztől. Á farka, mint egy puha és szőrös hernyó, lassan araszolva húzódik vissza a hasába. Orra alatt hosz-

szú, fekete szőrszálak jelennek meg, előbb csak elvétve, aztán pödörni való bajusszá sűrűsödnek. Válla megroggyan, gerince meggömbül, már nem zokog, szemét lecsukva mély levegőt vesz. Vagy mégis inkább a fát válasszam, kérdezem, de meg se hallja. Kezén a körmök karmokká fejlődnek, lábfeje görcsösen ráng. Lábujjai leválnak a lábfejéről, két félkör alakú csonkon egyensúlyoz, és már nem tudok a csempére gondolni, mert minden idegszálamat leköti Á változása. Olyan vagy, mint anyád, vetem oda neki, mire kinyitja szemét, és rám mered. Fekete pupillája feloldódott a fehér környezetben, szürke és ködös tekintettel néz. Van valami hátsó szándékod, kérdezném, de nem tudok megszólalni, szürke szemtükrében mozogni látok valamit. Újra beszélni próbálok, de gégém száraz és érdes. Már biztos vagyok abban, hogy valami mozog a szemében. Felállok az ágyról, de Á rám mordul, és tudom, hogy a morgással utasít, hogy maradjak a helyemen. Lassan visszaülök, és Á eltorzult arcát bámulom; a bőrét borító erős szálú, fekete szőröket, a halott, kifejezéstelen szemet, a nagyra tátott, nyáltól csöpögő száját. Becsukom a szemem, innom kéne valamit, krákogom szárazon, majd megadóan lehajtom a fejem. A megváltozott Á engedékenyen mordul rám, ezért újra kinyitom a szemem, de a fejem nem emelem fel többet. Á boldogan morog, és közben diadalmasan dobog csonka lábával. Én helyeslően mordulok vissza rá, és megszámolom a foltokat a padlón.

PETHŐ LORAND versei

Betonfejtők*(monostori hiszekegy)*

hiszek egykilónyi vasban
a vas árában
a teli hasban
abban
hogy vasile nem magyarba
hanem magyarnak ment
hiszem felgyújthatjuk a parlamentet
hiszek a gyermekszemeknek
hiszem hogy voltak s hogy lesznek
éhes gyermekek keresztek
hiszek a higanytavaszban
hiszem hogy a betonfalakban
még rengeteg vas van
hiszem hogy egy rongyszatyorba
a boldogság beleférhet
és ha a tollpihék földet érnek
már nem fehérek
hiszem vasiléket
kik amerikában kebabot zabálnak
made in taiwanos pulcsijukról
kechup csordogál
hiszem hogy boldog és teli hassal álmodnak
hiszem vas szuszog a betonfalakban
hiszek egy
hiszek egykilónyi vasban
a vas árában

a teli hasban
abban
egyszer én is
lelépek és
amerikából kiáltok égnek
whats up
mi a f... van

(keresztvízben papírhajót...)

láttam a monostori vagányt mercedeszével elhajtani
a filós kislányt amint byront és lorcát lapozott
s köpködte közben a tökmagot
buszmegállóban a pesti kurvát
kit a szerencse elhagyott
a nyolcvanévest diáklányt lesni
amikor a fényhabok melléhez értek
láttam keresztvízben papírhajót
a bádogasztal alatt a csikkeket
amikor a nyolcvanéves lehajolt értük
láttam ahogy az újjgazdagok szétrúgták a csőlakót
majd rávizeltek
és láttam a húgy sárgájában a monostort
lassan ébredt
nyújtózkodott a járda ráncain

(mikor szívedből a fecskék kirepülnek)

mikor a szívedből a fecskék kirepülnek
s a 101-es villamos leáll
álmodban kolozsvárt idézed

Pethő Lorand

a mehedinți utcán a fények
várják hogy részegen
lágý ölükhöz visszatérjek

álmodban kolozsvárt idézed
sápadtra folyt az emlékezés
szívedből a fecskék kirepülnek
szívedbe csapva konyhakés

(telihold telihold)

a háztetőket mint porhó
öleli a fényed
telihold telihold...

most a testek összeérnek
ringatod a fáradt népet
telihold telihold...

úgy szuszognak mint a gépek
lágý szívéükben rozsdaférgek
telihold telihold...

nem álmodnak nem remélnek
porladozó rádióvégek
telihold telihold...

takard be mert nagyon fáznak
kezükről olvaszd le a zúzmarákat
telihold telihold...

és ha egyszer mennek végleg
pihenj meg a szemfedélen
telihold telihold...

Pethő Lorand

Kreuznachtsi töredékek

1.

ültünk és hajadból kiperegtek a csillagok

a kreuznachtsi utcán mezítláb
szaladt az ősz...
bujkált a fák alatt...
vadállatok között...

zsebünkben csak öblítőszagok
hajadból kiperegtek a csillagok

2.

ősz képe

kabát a vállfán
őszre kész
tizenhat négyzetméteren
két ismeretlen
összenéz
árnyékuk polcon
könyv között
zsebükben rejtett
kölcsonök
álarcuk poros
elkopott
kávészacc a torkukon
kiollózták rég szívük
papírszívű állatok
tizenhat négyzetméteren
tán otthonom...
tán otthonod...

3.

azok a nők

úgy szorították az üveg nyakát
mintha tyúkot fojtának...

Pethő Lorand

POLGÁR VERA

Téglák

Özvegy dr. Jáky Elemér nyugalmazott ügyvéd és jogtanácsos már túl volt azon a koron, amikor az ember még reménykedik. Bár a több mint egy évtizedes társtalanság úgy hozzánőtt, mint gomb a kabáthoz, a nyár végétől minden hónapban akadt egy délután, amikor csokornyakkendőt kötött a friss, fehér ing gallérja alá, gondosan lekefélt, majd felöltötte a divatjamúlt, sötétszürke öltönyét, belebújt a fényesre suvickolt bőrtalpú cipőjébe, és pontban fél négykor kilépett az ajtón. Ha az idő hűvösre fordult, előkerült a fekete gyapjúkabát és a puha, széles karimájú kalap is.

Dr. Jáky Elemér az idők során megtanulta helyén kezelni az élet mulandóságát. Felesége halála után hetente kijárt a temetőbe, makacsul hitte, hogy a halál csak a Jóisten pillanatnyi figyelmetlensége. Úgy vélte, hogy mindazok, akik hozzá hasonlóan fáradhatatlanul látogatják a néma köveket, valójában egyszerűen csak életük apró morzsáit csipegetik vissza egy kis időre, s addig toporognak a cementbe, gránitba vagy márványba véssett nevek előtt, amíg nyelvük alól előszivárog valamiféle édes-keserű zamat.

Az özvegyember eleinte csak szóltanul bólintott a fehér hajú asszonynak, aki a szomszédos parcellában nyugvót látogatta, akkurátusan cserélgetve a vázában sosem hervadó virágokat. Némán osztoztak a fájdalom közösségén, majd később szóba elegyedtek egymással. Gyakran egyszerre léptek el a sírhantok mellől, maguk mögött hagyva a megtöredezett múlt visszahozhatatlan emlékét. A kijárat felé ballagva semmiségekről csevegtek, majd a temető kapujánál szétváltak.

Jáky néha enyhe szorítást érzett a szíve tájékán búcsúzáskor. Az enyhe szorítás heves szívdobogássá lett, amikor egy alkalommal arról esett szó, hogy az asszony a férje halála után éppen abba házba költözött, amelyben ő a gyerekkorát töltötte.

- Melyik lakásba? – kérdezte izgatottan Jáky.
- A földszint négybe – felelte az asszony.

A férfi megrezzent.

– Én az ötben laktam tízéves koromig – mondta, és tekintete elrévedt valahova.

Innentől kezdve a közös lakóhely olyan szálakat bogozott össze, amelyek Jákyt az asszonyhoz kötve egyúttal kaput nyitottak az emlékek áradatának.

Három óra negyvenkét perckor Jáky kilépett a Horváth utcai házból. Tempósan igyekezett a villamos felé, felszállt, majd néhány megálló után le a Margit híd pesti oldalán. Egyenesen a virágos pavilonhoz tartott. Három szál vajszerű rózsából kötött csokrot, páfránylevéllel, rezgővel. Színes papírral díszítette. Belépve a körüli ház örökké nyitott kapuján, most is, mint minden alkalommal, a pincelejáró felé húzta a tekintetét az a valami, amelyről soha senkinek nem beszélt. Bekukkantott a lépcsősor alá. A ragacsos félhomályban is látta, ökölnyi lakat függ a vasajton. Talán maga sem hitte, hogy úgy volt, ahogy azt anyja a halála előtt elmesélte, mégis megborzongott. Zavart idegenként haladt a körfolyosók által közrefogott udvaron. Emlékezetében próbálta felidézni az egyre élesebb kontúrral előrajzolódó gyerekkor kapaszkodóit, a régmúlt hangokat és a távolba szökött illatokat. Egykori lakásukból, a földszint ötből most tangóharmonika zenéje szűrődött ki, és a napfényes Párizst idéző szanzon dallama fuldokolva lebegett a pirított hagyma gőzében. Míg komótosan lépkedett a földszint négy felé, igazított a haja állásán, és elkergette a vállán ülő láthatatlan pihéket.

Bár nem volt névtábla az ajtón, Jáky pontosan emlékezett arra, kik laktak ott annak idején.

Két rövid csengetés után csaknem azonnal fény gyúlt a katedrálüveg mögött, mintha már várta volna valaki azt a csengőszót, és az ajtórésben megjelent az asszony. Egyszerű, bő szabású, sötét blúzt viselt, amely jótékonyan befedte erős csípőtájékat, a

megereszkedett toka bőre alá pedig vékony, színes selyemkendőt kötött. Jáky decens eleganciával megemelte a kalapját, és meghajolt a küszöbön. A mozdulat régmúlt lovagok árnyát vetítette a csaknem százéves falakra.

– Csókolom a kezét, kedves Ilonka.

Leheletnyi kézcsók következett, majd a vajszerű rózsák átrebentek a nagymamává érett nő kezébe, aki egyfajta bakfis-esetlenséggel szippantott a virágok közé, majd széles mozdulatokkal terelgette vendégét a szoba irányába. A lakás egyszerű bútorzatával és könnyen áttekinthető rendezettségével tökéletesen harmonizált az asszony minden rafinériától mentes külsejével, csupán a bal kezén viselt, arisztokratikusan finom metszésű, ékköves aranygyűrű tűnt idegen testnek Jáky számára. A férfinak ismerős volt az ékszer, anyja hordott éppen ilyet: ovális formájú, brillkövek által közrefogott, mélyvörös rubin. Volt módja alaposan megfigyelni, amikor a mesekönyv fölé hajolva anyja finom ujjával sorról sorra haladt, míg együtt skandálták:

*„Mátraalján, falu szélén
lakik az én öreg néném,
melegszívű, dolgos, derék,
tőle tudom ezt a mesét.”*

Aztán eltűnt a gyűrű. Jáky sokáig úgy tudta, elveszett, és csak hosszú évekkel később szembesítette anyja a valósággal.

– Látom, a gyűrűmet nézi – mondta az asszony, míg rendezgette a vázában a virágokat. – Az anyósomé volt. Sosem értettem, hogyan tudott ilyen kifinomult ízléssel választani éppen ilyet magának. Ez volt az egyetlen ékszere. A halálos ágyán lehúzta az ujjáról, és nekem ajándékozta. Azt ígérte, másnap elmeséli a gyűrű történetét, de már nem került rá sor, mert még éjszaka elment. – Megforgatta kezét a lámpafény alatt. Gyönyörködve nézte, ahogy szikráztak az apró kövek, és középen a rubin, akár egy vércsepp, lusta méltósággal megtörte a fényt.

Szinte egyszerre sóhajtottak, aztán minden a kialakított szokásuknak megfelelően folytatódott.

Az ablak elé helyezett asztalkához ültek. Gondosan odakészített teáscsészék, tálkában aprósütemény várta a vendéget, a kannában gőzölgött a forró víz. A terítő közepén egy Siófok feliratú, vitorlás hajót ábrázoló díszbögre állt, benne három dobókockával. Így volt ez minden alkalommal. Az első korty tea után az asszony tenyerével befedve megrázta a csetreszt, majd a kockákat az asztalra borította. Ezután a férfi következett. Aki nagyobb összeget dobott, azé volt a kérdéses joga azon a délutánon. Különös módja volt ez a játék egymás megismerésének, izgalmas, szórakoztató és egyben felkavaró is, magában rejtette a kegyes hazugság és az ellenőrizhetetlen nagyotmondás minden báját és veszélyét.

– Tizenkettő – mondta az asszony, és visszaejtette a kockákat a bögrébe, majd Jáky elé tolta. – Maga jön.

Jáky teátrálisan rázta a kockákat, mintha minden ezzel dőlné el, aztán egy gyors mozdulattal, szájával lefelé leborította az asztal közepére az edényt. Óvatos játékossgal megbillentette, fél szemmel alákukucsált, majd Ilonka tekintetét kereste, és viccelődve rákacsintott. Az asszony mosolygott.

– Tizennyolc! – rikkantotta Jáky. – Most én vallatom.

– Csak aztán meg ne bánja! – kuncogott a nő régmúlt idők kacérságával, míg hátradőlt a karosszékből, és élvezte a beleharapott egy apró mandulás kiflibe.

Jáky vett egy mély lélegzetet:

– Mondja, Ilonka, miért költözött éppen ide?

– Tudja, Elemér, ennek a lakásnak jóval kisebb a rezsije, mint amelyikben az urammal éltem. Meg aztán... – nézett körül –, ő ide született, és egészen addig itt élt, amíg el nem vett feleségül. A szülei itt maradtak életük végéig. Tavaly temettem el mindkettőt. Ha arra gondolok, hogy ebben a két szobában nőtt fel a férjem, itt írta hozzám a szerelmes leveleket, akkor könnyebb szívvel viselem az egyedüllétet. Még ez a bolondos harmonikás sem zavar – intett fejével a fal irányába. – Jöjjön ki Óbudára... – dúdolta a nótá első sorát nosztalgiával vegyes könnyedséggel. – Játsszik ez mindent, ami csak eszébe jut – tette hozzá elnézően.

Jáky összehúzta a szemöldökét. Képzeletében felidézte Hunyiékat, akiket Sunyiéknak neveztek maguk között, és a fiukat, a kövér Sunyi Sanyit. Láta az öreg Sunyt, amint oson a körfolyosón, és szemérmetlenül bebámul minden ablakon. Aki csak tehette, bezárkózott, és leeresztette ablakán a vászonrolót. De nem lehetett mindig elrejtőzni Hunyi elvtárs elől, gyakran becsöngetett egy kis társalgásra. „A jó lakótársak már csak ilyenek – mondta, míg nyomult befele –, szeretnek néha elüldögelni egymás asztalánál, és beszélgetni a világ dolgairól.”

Hunyiék házfelügyelők voltak, szigorú birtokosai a liftkulcsnak és a vastag lakónyilvántartó könyvnek, amellyel Hunyi Lajos hónap elején végigkopogtatta a lakások ajtaját, kíméletlenül behajtva a lakbéreket és az egyéb elmaradt költségeket. Ebbe a könyvbe jegyezte be mindazt, amit fontosnak tartott bejegyezni, beleértve a kapuzárás után hazatérők nevét, a liftet használókat, és azt is, hogy milyen általa gyanúsak vélt alakok fordultak meg a lépcsőházban, kikhez tértek be a látogatók, mikor távoztak, és kik azok, akik az átlagnál több vagy kevesebb pénzt nyomtak a markába egy-egy éjszakai kapunyitás ellenszolgáltatásáért. Fejcsóválással fejezte ki rosszallását, amikor megszámlolta a csíkos frottírköpenye zsebébe potyogtatott sovány filléreket.

Hunyi Lajos tulajdonolta a pinceajtó kulcsát is, hiába volt néhány lakónak saját, keskeny pincerekesze, ahol tarthatott néhány üveg lekvárt vagy pár kiló krumplit télen, a főbejáratot Hunyi védte a belopódzó tolvajok ellen. Jáky apja valamiféle trükkkel csalhatta ki tőle a kulcsot, hiszen ők csak egy kiüresedett madárkalitkát tartottak odalent.

Több mint fél évszázad íve kötötte össze a férfi emlékeit Ilonka hangjával, amely lassan a távolba úszott, Jáky fejében pedig egyre erősebben zakatolt egy gondolat. Az emlékezés fejébe kergette a vért.

– Most! – kiáltott fel hirtelen.

– Hogyan? – lepődött meg az asszony –, nem értem, kedves Elemér...

– Nyissa ki a pinceajtót! Most! – zihálta a férfi. Áthajolt az asztalka felett, orra csaknem összeért az asszony orrával.

Az asszony riadtan engedelmeskedett.

Könnyen fordult a kulcs a lakatzárban, a pánt elmozdult, és a vasajtó nyikorogva engedett a nyomásnak. Jáky lépett be először. Öngyújtója lángjával világított, míg kitapogatta a kapcsolót. Pókhálós lámpa gyulladt fel a pince hátuljában, gyenge fénye kiégett villanyrezsóra, rozsdás biciklire, szakadt napernyőre és a többi, kidobni való, felesleges holmira hullott. Krumplinak, hagymának már nyoma sem volt. A falról hámló vakolat alól kilátszott jó néhány téglá. Jáky sorra kopogtatta valamennyit, míg megtalálta azt a kettőt, amelyek könnyen kimozdíthatók voltak. A téglák mögött egy mélyebb üreg húzódott. Jáky előrehajolt, belesett a vájatba, aztán felgyúrte karján a zakója ujját, és benyúlt. Eltelt néhány másodperc, amikor erőt vett magán, és a kőporos lyukból kihúzott egy kötelet.

– Ezzel akasztotta fel magát az apám, itt a pincében. – Tekintetével a mennyezetet fürkészte. – Ott a kampó – mutatta Ilonkának a rozsdás horgot. – Anyám talált rá, ő vágta le. Nekem annyit mondott, hogy apám leesett a lépcsőn, beverte a fejét, és meghalt. Ötéves voltam akkor.

Az asszony óvatosan vette kezébe a foszlásnak indult kenderkötelet.

– De hát hogyan... miért...? – motyogta maga elé.

– Ha anyám nem meséli el, mi történt valójában, életem végéig úgy gondolnék apámra, mint egy nyomorék emberre. Pedig nem volt az, csak a maga férje és az apósa segített abban, hogy azzá verjék az Andrássy út hatvanban. Ezerkilencszázötvenkétben ez nem volt ritkaság – mondta Jáky száraz ténszerűséggel.

– Az én férjem? – hüledezett Ilonka. – De hiszen abban az időben Sanyi még gyerek volt... tizenkét éves.

– Sanyi gyakran bejárt hozzánk, vonzotta a sütemény illata. Anyám szívesen megkínálta, olykor még a szüleinek is küldött kóstolót belőle, mert tudja, Ilonka, a félelem nagy úr. Sanyival néha építőkockáztam, de ő leginkább azokat a színes magazinokat bújtá, amelyeket a nagybátyám küldött apámnak Amerikából. Voltak benne általunk sosem látott autócsodák, karórák, meg persze nők is. Egyszer betoppant vasárnap dél-

után, amikor apám éppen az Amerika Hangját hallgatta. Anyám hiába csavarta el gyorsan a rádió gombját, már késő volt. Aztán egy hajnalon becsöngettek hozzánk... – Jáky egy pillanatra elhallgatott, aztán mégis folytatta. – Míg apámat végighurcolták az udvaron, hogy majd betuszkolják a ház előtt álló, fekete autóba, Hunyi pizsamában kiállt az ajtajába, úgy ordította: „Rohadt kém! Amerikának kémkedik! Mind erre a sorsra jut!”

Anyám még aznap a nagyanyámhoz vitt Esztergomba, így nem tudtam, mi történt azután, és arról sem, hogyan szaladgált szegény fűhöz-fához, könyörgött a Hunyinénak, beszéljen a férjével, bírja rá, hogy intézkedjen, ne gyötörjék apámat, hiszen egyetlen szó sem volt igaz abból, amivel vádolták. A közbenjárásért anyám a gyűrűjével fizetett az asszonynak. Hunyiné tette a dolgát, három nap múlva kiengedték apámat. A felismerhetetlenségig összeverték, szilánkosra törték a bokáját, három bordája megrepedt, csak kapkodta a levegőt, mint a partra vetett hal.

Amikor hazahozott anyám Esztergomból, apám arcáról már nagyjából eltűntek a véraláfutások, de ő csak feküdt az ágyban, nem beszélt senkihez, és két bottal járt ki a vécére. Soha többet nem tudott lábra állni, sem testileg, sem lelkileg. Félttem tőle. Az egyetemről elbocsátották, a tanítványai szétszóródtak, egy-kettő titokban látogatta egy ideig, aztán elmaradtak ők is. És egy napon apám nem bírta tovább. – Jáky elvette a kötelet az asszonytól, és visszahelyezte az üregbe, aztán betolta a téglákat a helyükre. – A többit már tudja. – Zsebkendőt húzott elő, és megtörölte a bepárasodott szemüvegét.

Ilonka nézte a gyűrűt az ujján, majd lassan lehúzta, és a tenyerébe ejtette.

– Sosem éreztem sajátomnak ezt az ékszert – mondta, míg újra ráfordította a lakatra a kulcsot, és elindultak az udvar felé –, nem is tudom, miért vettem ma fel... Tetszeni akartam magának – mondta, és észrevétlenül Jáky zakója zsebébe csúsztatta a gyűrűt.

– Készíték friss teát – mondta Ilonka, amikor beléptek a lakásba.

– Ne fáradjon, így is sokáig maradtam, és túl sokat beszéltem – nyúlt a kabátjáért Jáky.

– Csak nem akar máris elmenni? – Az asszony zavartan állt, kezében a férfi kalapjával.

A falon túl most újabb dallamba fogott a tangóharmonikás.

– Hallja? – nézett az asszony Jákyra –, most meg ez. – Keserű ránc ült a szája sarkában.

A Gyertyafénykeringő édes-bús zenéje fátyolként lebegett a bútorok között, és áradt megállíthatatlanul. A jól ismert hangok belekenődtek a délután bágyadt fényeibe.

Míg Jáky lassan begombolta magán a kabátot, Ilonka félsze-
gen forgatta a férfi kalapját a kezében. Ügyetlen tétozasággal,
szótlanul álltak a keskeny előszobában. Rég múlt pillanatokra
szakadt az idő, és már nem volt több mondanivalójuk egymás-
nak.

Özvegy Jáky Elemér becsukta maga mögött a földszint négy
ajtáját. Amíg az udvaron át ballagott a kapu felé, arra a macs-
katekintetű szőkére gondolt, akit egykor a lányiskola mögötti
térről lesett a gimnazisták között, ahogy kacarászva ellibbentek
a gyertyavirágos gesztenyesor alatt. Nem tudta a nevét annak
a lánynak, valamiféle kamaszkori fájdalom peremén kapaszkodott
reménytelenül. De az a lány másnál kereste a maga boldog-
ságát. Beszélték, hogy valamilyen Sanyinak hívják azt a fiút, és
odaát lakik, a híd túlsó végén, a pesti oldalon.

LŐRINCZ P. GABRIELLA versei

Harmat

Nézem hogy jön közelebb
Napról napra
Családtagot barátot ölelget
Mosolyog hívogat kecsegtet
Ímélt ír ismerősnek jelöl
Lapot küld minden születésnapomra
Valahányszor találkozunk
Közel hajol
És magával visz egyszer engem is

Illeszkedés

Illene már mindent tudni
Mindenkit ismerni
Figyelni a jó modorra
Elvárások szerint élni
A koldusnak mindig adni
Megérteni az útszéli kurvákat
A részegeseket meghívni egy felesre
És megszeretni a politikust
Mosolyogva vasalt ingben járni
Sohasem másnapos hunyorral
Csak jót írni meg szépet és igazat
Illene már illeni ide

Hideg

Nem voltak lábai
Keze is csak egy és egy negyed
Hazaindultam épp
Hátamon zsák két kezem tele
Fejgörcsöt kaptam a novemberi szélről
Megrántotta a tolószéket
Kis híján fölborult
Már segíteni indultam
De nem volt rá szükség
Mi lehet olyan fontos
Hogy majdnem meghal érte
A telefonja szólt
Üzenete érkezett

Milyen jó lehet
Üzenetet kapni
Ebben a rohadt hidegben

Megint

Most kell felnőnöm
Hogy megtanuljak gyermekül
Levetkeznem az összes tettetést
Ringatás helyett ringani csendben
Kést villát ollót elkerülni
Tűzhöz nem nyúlni mert forró
Nem hazudni mert csúnya dolog
Felvenni mindent ami
Jó és Igaz
Mosatlan enni zöld gyümölcsöt
Cipő nélkül szaladni a fűben
Tanulnom kell

Lőrincz P. Gabriella

KÁNTOR ZSOLT

Napfény, íz nélkül

A kapszos notesz, 1966–1977

Céernaszálak, orsók és bábuk a fémdoboz alján. S egy repedt zsebtükör. Nagymamám adta ajándékba. *Kisfiam! Néha fé-sülködj meg!* A piros dobókockákról nem is beszélve, azokról már pereg a zománc. Ezeket szintén a Vass nagymamától kaptam, 1966 karácsonyára (Brazíliát megvertük fociban). Az ólomkatonákra gumigyűrűk csavarodtak. Ez is a mamitól van. Ő volt az a családtag, aki normális ajándékokat tudott venni a gyermekeknek. Nem zoknit, nem atlétát, és nem is kalucsnit.

A polcon leporellók, citromsárga matchboxok. Nem család és nem ámitás, ezeket is mind Tőle! A drága Vass Sándorné, nagyika vette nekem annak idején, a hetvenes években. És itt vannak a nyöszörgő babák. Fiú létemre kaptam kettőt néhány rokontól. Nem dobtuk ki. A díspárnákra ültettük őket, anyáinknak tettsett. Az ő gyermekkorából hiányzott ez a szegmens, úgyhogy hagytuk, hadd örüljön. Az egyik baba Brigitte Bardot volt. Legalábbis nagyon hasonlított rá. Élénkpiros rúzs, barna-szőke, hosszú, vékonyszálú haj, kék írisz. (Egy este titokban megcsó-koltam. Akkor mozdult meg először bennem az úgynevezett szív.)

A mama járta a trafikokat velem, és ami megtetszett, azt minden ellenkezés nélkül megvásárolta. Legalább harminc gombfocicsapatunk volt. A bátyámnak és nekem együtt. Akkoriban az általános iskolában a legnagyobb gyűjtőknek számítottunk Debrecenben. Megvolt a brazil és az olasz csapat. A német meg a portugál. És Anglia, a kedvencem. Összeállíthattuk simán a világválogatottat. Mazzola, Rivera, Fachetti, Pelé, Jairzinho, Eusebio, Gerd Müller, Beckenbauer, Bobby Charlton és Banks, az angol kapus. De kit érdekel ez ma már? Mégis megtartottam néhány csapatot. Leendő unokáimnak. Megtanítom nekik a ját-szás örömét. Ahogy a fiamnak is átadtam, úgy gondolom. Ez az egy oktatási feladat kipipálható.

Innen a naplóban egy eredeti, de költői szöveg következik. Közlöm. Bár nem mindent értek én sem. Miként gondoltam akkoriban, amikor írtam? Csak sejthetem a textus jelentésrétegeit. Lám-lám. A recepcióesztétika igazsága. A mű megszületése után a szerző is csak egy olvasója a szövegnek, nem több.

A fenséges hiánya itt illúzióba áztatott ezüst. Elcsurrant könnycseppben lakik egy női akt. A tied. A szabadság, mondogatod a boltban, nem tud más kontextust, csak ahol az eredetiség és a múlt egybeforr. Maga az élet csak megközelítése valaminek, ami lehetne. Tehát a megértés nem teljes. Egymás megméréséhez a nyelv a mérőzsinór. Kánon nyelvhúsból és lapockából. Pánírozva a megtört szív. Szerkezete rejtett. Pedig jó lenne tudni, milyen belül a lélek. A képmás empátia nélkül hideg. Az író és az olvasó gyámoltalanságának meg az individuum esetlegességének tapasztalata. Napfény íz nélkül. A használt ruhák atmoszférája. A lényeg engem ért félre. Röhej. Pedig új alapok kelletik magukat. Szókapcák, szóruhák. Szókupacok. Az ismeretlenhez is úgy közelítünk, mintha ismert lenne.

Végül választok egy pólót.

Fölveszem. A naplóm a sarokba dobom. Minek írom le a gondolatokat, amiket nem is én gondolok, hanem a nyelv? Ezt én is kérdezem. Mert nincs határozott szándékom az írásra, csak firkálgatás ez, de meghagyom, még ha bosszankodom is utólag a megszületett penzumokon. Van értelme.

Ezt bárki megteheti. Végigveszi a szoba tárgyait és a hozzájuk kötődő történeteket. Vesz az Írószerben egy határidőnaplót, és minden áldott nap belejegyez valamit ezekről. Meg hogy mi volt az ebéd. Visszalapozva, egyébként, néhány hónapot a leírásokban, az ebédleírások juttatják szóhoz az emlékeket. Azáltal jönnek elő az aznapi események, hogy beugrik, mit ettünk. Csirkehúsleves volt abból a csirkemellből, amit a mamától hoztam el egy koszos nejlonban? Akkor az péntek. Rollerrel mentem és jöttem. A Nyomtató utcán, hazafelé már csöpögött a térdemre a leve, olyan meleg volt. Kiolvadt a hús. Anyám gyorsan megcsinálta. Pedig kicsit bűdösnek tűnt. Nem baj. Zöltséget pucoltam gyorsan. A spájzban volt karalábé meg fehérrepa. Vöröshagya-

mát a mama küldött. Fokhagymát a hűtőben találtam, néhány gerezdet az üres tojástartóban. *Nincs egy éles kés sem itthon*, jegyezte meg valamelyikünk, mert még a répába is majdnem beletört a bicska, olyan tompa volt. Ezen a pénteken vesztek össze apámmal. Mert amikor kész lett a leves, megérkezett a kedves családfő részegen, és ruhástul beleült a fürdőkádba. Anyukám fejtette le róla az inget és a gatyát. János-napon volt. S akkor megfogadtam, nem iszom alkoholt soha többé. Mert már tizen-négyszer bele-beleittam vendégség után az otthagyt pezs-gőkbe. Finomnak tűntek. De a bátyám elárult, és ez riadalmat keltett. Mert a Karcsi bácsi poharába ittam bele, akinek a szá-ján herpesz volt. Nem kaptam el. Majd meggyes piskótát csinált anyánk, olyan meggyből, ami már befőttként átélte a penész ál-potot. Furcsa ízeket éreztünk.

Akkor a bátyámmal ágyba cipeltük apát. Anyánk sírt. Kará-csony jött másnap. Kint süttött a nap. Mintha szeptember lenne. Valahogy a muskotályos pezsgő íze megmaradt a számban. Em-lékszem. És a csirkehúsleves után rántott karaj volt. Boldognak hittem magam. S mindez a polcon heverő ólomkatona miatt ju-tott az eszembe.

FRITZ MIHÁLY szobrász- és éremművész alkotása

SERESTÉLY ZALÁN

#hashtag

mire bejárnád azt az álmot
puszta
hashtagek maradnak.
volt minthaszüzséje is
hashtagcsak az is.
voltál éhes is már
felmártanáda szószot
néznél vacsorádba mélyen
ágyaznilüktető penésznek
csak túl erős
a mozdulatszintaxisa.
nem mártod.
nem vagy éhes sem.
gyomorforgató.
az talán.
gyomorforgató.
esetleg.
mert elfér az egyetlen
aligösszetett szóban.
egy vénasszony zoknis sarka
szandálról lebuggyanóban.
az is csak hashtag.
s még ott az ég is
ráprojektálva régebbi egekre
#pára#üresség#átütés#át-nem#
vennél levegőt
de a rekeszizom

túlhajszott mondat.
ez a feszülés–ernyedés
ez a kizsigerelt dialektika.
a nyílás sok már.
túl kauzális.
képként is terhelt.
nyílást semmiképp.
maradjrésen.
nyílást semmiképp.
másfajta erotikát kitalálni
fagyott nem-dialektikus erotikát
tartozol magadnak
a kristályráccsá préselődő vággyal
és mindenkinek
a dermedt halandóság
tektonikájával

TŐZSÉR ÁRPÁD naplójegyzetei

Hazánk: Mitteleurópa

Pozsony, 2009. május 31. Tegnap este ünnepelt a Kalligram: Szigeti László, a Kiadó igazgatója 60 éves. Ligetfaluban, szakadó esőben kerestem a Bonbon Szállót. Mentem árkon-bokron át a kocsimmal, tócsavizek takarták a gödröket, zakogott az autó kereke, tengelytörés fenyegetett, végül már azt sem tudtam, hol járok. Aztán mégiscsak felfedeztem egy szállodaszerű épületet. Első, akit a szálló előtt megláttam, Rudolf Chmel felesége, Teodóra asszony volt, tőle kérdeztem meg, hogy ez-e a Bonbon. Elnevette magát, hogy legyek nyugodt, egy helyre megyünk. Korábban egyszer már találkoztunk valahol, de most éppen úgy nem voltam abban biztos, hogy őt látom, mint ahogy azt sem tudtam biztosan, a Bonbon-szálló épülete meredezik-e előttem. – Az ünnepségen voltak legalább kétszázan, inkább népiünnepélynek tűnt, mint születésnapnak. Magyarországról is rengeteg író eljött (Kukorelly, Csaplár, Zentai Péter, a MKKE igazgatója, Füzi László, Márton László, Németh Gábor, Szegedy-Maszák, Pályi András és mások). Jelen voltak továbbá a liberális szlovák írók (Janovic, Feldek, Vilikovsky, Bútora), s politikusok minden megnyiságban (a legtekintélyesebb közöttük minden bizonnyal a cseh Schwarzenberg herceg volt, aki kétszeresen is tekintélyes: töméntelen nagy hasával és tisztségével is az, lévén most éppen Csehország külügyminisztere). Meg kell hagyni, nagyvonalú közép-európai se-reglés volt, méltó a közép-európai Kalligram Könyvkiadóhoz. Ami nem sikerült a Visegrádi Négyeknek (összehozni Közép-Európa értelmiségét!), azt egyetlen ember, a dunaszerdahelyi Szigeti Laci (a szlovákoknak Laco, a cseheknek Láďa, a lengyeleknek Włodek) megcsinálta. Kár, hogy itt is inkább a politikus értelmiségé volt a főszerep, s nem az íróké. A pártkatonák beszédmaratonjai után szünet következett, s mikor már minden fegyelem megszűnt, s mindenki inkább a büfék iránt érdeklődött, mintsem a pódium eseményei iránt, akkor szólítottak minket, művészféléket, nevezetesen a képzőművész Németh Ilonát, a költő Lubomír Feldeket és engem. Úgy mondtuk el a köszöntőinket, hogy a nagy zajban már senki sem figyelt/figyelhetett ránk. Én egy paródiára hegyezett verset írtam, Majthényi Flóra *Mi a haza?* című, egykor (még a Horthy-időkbén)

közismert verse dallamára. (Emlékeztetőül, a Majthényi-vers első két sora: *Édes anya, édes apa! / Mondjátok csak, mi a haza?*) S az én versem kulcssorai:

*Úgy tudjuk Kundera óta:
Hazánk Miteleurópa.
Partját három tenger mossa,
Szerdahely a fővárossa.
Itt, bár szűken mérik a lét
(„kalligramm” a súly mértéke),
sok tonnás a művészi lét.
Ez a haza!, itt a vége. –*

Úgy képzeltem, hogy a tanácskozás során Feldekkal lefordítjuk a versezetet szlovákra is, de nem jött össze a dolog. Nem is baj persze, a nagy politikai fieszta végén úgysem figyelt volna rá a kutya sem. Pedig a politikus urak már megtanulhatták volna, hogy a forradalmakat általában az írók, költők kezdik (így volt Budapesten 1848-ban, 1956-ban, s így Prágában 1968-ban és 1989-ben). – Az ünnepség két nyelven, magyarul és szlovákul folyt, s én közben azon elmélkedtem, hogy ha már régebben is ismerték volna a szinkrontolmács fogalmát, s a háborúkat szinkrontolmácsos tanácskozások előzték volna meg, nem biztos, hogy minden alkalommal kitört volna a vihar. A bajt legtöbbször az ellenfelünk (ellenségünk) meg nem értett nyelvének és mondanivalójának démonizálása okozza. A Kalligram-fiesztán szinkrontolmácsként a történész G. Kovács László remekelt. Eddig el sem tudtam képzelni, hogy ilyesmi lehetséges. Sőt meg voltam győződve, hogy ha ugyanazt két nyelven mondom, akkor az semmiképpen nem lesz ugyanaz. G. Kovács meggyőződött róla, hogy ha a tolmács a tolmácsolás idején kellőképpen el tud személyteledni, azaz maximálisan „medializálni” tudja magát, akkor minden nyelvi állításnak megszülethet a tökéletes másnyelvi pendant-ja. (A beszélt nyelvről beszélek persze, nem a költészet vagy általában az irodalom nyelvről, a műfordítás, az más kategória, verset vagy regényt valóban nem lehet kongeniálisan lefordítani.)

Június 12. Jancsó Miklós mondja egy interjújában: *Nemrég láttam a tévében az Öldöklő anglyalt Buñueltől. Belegondoltam, hogyan lehettem ilyen marha, hogy egy ilyen zseni mellett*

egyszerűen belevágtam a szakmába. – Hát itt tartunk most! Az emberi szellem annyira beért, annyira telítődve van és annyira telíti a rendelkezésére álló teret (a Teilhard de Chardin-i nooszférát), hogy valóban „marhának” kell lenni ahhoz, hogy valaki „belevágjon a szakmába”, bármilyen szakmába. Aki nem „marha”, aki fel tudja mérni a szellemi terünk telítettségét, azt a Harold Bloom-féle hatásiszony nyomja agyon, s megelégszik az évezredek által gerezdre érlelt Földből, Szellemből való lakmározással. Petőfi ugyan még „évmiljomokat” tartott szükségesnek. Az *apostolban* a Föld teljes „beéréséhez”, de százötven év is elég volt hozzá, s nekünk már csak a „lakmározás” kétes élvezete jut. Persze, nem mindegy, hogy valaki a plázák tucatkészletéből lakmározik, vagy Shakespeare *Hamletjéből* ír egy újabb (gyengébb) Hamletet, de azért a közös nevezője valahol mindketőnek a konzumidióta. Bizonyára nem véletlen, hogy jelentős íróink műveiben (Kukorelly, Parti Nagy, Garaczi) a kilencvenes években (és később) a dilettáns író és konzumidióta polgár lett az idol. Persze a hülyeség nem mai keletű, és hamar unalmassá válik, mondja ugyancsak Jancsó. S ez még akkor is így igaz, ha okos emberek adják a hülyét.

Június 16. Arany János az *Őszikékben* azt írja: „*e néven virágok vannak ősszel – és csibék*”. Az igazság az, hogy tücskök is vannak „*e néven*”. Hamarosan megjelennek az én „*őszikéim*”, öregséverseim is (a kötet címe paradox módon *Csatavirág lesz*), benne egy vers a tücsök-őszikékről szól. Címe: *Aszfodélosz szigetén*.

*Sziclák kőtbláin tízezer mítosz. –
Számptalan Tithónosz, tücsökposzáta
ciripel: millió sípból sivítóz
az ember előtti Holdfény-szonáta.*

Az öregség: egyszemélyes „sorstalanság”. S tulajdonképpen nincs hiteles irodalma, mert aki valóban és a valódi öregséget megéri és megéli, azt már elhagyták az érzékszervei, amelyekkel az állapot tüneteit érzékeltetni tudná, s felmondta a szolgálatot a tudata, amely az érzeteket, képzeteket, fogalmakat egységbe és irodalomná szervezhetné. Az igazi öregség valahol a tudaton túl van, az érzékektől való elhagyatottságban, a teljes kiszolgáltat-

tottságban, a sorstalanságban, ott, ahonnan már nem lehetséges a tudósítás. Mi, kik még mindezen innen vagyunk, de már az öregségünkre panaszkodunk, kicsit úgy vagyunk ezzel, mint Primo Lévi a holokauszttal. Szerinte a holokauszt infernójának azért nem hiteles a létező irodalma, mert a *túlélői* írták meg, olyanok, akik tulajdonképpen nem járták meg Auschwitz és a többi KZ legmélyebb, azaz *halálos* bugyrait. A holokauszt igazi tanúi ugyanis a *halálra* kínzottak s az elgázósított hullák lennének – ha szólni tudnának. Mi, akik az öregségről írni tudunk és írni próbálunk, még csak nem is *túlélői*, csak *innen-élői* vagyunk az igazi öregségnek, ennek az egyszemélyes „sorstalanságnak”, s így mi sem lehetünk hiteles tanúk.

Június 25. A nyakamon június 28. és Kisvárdá. Megint utazom, s közben alig látok. Mintha bepárasodott tükörben nézném a világot, valóságosan megélem a Szent Pál-i „tükör által, homályosan” ontológiai helyzetet. (Július 14-én, Kisvárdá után, a hatvanéves filozófus Mészáros Andrást kell köszöntenem, már arra is gondolnom kell, s Mészáros egyik könyvének ez a címe: *Idő által, homályosan*, erről jutott Szent Pál eszembe.) Kisvárdán Koncsol Lászlót fogjuk ünnepelni, aki Tőkés László-díjat kap, s én fogom laudálni. Lassan már afféle „köszönő/köszöntő ember” leszek ahelyett, hogy magammal törődnék, s megműtetném a szürke hályogos szememet. Hogy „színről színre” is láthassam még az utat a kocsim előtt! – Tegnap bent voltam az egyetemen, a Hizsnyai házaspárral, Zolival és Ildikóval ebédeltem. Már az örökifjak is öregszenek, Zoli erősen őszül (ötvenéves, Mészáros Bandi hatvan). Én ötvenéves koromban még az asztal tetején táncoltam. De a szó szoros értelmében. A Madáchban ünnepeltük a születésnapomat (a Kiadó akkor még a Mihály-kapu alatt székelt), életemben utoljára berúgtam, hajnal háromkor az asztal tetején táncoltam az azóta már megboldogult Zalabai Zsigával. Aztán autóba ültünk, hazavittem Zalabait (Somorjára, a városka Pozsonytól cca. 20 km-re van), s itthon vettem észre, hogy nincs se jogosítványom, se személyazonosságim. Iratok nélkül vezettem, jól felöntve a garatra, hajnali sötétben. Akkor még nem volt hályogproblémám. Az igazolványaimat másnap reggel találtam meg, a Madáchban, az alatt az asztal alatt, amelyen táncoltunk.

Kisvárdra, június 29. A református gimnázium második emeletén, a „Kálvin-szobában” vagyok elszállásolva. (Persze csak én nevezem így a szobámat. Ajtómat a szerint különböztetem meg a többitől, hogy az enyém mellett egy Kálvin-portré függ.) Egyébként a szállásom tkp. egy kicsi manzárd, a plafonban van az ablaka. Dög meleg van benne, mert a tűző naptól csak a zsin-delyek védnek, illetve éppen hogy nem védnek, sőt átforrósodva duplán sugározzák rám a meleget. 3,30-kor ébredtem, akkoriban kelt a nap. 5,50-ig még gyötrődtem az ágyban, a „Spenót” hatodik kötetét olvastam. (A fejemenél, a falra akasztva egy könyvespolc, abból halásztam le a zöld borítójú egykori irodalomtörténetet.) Hiúság, ember a neved – természetesen a saját nevemet kerestem meg benne legelőször. Nem tudom, ki írta a rólam szóló fejezetet (a kötet 1966-os kiadású), de még ma is elég találó, a nyelve is szabatos, pontos. Egy beidézett Fábry-szöveg benne – nyelvileg – a legdiszsonánsabb: *„A világgá táulás pattanó dinamikája – a leülepedettség ellenszere – a képelevenség szinte belénk marja. A gesztus mondatok plasztikus hűsége a férfimozdulat világrendületét realizálja.”* Hogy-hogy akkor nem vettem észre a fogalmazásban a dagályt, a fogalmi bizonytalanságot? Három évvel korábban jelent meg az első verskötetem, a *Mogorva csillag*, a Fábry-szentencia annak a verseiről szól. Nekem meg most hirtelen az jutott az egykori kötetem címéről az eszembe, hogy mennyire ingatag valami a versek ún. valóságreferenciája. A kötet címadó versét annak idején apámhoz és apámról írtam, de mára már az ismerőseim és barátaim rendre engem neveznek „mogorva csillagnak”. A vers referenciája az olvasóban bármikor aktualizálható képpé, az általános kommunikáció részévé válik. De vissza a „Spenóthoz”: Kisvárdára kellett jönnöm, 2009-ben, hogy egy gimnázium nevelői szobájában végre elhiggyem: nemcsak költő és irodalomtörténész, de irodalomtörténet is lettem. S úgy látszik, amihez nyúlok, az is irodalomtörténété válik. Tőkés László legalábbis azzal gratulált a tegnapi Koncsol-laudációmhoz, hogy: Csodálatos volt, irodalomtörténété tetted Koncsol Laci barátunkat. – Koncsol László ugyanis 2002 és 2006 között a Szlovákiai Református Egyházkerület főgondnoka volt, s a közönség talán azt várta volna tőlem, hogy főleg ebben a minőségében méltas-sam, de Laci barátom nekem természetesen mindenekelőtt író és irodalomszervező. És zenész. Vagy ahogy a laudációmban

mondtam: „A pozsonyi Koncsol László, az író-költő, az irodalomtörténész, a műfordító, a szerkesztő, a számos tanulmány-, esszé- és verskötet szerzője, a zenész, a pozsonyi vásártéri kalvinista templom orgonistája, a Csallóköz megszállott helytörténésze alapvetően literátus ember, tudós irodalmár, s mint ilyen, a hagyományos humanista értékek letéteményese, de egészségesen nyitott minden új eszmére, szellemi kezdeményre is. Ha van még értelme a paradox „konzervatív-liberális” minősítésnek, akkor ő ma a szlovákiai magyar irodalom és szellemiség legmesszebből látszó és (talán) legmesszebb látó, sok nyelvet beszélő konzervatív liberálisa”. – Kik voltak még jelentősebb protagonistái a kisvárdai ünnepségnek? Bölcskey Gusztáv, Tőkés László (és égő szemű felesége, Edit asszony), Erdélyi Géza, Nagy György (egy kisvárdai bohém ügyvéd), Lengyel Szabolcs (az egész akció szervezője, rendezője) – meg a főtéren álló, a romantikus szikláival és kicsit deheroizált figurájával anakronisztikusnak tűnő Szent László.

Június 1. Mi van akkor, mikor nincsen semmi? Mi történik, ha semmilyen létező nem enged magához, s kinn maradok a semmiben? (Mint ahogy ma is történt.) Mi van, ha csak a szorongás van? Szorongás a semmitől. – A szorongás maga a semmi. Az egyetlen általunk is érzékelhető tünete a semminek. A semmi sejtelve, s mint ilyen, mélyen emberi: az állat nem ismeri a szorongást. Azért dolgozunk, azért írunk, azért végzünk különféle művészi és egyéb tevékenységeket, hogy kitöltsük a bennünk levő semmit, s megszabaduljunk a szorongásunktól. – A filozófus Heidegger más módját eszelte ki a megszabadulásnak. „*Miért van egyáltalán a létező, és miért nincs inkább a semmi?*”, tette föl magának és mindnyájunknak a korszakos kérdést. Ha a *semmi* lenne a természetes létünk, akkor nem vethetnénk össze a *létezővel*, s az egyetlen azonosítható létező a *semmi* maradna számunkra... Az *A* vagy *A* vagy *nem-A*. Harmadik lehetőség nincs. Eddig az *A*-t csak úgy tudtuk elképzelni, hogy szembeállítottuk azzal, ami *nem-A*. De ha a *nem-A*-ból nézzük a dolgokat, s csak a *nem-A*, azaz a *Semmi* (a halál tudata) létezik, akkor a szorongás alapját veszti. Vagy ahogy Heidegger fejtegette: „*A halál választása megóv »az ember illúzióitól«, s szabaddá teszi az embert. Így lesz »a szabadság a halálra«... a leghitelesebb*

létlehetőségünk.” (Nyíri Tamás: *A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Bp., 1991. 427. o.)

Július 5. Reggeli sajtószemle: A „stockholmi szindróma” lényege: a rab beleszeret a rabtartójába, mondja a rádióban egy dán Magyarország-szakértő. (Megtörtént eset: egy stockholmi túsdráma során az egyik női túsز beleszeretett a túszejtő rablóba.) A magyarok beleszerettek rabtartójukba: Kádárba. Nekünk Mohács kell! És Kádár! – Orbán a taktikájával vesztette el 2006-ban a választást. Támadnia kellett volna Gyurcsányt, és nem meglepetőznie. Tudat alatt talán még benne is mindig a stockholmi szindróma működött. – A dánok korábban kisöpörték a hatalomból és a közéletből a nácikat, a magyarok tétlenül nézték a kommunista hatalomátmentést: a korábbi politikai hatalomból tőke lett. – Trianon is így kezdődött – írja Hegyi Gyula a Népszabadságban. (2009. június 29.) Úgy, hogy elvesztettük Nyugat szimpátiáját. S ebben, sajnos, van valami, teszem hozzá én. De aztán úgy folytatódott, hogy elvesztettük a saját, belső hitünket is. Károlyi politikája a teljes önfeladás volt. Nyugat kegyeit keresve nem adhatjuk föl önmagunkat. A haza (a nemzet) és haladás nem lehetnek egymást kizáró fogalmak. Ez Kölcsey óta közhely, de nem lehet elégszer elismételni. Az viszont tény, hogy kisebbségi ügyekben a fideszesek is csak a nyugati szocialisták, liberálisok és zöldek támogatásával számolhatnak és számolnak.

Július 12. Rékai Gábor műsora megy a rádióban: *Hangalbum*. Hatvany Lajos beszél, a felesége beszél (mindkettő felvételtől persze), mindenki beszél (Babitsnak állítólag nyolcvan rádiós felvétele létezik), csak Ady nem beszél, és József Attila nem beszél. Róluk viszont annál többen beszélnek, és rengetegen. Magukat hiteles forrásoknak állítván. Lelkiük rajta, hogy valóban azok-e, de egy szempontból talán valóban hitelesek lehetnének. (Ady esetében már csak lehettek volna: valószínűtlen, hogy még élne valaki azok közül, akik látták és beszélni hallották a költőt.) Arról van szó, hogy ezeknek az egykori szem- és fültanúknak a segítségével rekonstruálni lehetett volna akár Ady és József Attila hangját is. (És Kosztolányiét, Juhász Gyuláét, Tóth Árpádét és sok másét is persze.) Úgy képzelem el, hogy a tanúk, míg éltek, meghallgattak volna egy-egy Ady- vagy József

Attila-imitátort, s a mozaik-kép készítésének mintájára addig javították volna, míg végül az imitátor valóban Ady vagy József Attila hangján kezdett volna beszélni. Akkor aztán magnóra vették volna a hangot, s archiválták volna. Hogy nekünk, a késő utókornak is lehessen elképzelésünk ezeknek az irodalmi hírességeknek a hangjáról, beszédmódjáról, élő személyiségéről. S ugyanezt korábban is meg lehetett volna már csinálni, akár Petőfi hangjával is.

Július 15. Hoztál a mezőről új búzamatot? – kérdezi Arany János az alföldi abroncsos szekeret, s talán nem megbocsáthatatlan anakronizmus, ha most én válaszolok a kérdésre, ekképp: hoztam bizony. Tegnap a csallóközi Albáron voltunk. Nem, nem Felbáron, nem Amadé Lászlónak, a rokokó költőnek a pátriájában, habár Albár és Felbár nincs messze egymástól – Albárnak csak most van alakulóban irodalmi hagyománya: az utóbbi években nyaranta rendre itt táboroznak, tanácskoznak a szlovákiai magyar írók. Most a hatvanéves Mészáros Bandit köszöntöttük, s hazafelé megálltunk (Duba Gyula volt az utitársam) a sárguló csallóközi búzamezők közepén. Duba mint őstermelő, echte paraszt, azt mondta: Nem búza ez, hanem árpa! Én meg begázoltam a táblába, s téptem egy maréknyi kalászt, s kidörzsöltem a tenyerembe egyet. S bizony, búza volt az. El is hoztam magammal a csokrot, hiteles bizonyítékként, s most itt van az asztalomon, virágvázában. Ágaskodik kifelé belőle, mint emlékeimből egy kép: áll a kopasz Rákosi Mátyás valahol, egy búzamező közepén, és vizsgálgatja a tenyerébe dörzsölt búzamatot. Változnak az idők...

Mosonmagyaróvár, július 25. A város főterén parkolok. Várom a családot, bevásárolnak. A tér közepén kis park, a parkban padok. Az egyikben egy hajléktalanforma ember öltözik-vetkőzik. A szákjából rikító színű piros-fehér-zöld trikókat, s hasonlóan tarka ingeket, kabátokat vesz elő, sorra magára szedi őket. Nem hiszem, hogy fázik, nagyon is meleg van, inkább azért szedi magára mindenét, hogy ne kelljen a cókmosos szákját a hátán hordani. Így viszont hamarosan úgy néz ki, mint egy kitömött rongybábu. Nagy, szomorúan lógó bajusza van, az egész jelenet mégis vidám, bohócos. – A kocsi kormányán szétterítve a múlt heti És

(az előbb vettem), benne Kelemen János „*Na és ha az orrát tőlem vette kölcsön?*” c. írása Thomas Mann Naphtájáról, akit tulajdonképpen Lukács Györgyről mintázott a szerző. (Állítja Judith Marcus: *Lukács György és Thomas Mann* c. könyvében, amelyet Kelemen recenzál.) Thomas Mann éppúgy viszolygott a törleszkedő Lukácstól, mint Babits Ignostól. Egyik is, másik is kiírta magából a viszolygást: Th. Mann Naphtában, Babits Vitányi Vilmosban. – A hajléktalanom közben felém tart. Száz forintot kínál, hogy váltsam be szlovák koronára, s mikor közlöm vele, hogy szlovák korona már nem létezik, csak euró van, akkor hangot vált, s meglehetősen követelően azt mondja: adjak neki egy eurót. Én is hangot váltok, s mondom neki, hogy egy euró az háromszáz forint. Kiegyezünk ötven centben. – A park fűvén egy feketerigó és egy veréb veszekedik-verekedik. A rigó kicibált egy gilisztát a földből, ott termett mellette a veréb, megragadja a giliszta másik végét, húzni próbálja. A rigó felháborodottan odavág hozzá, egyszer, kétszer, csapkod a szárnyával. Aztán giliszta nélkül, de méltóságteljesen elröpül. A veréb ott marad. Csipegeti a gilisztát.

Július 26. Itthon utánanézttem „Naphta orrának”, Thomas Mann azt írja Naphtáról és az orráról: „*Minden éles volt rajta: hajlott orra uralkodni látszott az arcán... Kis növésű, cingár ember volt, simára borotvált arca olyan éles, mondhatnók: maró csunyaságú, hogy az unokafivérek elcsodálkoztak rajta.*”

Július 27. Megint itt a nyakunkon a nyelvtörvény! A szlovák nemzetiek a pozsonyi parlamentben (a kormányfő Robert Fico, sőt a köztársasági elnök Ivan Gašparovič minisztrálásával) az 1995-ös törvény szigorítását szorgalmazzák/követelik. A szlovákiai magyarok körében nagy a felháborodás, Budapesten nemkülönben, a Magyar Rádió az én véleményemre is kíváncsi volt, az előbb hangzott el benne az interjúm a botrányról. Ha elfogadják az új javaslatot, a magyarul tudó orvosnak a rendelőjében vagy a kórházban pénzbüntetés terhe alatt tilos lesz magyarul beszélnie a páciensével. Kíváncsi vagyok, a szlovákul gyengén vagy sehogy sem beszélő szlovákiai honpolgár hogyan fogja megmagyarázni az orvosnak (szlovákul), hogy az oldala vagy a térdje nem egyszerűen fáj, hanem szúr, sajog, nyilall, szaggat és hasogat.

Augusztus 2. Vezércikket kérnek tőlem a rimaszombati Gömörország c. folyóiratba a Magyar Nyelv Évéről meg Kazinczyról. Meg persze az új szlovák nyelvtörvényről. Plafonig erő könyvregálisom legfelső polcáról kotorászom le a szlovák Vladimír Mináč *Súvislosti* (Összefüggések) c., egykor híres és hírhedt, történelmi esszéket tartalmazó kötetét. (Azzal a hosszú, kampós juhászbottal szedem le a könyvet, amellyel valamikor a juhok lábát „akasztották el” a gömöri/nógrádi bacsók. Agócs Gergelynek, a füleki származású folkloristának a gyűjteményéből való a bot – egy régi, szétszáradt tárogatóért kaptam tőle cserébe. S mivel Fábíánkapusztá, ahol dédnagyapám valaha juhászkodott, nincs messze Fülektől, elvben még az is lehetséges, hogy egykor a nálam már dísz-tárgyként szolgáló juhászbót valamelyik juhász ősymé volt. Rézből öntött feje s visszakanyarodó kampós, csigaszerű része, közepében egy virágdíszítménnyel a maga nemében műremek. Boldog lehet Mináč haló porában is, hogy ilyen népművészeti remekművel illetem a könyvét.) Szóval úgy emlékszem, a neves szlovák író ebben a művében valahol Kazinczyt is emlegeti, mégpedig elmarasztalóan, merthogy az író a nemesi ellenállás idején a magyar nyelvnek az iskolákban és közéletben való meghonosításáért harcolt. Kazinczy nevét könnyen megtalálom, mert névmutató is van a könyvben. A magyar író 1790-ben állítólag olyan kijelentést tett, hogy „*Jestli uvedie sa maďarský jazyk, cudzí človek alebo sa stane Maďarom medzi nami, alebo zahynie od hladu*”. [Magyarul: Ha a magyar nyelvet bevezetik (mármint a közéletbe), az idegen vagy magyarrá lesz köz-tünk, vagy éhen hal. – A magyar szöveg hitelességeért nem kezeskedem, szlovákából fordítottam vissza.] S a kérdés ezek után már csak az, hogy mondott-e Kazinczy ilyesmit egyáltalán, s ha igen, hol a hiteles bizonyíték rá. Mináč maga sohasem adja meg idézeteinek a forrását, ez a szlovák szöveg tehát semmit sem bizonyít. De ha mondott is valami hasonlót Kazinczy, akkor kétszázöt évvel ezelőtt, teljesen más történelmi körülmények között mondta. 2009-ben s egy állítólagos demokratikus törvényhozó testületben ugyanezt megismételni természetesen távolról sem ugyanaz.

ZSILLE GÁBOR versei

Zágrábból Pestre

A hazámról nem írhatok sokat,
szüntelen gyomorremegés, ez minden,
gyanakvó arcok, fullasztó ösvény,
és persze száz lelemény, kóbor ötlet,
a túlélés különféle módszerei.

A hazám a túlparton van, a vonat
kínos lassúsággal halad a rozsdás,
évtizedek óta didergő hídon,
fák a folyó mindkét partján, fák,
a határt elmaszatozja egy hullám.

Nem vagyunk sokan. Ha elalszom,
felviláglik egy ország, ahol az utak
habozás nélkül visznek a célhoz,
éjjel a városok felett kialszik a fény,
a madarak pihennek, csend van.

Készülődés

Ha minden szerencsésen alakul,
harminc év múlva majd kései verseket írok.
Lesz bennük fátyolos napfény, erőtlenség
és csend, üldögélés egy gangon szeptemberben,
lesz bennük pecsétes ing, lyukas gyapjúmellény,
felpuffedt boka és reszkető kéz, kivirágzik
a test romlása, és halottaim kavargó táncából
olykor kinyúl egy kéz, szólít egy hang.
Igen, majd megérkeznek a kései versek.
Magány lebeg a soraikban és bezárulás.
Még nem tudom, hogyan kell írni őket,
nem tudom, milyen a készülődés,
a botorkáló séta egy parkban,
érzékszerveim múlása,
a fogyatkozás lassú
ünnepe, a bennem
rekedő szó.

Lélekvándor

A lélekvándorlásban nem hiszek,
ám előző életemben egészen biztosan
egy ész tóparton laktam,
vagy egy észak-lengyel zugban
valahol Bytów városka mellett,

de nem, úgy érzem, mégis Észországban,
sápadt szigetek álomvilágában,
tavak és patakok rengetegében,
a réteken egész nap hullámozik
a derékig érő, felmagzott fű,

és a nyírerdők mélyén falvak bújnak,
fatemplomok és kolhozromok,
a tornácos faházak konyhájában
köményes gőzben pácolódnak
a sajtok – igen, már éltem ott,

ezt onnan tudom, hogy augusztus végén
a Mályi-tó partján állva is folyton
Tallinn környéki tájakat látok,
egy Mohni nevű lakatlan szigetet,
Viljandi fáit és templomtornyát,

pedig még egyszer sem jártam ott,
mármint hogy ebben az életemben,
csak verseket olvastam róla tegnap,
nyilván egy korábbi létből emlékszem rá –
a lélekvándorlásban persze nem hiszek.

Zsille Gábor

Kalitka

Egy Simon Adri-sorra

A földek tág szemű madarai
határtalan türelemmel nézik,
hogyan pusztítod magad, és milyen
gyötrelmes az utad az Egészig,

te csonka létű kedves, te láncra
fűzött rab. A tág szemű madarak
némán nézik, mi marad testedből
ebben a vergődésben, ha marad

egyáltalán – felőrlődsz a harcban.
Életedre forrt túl szűk kalitkád
mégsem fojt meg: szétfeszíti Isten.
Megmenti, akit érez, akit lát.

Zsille Gábor

GÁSPÁR FERENC

Trubadúrvarázs

(Regényrészlet, 2)

A Trubadúrvarázs két idősíkban játszódik. Janus Pannonius, a meghasonlott költő, aki éjszakánként nemcsak tüdőbajától, hanem rémlátomásaitól sem tud aludni, összeesküvést készít elő Mátyás király ellen. A másik szálnak Szénpataki Ádám, egy képzelt trubadúr a főszereplője majd' háromszáz évvel korábban, Imre király udvarában.

9.

Viola még sosem kapott ilyen gyönyörű verset. Most is, amint a ruháit rendezgette otthon, a nagyszekrényben, borzongással kevert melegség járta át fiatal lelkét. Arról nem beszélve, hogy Ádám el is énekelte neki. Ha eszébe jutott a dal, mosolyognia kellett. Egyáltalán nem fáztak tegnap, pedig tél van, erősen. Mintha zöldellő fűben ültek volna, s a fény sugárzott rájuk az égből... És miket meg nem engedett magának Ádám!

*Ajkadon haraptam,
rabja ízének lettem...*

Hogy veszi a bátorságot! Mégiscsak egy pór! Ha apám ezt megtudná... Vagy ezt:

*Mosolyom kitárja! – Életem nektárja
ajkad szirmai közt él;
nyelved hegyén vágyom, mézédess virágom.*

Hogy az ő élete az én ajkaim között... Violának le kell ülnie. Tizenhat éves létére úgy érzi, elgyengült. Legszívesebben szaladna ki a házból, az utcából, be a királyi udvarba, s ott borulna Ádám keblére, ugrana nyakába. De mindjárt más jut az eszébe.

Apja és az a fickó, akihez hozzá akarja adni. Valami Tóbiás nevezetű. „Nevetséges egy alak, bűzlik a sok bortól, amit megiszik napközben, szőrös a pofája, és ha beszél, feltűnően rángatózik a jobb szeme. Vastag, bibircsókös orra van. És komoly birtokai Felső-Magyarországon. Ezért akar hozzáadni az apám. De én soha nem leszek az övé! Soha!” És Violának mindenféle tervek kezdenek szövődni a fejében, hogyan s miképpen kerülhetné el a szörnyű házasságot, s hogyan szökhetne meg valahová a kedves Ádámmal, aki ily gyönyörűséges dalt írt őhozzá.

10.

Az utak roppant fáradságosak télvíz idején. Vagy belepi mindet a hó, vagy olyan mély a sár, hogy beragadnak a cséza kerekei. A püspöknek eleinte könnyű dolga volt, mert a Mecsek táján még váratott magára a fehér lepel, a sarat megette a fagy, így szinte röpiült vele a könnyű hintó észak felé. A Felvidékről kapta egyszer ajándékba valakitől a kis bőrös kocsit, de igen hamar megszerette, gyors járása miatt. És amilyen sebességgel száguldottak a lovak, úgy rohantak Janus fejében a gondolatok. „Advent idején kell a négy fő erény, kettőből biztosan gyenge vagyok, vélte. De lehet, hogy háromból... Az igazságosság? Próbálok az lenni, de hát mi az igazság voltaképpen? A királynak is megvan a maga igazsága, nekünk szintén... Bölcsesség? *Bölcs se leszek, ha ilyen vézna a szervezetem...*”

„Még a mértékletesség a legkönnyebb, de hát beteg ember még jó, hogy nem habzsolja az életet. *Lennék törpe is én, csak ne gyötörjön a kór.*”

„Bátorság? Az van meg leginkább. Hiszen még így, tüdőbajtól gyötörve is vágatok északra, Esztergom felé, összeesküvést szőni a király ellen.” A püspök kinézett a koci ablakán. A Balaton mellett haladtak, a víz tükrére köd ereszkedett, nem látszottak sem a túlsparti hegyek, sem a tihanyi apátság. A vízbe lógó köd úgy terült el mellette, mint aki örök kísérőjévé szegődik. Janus feljajdult.

„Magány. Hiába vagyok püspök, hiába olvasok latinul, görögül, ha a magány az osztályrészem.” A püspök – mint tudjuk – hajlamos volt az önsajnálatra.

„Poszka, soványka vagyok, bőröm a csontra aszott. Paplanomat lehajítom s fölhuzom újra sietve.” S máris eszébe jutottak az álombeli versek, amiket a kódexben talált, az álombeli könyvtárban. A gondolatra köhögéstől megkínzott arca feldehült, s már előre tervezgette, hogyan öntené nagybátyja elébe, ha mindez igaz lenne, s látta maga előtt, hogyan csapná össze tenyerét az álmélkodástól az érsek. Behunyta a szemét, s mikor kinyitotta, az ablakon a Balaton helyett mintha a misén látott barna lány mosolygott volna be. Ám a kép gyorsan eltűnt. Éles nyilallást érzett a mellkasában, ugyanakkor valamiért ferrarai pajzán verssorai visszhangoztak az agyában: *Mért áhítja a füttykös a puncit, a puncit a füttyköst?* Nesze neked, mértékletesség! A püspök megrázta magát. Öklével nagyot csapott a kocsi elejére. A lovak lassítottak, az alkotmány megállt.

– Parancsol, püspök úr?

– Ha látsz vendégházat, állj meg. Megszomjaztam, s ehetném is.

– Van nekem kulacsom – így a kocsis.

– Házi kosztra vágyom – felelte. – Kirázod itt a maradék lelket belőlem, ezeken a rongyos utakon. Úgy szeretnék étkezni, hogy ne hulljon a nyakamba az étel, ne öntözze bor a reverendám.

– Ahogy a püspök úr parancsolja.

S továbbindultak. A püspök úrnak megkondult a gyomra, és erőszakkal próbálta elterelni a gondolatait. Most Firenze jutott eszébe: milyen jó lenne sétálgatni a Santa Croce kerengőjén, vagy csak átmenni a Ponte Vecchió az Arno túlsópartjára. „Egyszer jártam arra, vagy kétszer? Igen, kétszer! A nap fénye akkor megcsillan a folyó hullámain, nem úgy, mint most a Balaton ködös víztükre felett.

És az összeesküvés? Arról szintén gondolkodni kellene! Bár mindenki mellénk áll majd... Újlaki elsőnek.”

Nagyot zökken a batár. A lovak megállnak.

– Itt egy fogadó – mondja a kocsis.

„Fogadó, fogadó... Fogadó vagyok-e még az újra? A szépre, a jóra? Feladatom nekem összeesküvést szőni? Csak mert a király nem arra háborúzik, amerre én jónak látom? Nemcsak én látom így, hanem az urak mind. És miért látják így az urak? Talán az ország érdekét nézik? Nem, nem! Bizony mondom néktek, mind a saját pénzeszsákját nézi! De hát pecunia non olet! Ez most hogy jön ide? Hogy a rendkívüli adó... Korog a gyomrom... Mit is mondott az érsek? Firenzéből érkezett egy mester, kifeszteni a munkaszobáját! A nevét is mondta, hasonlít a farkaséra. Hogy is? Valami Lippi! De hogy már meghalt az idős mester, s itt maradt helyette a fia, meg néhány segédje...”

– Te meg mit akarsz, öreganyám?

A püspök elébe, ahogy a fogadóba tartott, hirtelen öregaszony toppant. Akár a mesékben. Ősz haja nyíratlan, lobonczban lóg, s a hideg ellenére mezítláb topog, akár a ludak a jégen.

– Meggyógyítalak, édes fiam, ha fizetsz nekem egy megszely bort odabent, a jó melegben!

A hangja akár a repedt fazék. Janus nem tudja, nevéssen vagy felháborodjon. Az ilyen vajákosokat István király megégettette, Szent László kiszúratta a szemük...

– Miből gyógyítanál, te...

– Mária a nevem, akár a Szűzanyának, neked meg a mellyed gyenge, igaz-e? – s rávicsorítja fogatlan száját.

Janus hirtelen mintha a püpost látná settenkedni a Balaton felől, s gyorsan rábólint:

– Nem bánom, kerülj beljebb!

– Nem Mária ez, hanem a ribanc Zsuzska! A környék jótevője hajdan! – rikkantja a kocsis a hátuk mögött.

Ám Janus hajthatatlan: – Amit mondtam, megmondtam! Bejön velünk ő is! A kocsis megrántja a vállát. Csak nem fog ily nagyúrral vitázni. De nem engedi előre az öreg vajákost. Sőt még rá is ripakodik, amint betérnek: – Oda ül le, a szuszékba,

oszt meg ne halljam a hangod, amíg eszünk, vagy kétfelé hasítalak! Fogadás! Innunk adj, meg enni! Megszomjajztunk, megéhezünk az úton!

11.

Én meg csak megyek a folyosón, aztán egyszerre elsuhan mellettem Katalin asszony! Annak a bűdös nádornak a gyönyörű felesége! Csak úgy ringatja a darázsderekát, riszálja gömbölyű farát, hogy gyönyörűség nézni! Mindjárt meredezni kezdett a dorongom! Hát még, mikor meglátom, hogy elhullajt valamit, pajzánul visszapillant rám, s kis kezét ajka elé kapva kuncog rajtam. Mit nevet e némben? Ahogy közelebb megyek, látom ám, hogy a keszkenőjét ejtette le. Ezt szokták elhajítani szerelmi zálogul, amióta megérkezett Konstancia hercegnő Aragóniából! Királynő már, persze, nem hercegnő, de mégis azóta van ez a nagy keszkenőhajigálás, láttam, az a kretén Vidal is felkapott egyet a minap. Hát nyúlok én is utána gyorsan, s rejtem a ruhám korcá alá. S gondolatban már írnám a verset hozzá, mint a minap Violához – ki ártatlan ifjú leány, s tetszik is nekem, de persze a nádor felesége egészen más! Szóval írnám a verset, de egyszerre csak érzem, megrángatja valaki a ruhám ujját. Nézem, hát ez a nyomorék Vidal az, ez a lyukasztott nyelvű.

– Mit dugdosol a kebeledbe, Ádám? – kérdi.

– Mi közöd hozzá?

– Mutasd csak! – rikkantja, s mire észlelnék, négy marok ajtónállóval lefogát, s csak úgy nyúlkál a mocskos kezével az ingem alá! Én meg gondolok egyet, s mikor megleli Katalin asszony keszkenőjét, s húzná elő diadalittas mosolygással, hát hiába fogják a poroszlók a karom, a lábam még szabad, azzal meg úgy rúgom meg a két lába között, hogy elakad a lélegzete. Hétrét görnyed a gazember, a keszkenőt meg elejti.

– Ezt megkeserülöd, Ádám! – nyöszörgi, mikor levegőt kap végre. – Vigyétek – intene a darabontoknak, de én már ott sem vagyok! Felhasználom a strázsák megrökönyödését, jobbra lépek, balra táncolok, összebólintom őket, kitépem a karom a szorításból, s már ott sem vagyok, úgy szaladok-menekülök előlük, hogy lábam se éri a földet!

12.

*Egy csöpp véribű származott nyavalák,
Mongyák őrzőangyalának.*

A néember egyik lábáról a másikra áll, a püspök előtt ingadozik. Janus már evett is, ivott is, a kocsisa nemkülönben. Majdnem elfelejtkezett a javasasszonyról, de az étkezés végével ez a Balázs gyerek intett a fejével: a pórnéppel mit tegyünk? Ott rostokol a szuszékban, mint valami ázott galamb. Bár mostanra bizton felmelegedett kissé... ilyeneket mondott Balázs, a püspök pedig odaintette magához a vénasszonyt, bár a szaga förtelmes volt, főleg, hogy kiengedett a melegben. Az meg rákezdte ezt a furcsa ráolvasást, ami ellen Janus hol berzenkedett magában, mert pogánynak gondolta, hol megnyugodott, a szentek neveit hallván.

*Őrző angyala mongya szent fiának,
Szent fiad, távoztasson el nyavalákat,
Hogy meg ne akadhasson se húzába,
Se csontyába,
Semmiféle tetemibe mög ne akadhasson!*

A püspök körül porfelhő kavarg. „Jó, hogy itt vagyok, az Isten háta mögött, s nem lát, nem hall senki! Elítélhetnének bűbajosságért! Hogy babonaságokat hallgatok.”

*Boldogasszon!
Szent ígédet,
Szent parancsolataidat
Parancsold a nyavaláknak,
Hogy meg ne akadhasson se húzába,
Se csontyába,
Semmiféle tetemibe mög ne akadhasson!*

S mintha máris könnyebbséget érezne a mellében! „Butaság! Ez is a Pannonföld butasága! S nem hívom magam is magamat Pannoniusnak? Ne csodálkozz Janus! Kétarcú vagy, akár a római istenség, bár te magad nem vagy Isten! Gyarló ember vagy, lázadni készülő, beteg, gyarló ember!”

A néember pedig mind gyorsabban ingott, szinte táncolt előtte,
s a beszéde is pörgősebbé vált:

*Tölgy szülte fát,
Fa szülte virágját,
Virágja szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Szűz Máriát.
Szűz Mária szülte szent Fiát,
Szent Fiad! Távoztasson el nyavalákat,
Hogy meg ne akadhasson se húsába,
Se csontyába,
Semmiféle tetemibe mög ne akadhasson!
Démon!
Mégis mondom: Démon!
Kötve legyen boszorkány száz számár szőréve',
Hatvan leán hajáva',
Boldogasszon ígéive',
Úgy ne árthasson, mint Krisztus Urunk, ámen.*

Csönd lett. A démon szónál Janus visítást hallott a háta mögül, de most csak a vénasszony lihegését. Úgy érezte, meg van rendülve. Mikor végre szóhoz jutott, ezt kérdezte:

– Miért mondtad, hogy ne árthasson Krisztus Urunk?

A néember visszakérdezett: – Szokott ártani az Úr egy Fia?

– Nem. Nem szokott.

– Na látod! – kiáltott fel diadalmasan amaz, ősz gubanca csak úgy táncolt a légtérben. – Hát ezért kell így befejezni, hogy úgy ne árthasson, mert Ő csak jót tesz mindig, sosem árt!

– Aha – bólintott a püspök nem túl értelmesen. – Ne-sze, itt egy arany – húzott elő egy érmét a bugyellárisából.

– Nem kell az aranyad, püspök!

– Honnan tudod, hogy én püspök vagyok?

– Mária mindent tud! – vigyorgott az öreglány.

– Zsuzska nemkülönben! – morgott a kocsis. – Tűnj el, amíg jól van dolgod, az aranyat meg köszönd meg a püspök úrnak!

– Mondtam már: nem kell az aranyad! Szükséged lesz rá hamarosan! Nekem csak egy dénárt dobj, hogy lábbelit ké-

szíttessenek magamnak, ha már a meszely bort elfelejtetted! Meg még egy dénárt, vagy, nem bánom, hármát, tojáást veszek rajta meg kenyeret az unokámnak! De rajtad pénz nélkül is segítenék, mert szegény vagy, nyomorult és mezítelen!

– Hogy én? Én lennék mezítelen?

Mária-Zsuzska bólintott. De nem magyarázta meg, mire gondolt, meg sem várta a dénárokat, kiszaladt a fogadóból. Mintha a föld nyelte volna el. Mintha ott sem lett volna. Csak az arany-pénz mutatta, hogy itt járt valaki az előbb... valaki, aki nem vette el a király arcképét. A púpos alak viszont eltűnt, s Esztergomig nem is mutatkozott többet.

FRITZ MIHÁLY szobrász- és éremművész alkotása

VASZILIJ BOGDANOV

Senki a tükörben

*„Olykor egy sál borul életemre,
s már mozdony indulni hevül.
Szájkosaras hárpia, lihegve,
s a tekintet göztől ködösül.”*

(Borisz Paszternak: Pályaudvar.
Fordította: Weöres Sándor)

1. Senki keserve

Már mindenütt voltam. Bálban, temetésen,
erdőben, vízparton, havasokon, fényben
utaztam tengeren, sivatagban, álom-
delizsánszon, lovon, hajón, teveháton,
romok közt baktattam. Vissza sose néztem
a kópé halálra. El sohase hittem,
mögöttem lihegett, hogy végül lekaszál.
„Van még időd!” – szólt a szigorú halál,
és lábon elhúztam minden betegségem.
Sose visszakoztam, és messzire értem.
A borom tükreben tört arcomat néztem,
vánszorogva tovább utált népmesében.
El is tévedtem, de vissza nem fordultam.
Vadalmafa alatt magam láttam holtan.

2. Limában, Péterváron...

Limában van egy utca, van egy Szentpéterváron.
Összeérnek az utcák, és önmagamát látom,

kocsmá előtt a sarkon, szelek rázzák a cégért.
Egy gyászmenet közeleg, valahai zsványért
hullatják könnyeiket a hosszú ruhás dámák,
most koporsóban látom önmagam hasonmását.
De mikor halhattam meg? Kellene tudnom róla.
Cigányok muzsikálnak, zeng-zúg egy régi nóta.
Kocsmába menekülök halott magam elől.
Limában, Péterváron, kerül, mibe kerül.
Szár az fehérbort kérek, poharam tükrében
nézegetem unt arcom. Én vagyok-e, vagy mégsem?
De ha mégis én vagyok, ki van a koporsóban,
láthatja-e önmagát, aki bort iszik – holtan?
Meg-megpendülve szól egy mesztic lány gitárja,
felsír a balalajka. Hasonmásom sír várja,
huzatos temetőben. A dámák körülállják,
könnyezve emlegetik, nézik a koporsóját.
Amire odaérek a távoli kocsmából,
hasonmásom kipattan koporsójából. Táncol
árnyékával. Sikítva menekülnek a dámák.
Megáll most velem szemben, hosszan nézem az arcát.
Kétségtelen én vagyok, beretválkozás közben,
reggel arcom megvágtam. Gyönyörködök a sebben.
De biztos, ami biztos, megérintem az arcom,
és vérezni kezd a seb, felüvölt hasonmásom.
Szél kél a temetőben, Pityerben vagy Limában,
riadtan nézzük egymást. „A halált megtréfáltam –
szólal meg hasonmásom. – Soha nem hittem volna,
hogy ide is követsz, átkozott bolondja.
Nem gondolsz arra, hogy kísértetté váltan
ijesztgetem a nőket, Pityerben vagy Limában?
Mert ha te én vagyok, furcsa kétségtelen,
egyre keresztek rajzolgatna kezem.”
„Távozz tőlem, kísértő!” – mondanám, ha te lennék,
megfordulnék azonnal, innen messzire mennék.”

Állunk egymással szemben. Veresboros üveget
nyalogatunk felváltva. Az eső is elered.
Kriptába húzódunk be, el azért mégse ázzunk.
Itt nem találhat ránk soha sóvár, kerge halálunk.
Eggyé váltunk megint, a sarkunkon ültem,
a jéghideg kriptában, Limában vagy Pityerben.
Az lettem, aki voltam, népmesék kerge hőse,
a leselkedő Senki, de az is lehet, ő se.
Nem voltam soha senki, nem járt itt senki se.
Kriptában így ért véget a legutolsó mese.

3. Senki titkai

Egyszer Szibériában
bujdostam. A tajga
titkokat sugdosott,
mint Párizsban a Szajna,

mint fák között a szél,
mint Pityerben a Néva.
„Senki sincs itt. Ki beszél?” –
kezd forgolódni Léna.

Akkor tűnök majd elő.
Legnehezebb nem lenni.
Jövök egy népmeséből.
„Igazságot kell tenni!” –

mondják a száműzöttek.
Valahol van egy tükör,
vakít, ha belenéznek,
és egyre mélyül a kör.

Egy londoni sikátor
tűnik fel a tükörben,
senki se olyan bátor,
hogy túl sokáig nézzen,

vagy egy pityeri sétány,
lobogó gyászfátyol
lennék hölgyek kalapján,
Oroszországban, bárhol.

Vörös londoni házak
hirtelen foszlanak szét.
Kóvályognak az árnyak.
Ködbe fúlnak az esték.

4. Senki a seholban

De ha nincsen itt senki, hisz megmondotta Léna,
akkor én ki vagyok? A sehol vén bolondja,
a semmi kerge hőse, nem vagyok senki se,
hogyan folytatódhat az utolsó rémmese?
Önmagunkat figyelem, egy manzárdszoba ágyán,
körös-körül él Párizs, talpam a Léna talpán.
Míg szembe fekszem vele, egyre érintgetem
talpacsájához talpam, míg sarokból lesem
önmagunkat remegve. „De hisz itt nincsen senki!” –
rándul most össze Léna. Búsan somolyog Senki.
Egyszer még Péterváron, hosszú, hosszú hetekre
láthatóvá is váltott, szólott a miserere
a párizsi templomban, ott is mögöttünk állott.
Velencében is kísért, Londonban köddé váltott.
Egy színpadon ágáltunk, én és a hasonmásom.
Önnön magunkra leltünk a bajlátott világon.

Óriás sikerünk volt, de Léna közbelépett,
s szétfoszlott hasonmásom, visszaadva az égnek
rám hasonlító testét, képzelgéseit, arcát,
emlékeit, álmait, de még láthattuk egymást,
Sibériában is, a fák közül leskelődött.
„Orosz népmesék hőse – motyogtam – megelőzött.
Mindenben mindig engem. Ő vitte el a balhét.
Senki – életem hőse. Nem várja, hogy szeressék,
de azért megértéssel fordulhatnál feléje.
Nézd, a bokrok között áll, mosolyogjál feléje.”
„Neked felment a lázad, a bokrok közt nincs senki” –
simogatott meg Léna. – Továbbsomfordált Senki,
Washingtonban is feltűnt, a lángdémonunkat néztük,
és egész életünket elhibázottnak véltük.
Irigyelem, az árnyak birodalmában járhat,
s amikor csak akarja, láthatatlanná válhat,
és a szobánk sarkából áttűnhet a seholba,
mintha állandóan lenne és mégse volna.
De hiszen sokan láttak kettőnket, egymás mellett,
a Vörös Medvében is mindenki minket nézett,
s mikor komédiáztunk, azon a színpadon,
tapsoltak is nekünk, de Lénát, fájdalom,
nem bővílhetette el, neki én elég voltam,
talán sokszor sok is. „A hasonmásod hol van?” –
kérdezte, és dobbantott. Megkért, kergessem el.
„S én elárultalak!” – de senki se felel.
Senki már árnyaink közt napoz egy templomtornyon,
láthatatlan keresztem, egyedül tovább hordom,
de közös életünknek csak akkor lehet vége,
ha végre egyesülünk, fénysugárként az égbe.

5. Zöld hold fényében

És feltűnik még egyszer, utolszor a Temze.
A hajóárbocok mint mutatóujjak
az égre merednek, felkiáltójelek,
mintha akasztottak tetemeit himbálná a szél.
A smaragdhold homályló,
bűbájos zöld fényében
képződik meg alakja.
Fekete köpönyegében,
széles karimájú fekete kalappal a fején,
amely még Párizsban tűnt el,
valahol egy kocsmá fogasán felejtettem,
de most vigyorogva meglepetti,
és felém fordul.
Patkányok surrognak lábunk között.
Egy ócska csónak tövében
összegömbölyödve szundikáló koldusasszony
felriad, és sikoltozni kezd,
amint meglát minket, egymás tükörképeit,
azt hiszi, szegény,
hogy végtelen rémálma folytatódik,
és reszketve mászik be a csónak alá.
Szólnak a harangok a zöldes fényben.
Éjfél. A kísértetek órája.
Kíváncsian nézem. S az akasztottak
árbocon himbálózó tetemei
megremegnek a feltámadó szélben.
„Hiába mondanám el jövőnket –
szól rekedt hangon, és vigyorog –
úgy sem hinnél nekem.
Ködlovagnak vélsz, árnyak, fantomnak,
rossz lelkiismereted
megelevenedő szellemének,

s mire elhinnéd, hogy láthatom jövőnket,
már késő lesz, hidd el,
nem változtathatsz semmin.
Útjaid összekeverednek,
keresztutakon állasz tehetetlenül töprengve:
hova, merre? Életed labirintusából
nincs mód kitörnöd,
de azért óvatosabb is lehetnél.
Megfontolhatnád, kinek mit mondasz,
mikor mit írsz le!
Szavaidat bármikor ellened fordíthatják,
olyan korban élsz,
amelyben a szó veszélyes fegyver.
A diktatúra elviselhetetlen lesz és...”
„Diktatúra Franciaországban? – nevetek. –
Hiszen most ért véget a háború,
mindenki boldog jövőjéről képzeleg,
zsarnoknak nyoma sincsen...”
„Kivel beszélgetsz? – jelenik meg Léna,
és fűzőld arca foszforeszkál a holdfényben –,
de hiszen nincs itt senki!”
S te tovalebbsz a seholba,
megint nem mondhatod el,
mégis mitől kellene tartanom,
mi várhat még rám az életemben,
milyen veszélyek, miféle hírekkel,
milyen hírhozó rohan felém
a véletlen örökös keresztútján,
s asszociációim sötét mezőin
miféle rémalakok forgolódnak?
Milyen szörnyek? Miféle démonok?
„Mondd, hogy hazamegyünk!” –
fonódik rám Léna,
és a smaragdöld hold fényében

hirtelen lebben fel az idő kárpitja,
s egy végtelen pillanatra
magunkat látom,
egy sátor előtt Szibériában,
és megremegek, a lábunknál ülő
szőszke kislányt bámulva,
aki Senkiről, az orosz népmesék hőséről
mesél babájának,
és egy aranyló berkenyefa mögött,
mire elhallgatnak London éjféli harangjai,
észreveszem kíváncsian minket leső
faunképemet, és üvölteni szeretnék
a tehetetlenségtől,
arcomról tépni a bőrt, mint a vadak.

+ A versciklus a halála előtti hónapokban íródhatott, még a kerti házban kezdhette el, a rengeteg különféle színű, piros, zöld, fekete tintával tett javítások bizonyítják, nem tekintette véglegesnek, állandóan, ha keze ügyébe került, javított rajta. Halála után olvashattam el, kissé meg is hökkentett frivol hangja, két visszatérő hőse, a hasonmás és a Senki, akit kihívóan az orosz népmesék hőséneke is nevez, egyesül itt, bizarr történetek közepette. Kétségtelen, hogy a doppelgänger motívum végigkíséri verseit, a készülő életrajzomban igyekszem majd értelmezni. – Tatjana Bogdanova

Egy vicc az életem

SHEILA HETI novellája
MOHAI SZILVIA fordításában

Amikor meghaltam, nem volt ott senki, hogy lássa. Teljesen egyedül haltam meg. De ez nem olyan szörnyű. Sokak szerint hatalmas tragédia egyedül meghalni, úgy, hogy nincs ott, senki, aki látná. A tinédzserkori szerelmem feleségül akart venni, mert úgy gondolta, az a legfontosabb az életben, hogy legyen tanúnk. Ha elveszed a középiskolai barátnődet, aki aztán egész életedben melletted áll – hát akkor tényleg rengeteg mindennek lesz a tanúja. Minden, ami fontos, egyetlen nő szeme előtt zajlik. Nem igazán tetszett ez a feleségnek szánt szerep – hogy a nő mindig ott legyen veled, és végignézze, ahogyan kibontakozik az életed. De ma már jobban megértem őt. Nem kis dolog, hogy valaki, akit szeretsz, tanúja az egész életednek, és minden este megbeszélheted vele a történeteit.

De ahelyett, hogy hozzámentem volna, nem mentem senkihez sem. Szakítottunk. Egyedül éltem. Nem született gyerekem. Én voltam az életem egyetlen szemtanúja, míg ő talált egy nőt, akit elvehet, majd termékenységét kihasználva nemzett egy gyermeket. A nőnek nagy családja van, és a közelben élnek – akár csak a volt páromé. Egyszer meglátogattam őket a születésnapján. Az ünnepségen harminc rokon és közeli barát vett részt, köztük egyetlen fiuk. A felesége szüleinek otthonában gyűltünk össze, egy kis tengerparti városban; ők is itt telepedtek le. Megkapott mindent, amire vágyott. Harminc megbízható tanúja volt. Még ha a felük meg is hal, vagy elköltözik, vagy meggyűlöli, még akkor is marad tizenöt. Halálos ágyát egy szerető család fogja körülülni, akik arra is emlékeznek majd, hogy nézett ki, amikor még volt haja. Emlékeznek majd minden éjszakára, amikor részegen, alkoholbűzt árasztva, kiabálva jött haza. Emlékeznek majd minden hibájára, és azok ellenére szeretik. Ha minden

tanú meghal, az élete véget ér. Amikor a fia meghal, a fia felesége is meghal, és a fia gyerekei is meghalnak, az első barátom életének annyi.

Senki sem látta az utolsó lélegzetvételemet. Az autó, amelyik elütött, azonnal továbbhajtott – egy sofőr megállt, hogy arrébb vigyen az út közepéről. Amikor átcipelt, már halott voltam, így bátran kijelenthetem, hogy egyedül haltam meg.

Most már biztosan rájöttél, hogy hazudok. Ha tényleg nem érdekel, hogy egyetlen szerettem sem volt tanúja a halálomnak, miért jöttem volna vissza a sírból? Miért öltöttem magamra a húsomat és a ruhákat, amelyeket az ezen a földön töltött utolsó napomon viseltem? Miért szereztem vissza a hangot, amelyen még élőként szóltam, és miért szedtem vissza a halálom kori súlyomat? Még a port is kimostam a szememből és a hajamból, és visszatettem a fogaimat a számba, oda, ahol azelőtt voltak, hogy kitörtek volna. Vajon miért tettem meg mindezt? Nem kis munka volt. Örökké ott maradhattam volna a földben. Ott maradhattam volna, bomlásnak indulva, ha úgy érzem, az életem bevégeztetett. Ha nem motoszkál bennem egy hangyányi kétség, hogy el kell mondanom valamit, még mindig a földben lennék.

Kimondom: egy vicc voltam, és az életem is egy vicc volt. Az utolsó férfi, akit szerettem – nem a középiskolai barátom – mondta ezt a végső veszekedésünk alkalmával. Harmincnégy éves voltam akkor. Veszekedés közben, amikor próbáltam elmagyarázni, mi a véleményem a dolgokról, azt kiáltotta oda nekem: „Egy vicc vagy, és az életed is egy vicc!”

Az előző éjszaka még szerettük egymást. Ugyanakkor feküdünk le, és míg ő egy népszerű krimi olvasott a telefonján, én elaludtam a párnán, kezem a karján nyugtatva. Néhány nappal később meghaltam. Ennyi időbe – négy évbe – tellett, hogy felfogjam szavai valódi jelentését: egy vicc voltam, és az életem is egy vicc volt. Amikor kimondta, nem tudtam, mit feleljek. Anyyira fáj, hogy csak üvöltözni voltam képes. Ez is csak az ő igazát bizonyította. Tátott szájjal bámultam rá. Akkorra persze már hozzászoktam a kegyetlenkedéseihöz, de akkor is fáj.

Amikor megkaptam tőled a meghívót, hogy tartsak beszédet itt ma este – Nem tudtad, hogy meghaltam? Nem tudtad –, amikor megkaptam a meghívót, először úgy gondoltam, nem, nem jöhetek el. Az igazság az, hogy nem volt rá okom. De aztán, néhány hónappal később írtam neked egy levelet: eljövök, ha fizetsz azért, hogy kiássanak. Ha kifizeted, hogy a holttestem átrepüljön Észak-Amerikán, és elguruljon a mikrofonállványig onnan, ahol eltemettek; akkor igen, elmegyek. Repülés közben azon igyekeztem, hogy halott agyamban tartsak mindent, amit el akarok mondani – csak ezért egyeztem bele, hogy eljöjjenek. Valami fontosat kellett közölnöm. Mit is? Elmondtam már? Egy halott agyból nagyon gyorsan kicsusszannak a gondolatok. Nem emlékszem, hogy elmondtam-e.

Ahogy ott feküdtem a föld alatt; só, föld, izzadság, férgek, csírák, magok és kiszáradt madarak csontjai gyűltek össze a számban; megalvadt a vérem, a lábujjaim begömbültek, az agyam szőrrel és madártollal telt meg és azokkal a kis fehér golyókkal, vagy mik azok, amik néha pettyezik a talajt – azok a kis hungarocellgolyócskák –, meg kutyaurüllekkal, borzpisivel, csírákkal, magokkal, makkal és mazsolával; kész csoda, hogy tudtam gondolkodni ott lent, abban a nedves, teljes sötétségben. Sosem tudhatod, miféle apróságon rágódsz majd a föld mélyén fekve. Csak egyetlen gondolatot vihetsz magaddal a sírba, és ez mindig valami olyasmi, ami zavar; valami, amit alaposan át kell rágnod, különben nem találsz megnyugvást. A gondolat, amit én vittem magammal, az a mondat volt, amelyet a szeretett férfi mondott nekem: „Egy vicc vagy, és az életed is egy vicc.” Beleette magát a fejembe, az izmaimba és a csontjaimba, amíg más sem voltam, mint ez a néhány szó. Amikor az életem önmagába omlott – ez a halál; az élet mélyen önmagába omlik –, ez a mondat kívül maradt; így függetlenné vált tőlem. És mivel elváltunk egymástól, magammal vihettem – másom sem volt, csak ez.

Kaphatnék egy pohár vizet, kérem? Hol van a vizem? Kiszáradtam, és halott vagyok. Holnap egy repülőn ülök majd hazafelé, ott lent minden csomagommal, békével a csontjaimba, most, hogy kimondtam, amit ki akartam mondani – amire rájöttem, míg ott feküdtem a föld alatt. És immár az örökkévalóságig halott leszek, és sosem kell leporolnom magamról a földet.

A férfi, aki azt mondta, hogy egy vicc vagyok, és az életem is egy vicc – talán nem volt velem az utolsó pillanataimban, és nem lett tanúja az utolsó lélegzetemnek, de rájöttem valamire: megjövendölte a halálomat. Csak úgy jövendölhette meg, hogy belém látott, a lényegemig – úgy, hogy a lelkem tanúja volt. Amikor kimondta azokat a szörnyűséges szavakat, egy olyan jövőbe száműzött, amelyről tudta, hogy meg fog történni velem. A veszekedésünk alatt megpróbáltam meggyőzni, hogy téved. „Nem vagyok vicc! – kiabáltam – Te vagy a vicc! Te vagy a vicc!”

Ha valaki elcsúszik egy banánhéjon, és így hal meg, akkor valóban egy vicc az élete. De én nem úgy haltam meg, hogy elcsúsztam egy banánhéjon. Ha valaki beszél egy bárba egy rabbi-val, egy pappal és egy apácával, és így hal meg, egy vicc az élete. Én nem így haltam meg. Ha valaki egy csirke, amely átmegy az úton, hogy átjusson a túloldalra, és így hal meg, az élete egy vicc. Hát, én így haltam meg – mint egy csirke, amely átmegy az úton, hogy átjusson a túloldalra.

Amikor átmentem az úton azon a napon, a túloldalra tartottam – ennyire kétségbeesett voltam; nem tudtam elfelejteni a veszekedésünket. Miért ment át a csirke az úton? Hogy átjusson a túloldalra. Öngyilkosság. A másik oldal a halál. Ezt mindenki tudja, nem?

Átrohantam az előtt az öreg, rozsdás autó előtt, és összezúzott a fém, a lökhárító a torkomba nyomta a fogaimat, és teljesen belapult a mellkasom, ahogy a kocsi áthajtott rajta.

Nem azért jöttem ide, hogy elszomorítsalak. Azért jöttem, hogy mondjak neked egy viccet. Vagy inkább mutassak egyet. Én! És hogy eldicsekedjek vele, hogy nekem is volt tanúm. Az első barátom – nem lakik messze innen; lehet, hogy ő is ott ül a közönség soraiban, és figyel. Talán sörözik. Remélem, hogy itt van! Képzeld, az életemnek és a halálomnak is volt tanúja! Tanúja volt, és meg is jósolta! Én sem vittem kevesebbre, mint te. Úgy tűnik, végül mind a ketten nyertünk.

Úgy reszkettem, mint az a csirke. Nem tudtam elviselni az életet, semmilyen értelemben. Különösen a régi szokást nem: azt, hogy az életednek jobbnak kell lennie a többiekénél.

Azon töprengsz, milyen lehet a másik oldal? Ha már itt vagyok, éppen el is mondhatom: egy szánalmas hely, ahol mindenki állandóan röhög. Olyasmi, mint amit egyszer egy transzkontinentális járaton már megtapasztaltam. Ült mellettem egy nő, aki nézett valami műsort, és minden buta viccen nevetett, szó szerint minden egyes viccen. Majd megnézett egy másik műsort, aztán pedig még egyet. A nevetése végigsöpört a szék soron. Felszállástól landolásig egyfolytában nevetett. Hihetetlen, mennyire meg tudsz utálni valakit a nevetése miatt! Vajon a világ nagy kacagói ezt nem tudják? Azt hiszik, hogy a nevetés szerethetővé teszi őket? De mégis ki akarná hallani, hogy valaki magában röhög, fülhallgatóval a fején, a képernyőt bámulva? Talán azok, akik a szállodában szívesen hallgatják, amint a fal másik oldalán megy a műsor az ágyban.

Ott, a másik oldalon mindig ez van: nevetnek a kutyák, a fák, mindenki – mindegy, hogy valami vicces-e vagy sem. A másvilágon már begyakoroltam ezt a beszédet egy tizenhat fős közönség előtt; négy órába telt, míg végigmondtam, mert minden egyes mondat után meg kellett várnom, míg alábbhagy a röhögés. Itt a földön persze egészen más. Az élők csendje hatalmas megkönnyebbülést jelent. Vajon a halál mindenkinek ugyanaz, vagy ez a kacagással teli világ csak az én halálom? Honnan tudhatnám?

Van értelme bárminek, amit mondok? Nagyon érzékeny vagyok a beszédemre. Rendben van a hangom? Ha halott vagy, nehéz végigvinned a gondolataidat. Olyan érzés, mintha vattával lenne tele a fejem, vattával kitömve a szemem, és vattával bedugva a fülem. Nehéz gondolkodnom, és úgy egymásba fűzöm a mondatokat, hogy az értelem fonala ne szakadjon meg. Nem azért jöttem el ide, hogy elmondjam, szeretlek. Azt hiszed, ezt magyarázom épp? Csak két férfit szerettem egész életemben. Az egyikük el akart venni feleségül, a másik pedig úgy gondolta, az életem egy vicc. Az első barátom talált magának egy tanút, és azért jöttem most ide, hogy kijelentsem, én is találtam. Én nyertem, látod? Nyertem! Elnyertem a legjobb dolgot, amit ember csak nyerhet – észrevettek! Ezt itt és most kijelentem. Csakis azért másztam vissza a testembe, hogy itt állhassak előtted – mint egy vicc, a színpadon. Nem fájnak többé a szavai. Hatalmas büszkeséggel töltenek el.

Miért ment át a csirke az úton? Ez én vagyok. Én vagyok a csirke. És átértem a túloldalra. Ő tudta, hogy ez fog történni, amikor kimondta azokat a szavakat. Milyen csodálatos, ha észrevesznek.

Sheila Heti kanadai író 1976-ban született Torontóban, szülei magyar zsidó emigránsok. Művészettörténetet és filozófiát hallgatott a Torontói Egyetemen, illetve drámaírást a Kanadai Nemzeti Színművészeti Főiskolán. Az amerikai The Believer irodalmi magazin szerkesztőjeként dolgozik.

FRITZ MIHÁLY szobrász- és éremművész alkotása

Mindszenty hercegprímás, Thomas Mann és Márai Sándor

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN tárcája

Az elmúlt hetekben Márai Sándor és Thomas Mann 1949-es naplóbejegyzéseit olvastam. Ebben az időben mindketten emigrációban éltek. Thomas Mann az egyesült államokbeli Kaliforniában, Pacific Palisadesben lakott, míg Márai Olaszországban, Nápolyban élt. Bár a világ két különböző pontján tartózkodtak – óceán választotta el őket egymástól –, a Mindszenty-pert mindkét író fontos eseménynek tartotta.

Mindszenty bíborost 1948. december 26-án tartóztatták le, s az Andrassy út 60. (ma a Terror Háza) alatti épületbe vitték. Rákosi Mátyás még az év elején bejelentette, hogy az egyházi reakcióval minél gyorsabban le akarnak számolni. Mégis majdnem egy évébe került a kommunistáknak, hogy megtervezzék és végrehajtsák tervüket. Az Andrassy úti épületben a smasszerek azonnal kezelésbe vették Öszentségét, alaposan megverték, s megfenyegették. Vallomást mégsem tudtak belőle kicsikarni. Ezért kábítószeres kezelés alá vetették. Így került a testileg-lelkileg meggyötört Mindszenty hercegprímás, több társával együtt, bírái elé, akik 1949. február 8-án életfogytiglani fegyházra ítélték.

Thomas Mann így ír a tárgyalásról 1949. február 5-i bejegyzésében: „...A budapesti püspök (Mindszenty) visszavonta a püspököknek írt levelét. A többi vádlott is beismerete és megbánta bűnét, kész megfizetni érte – pontosan á la Moszkva. Mi az örök történetik ott?... Budapestén az ügyész államellenes összeesküvés, a királyság visszaállítása címén halált kért a püspökre. Spellman is bele van keverve. Bizonyára nem fognak mártírt kreálni...” (Az említett Francis Joseph Spellman New York-i bíboros érsek volt. Mindszenty védelmére kelt.)

Márai sokkal drámaiabb. Az 1949-es naplójának első bejegyzésében így ír: „A magyar rádió az új év első órájában valamilyen honi nagyságot szólaltatta meg. A rekedt hang komoran mondotta: Az új esztendőben csak azt mondhatom, nagy örömmel tölt el a kormány erélye, amellyel nekilátott a Mindszenty-ügy felszámolásának.”

Később, valószínűleg február 8-án, a következő feljegyzés került naplójába: „A rádió este a Mindszenty-tárgyalást közvetíti. Tóth László is a vádlottak között van, nem sikerült – amint reméltem – megszöknie. Szegény, süket ember patetikusan kezdi vallomását: „...férfi vagyok és keresztény” – de az elnök rögtön belefojtja a szót. „Azt mondja el, miben bűnös.” Hát elmondja. A többiek is. A primás halkán, megtörten beszél, látszik, hogy teljesen tönkretették. „Testileg és lelkileg nagyon fáradt vagyok...” – suttogja egyszerre. A többiek darálják a beléjük pofozott vallomást, mint a leckét. Hallani lehet, amint nem „valának”, hanem felmondanak egy bemagolt szöveget. Az előadó mögött láthatatlanul, de valóságosan ott áll az Andrássy út 60. kinzókamrájának hóhérmestere, készen reá, hogy a rebelist kivégzés előtt még egyszer megkínozza. Esterházy is így beszél, hadar, készségesen. Mindenki bevall mindent. Apró részleteket szépítenek a vádlottak, valószínűleg erre is betanították őket, hogy a vallomások ne legyenek teljesen beismerőek.”

Annyira megrázóak ezek a sorok, hogy az olvasónak beleborzódzik a háta. Mindent besűrített Márai ebbe a pár mondatba, önkényt, bűnt, sorsot, egyéni és nemzeti tragédiát.

Mindszentyt 1956. október 30-án este a forradalom katonái Pálinkás-Pallavicini Antal őrnagy vezetésével kiszabadították felsőpetényi rabságából. De nem sokáig örvendhetett ennek a szerencsés fordultnak, mert négy nap múlva, november negyedikén, a fővárosba bevonuló szovjet csapatok elől az Egyesült Államok budapesti nagykövetségére menekül, ahonnan csak tizenöt év múlva utazhat Rómába.

A disznószauros

SZŐCS GÉZA tárcája

A behemót dinó összefog a táblabírókkal, akiket idegesít, ha egy sörcímke nem az állam nyelvén szól a szomjas emberekhez...

Hány olyan filmet láttunk, amelyben Góliát vereséget szenved a kisebbtől, gyengébbtől, az elesettől, a kiszolgáltatottól, aki semmilyen más fegyverrel nem rendelkezik, mint az igazával. A saját kis, privát, szerény, de meg nem kérdőjelezhető igazával.

Norman Wisdom egy amúgy feledhető filmben – lám, most mégis eszünkbe jut – tejesemberként, kordéhúzó szamarával kényszeríti térdre a tejipari mammutot (elnézést, én két m-mel írom ezt a szót, két ll-lel a brilliánst és a billiárdot, két r-rel a konkurenciát, ezekről is beszélhetnénk egyszer...).

Aztán volt az a másik film, amelyben Peter Fonda a területfoglalókkal bánik el egy szál magában, s még mennyi más történet vigasztalt bennünket azzal, hogy a kicsi, a törpe, a minoritás, a kiséger kifog a behemóton, a kolosszuson: az egér a macskán, a macska a kutyan, a kutya a sintéren...

Most a söripar sárkánygíkja összefogott Surgyélánnal a csíki erdők kismókusa ellen.

A mókust betiltották, sőt a tölgyfát is, amelyen a mokus lakott, s amely túl sok makkot termett, most leszerelik és elviszik Hollandiába.

Pedig mennyire bízunk a szabad versenyben, a piacon, a kapitalizmusban... Igaz, már a kezdet kezdetén felmerült bennünk az aggály, vajon hogyan fog a szabadpiacon megküzdeni a szabad tyúk a szabad rókával, de bízunk abban, hogy érvényesül-

nek majd a méltányosság, a diverzitás, a piaci önkorrekció elvei és gyakorlata.

Sokáig azt hittük, a vörös csillag a sörös palack címkéjén nem egyéb németalföldi tréfánál, az elvtársak bosszantásánál, jópofa gegnél, ötletes fricskánál.

És most kiderült, hogy ez bizony nem valamiféle poén, azt kell látnunk: a sörgyár hozzáidomult a logójához, azonosult vele, erőt vett rajta a hatalmi, a nagybolsevik szemlélet, a többségi arrogancia, a bolsoj erőszakossága a málenyikijel és a menysijjel szemben. Igen, a bolsevik pöffeszkedése a mensevikkkel, az eszerrel, a trockistával, a burzsoával, a tőkés-földesúrral, a reakcióssal, a klerikálissal, a polgárral, a kispolgárral, a kiscigánnyal, a nagygazdával, a székekkel és általában: az embertárral szemben.

Ehhez szállították a legitimációt – átgyalogolva az európai jogszemléleten is – a marosvásárhelyi táblabírák.

Vajon komolyan hihették a behemót, a multi-brontosaurusz, a globál-diplodokusz, a szabadpiaci szuper-T. Rex közigazdászai, píaárosai és csúcsmenedzserei, hogy a csíki sör eltaposásával kelendőbb lesz a saját pasztőrözött, kommersz limonádéjuk, a komlózott kólájuk? Amelyből, bevallom, olykor még jól is esett felhajtanom egy-két korsóval, már csak a vörös csillag miatt is.

Mostanig.

Nem akarok tanácsot adni senkinek, hogy mit igyon, vagy ne igyon.

De, ami engem illet: száradjon le a nyelvem, ha abból a vörös csillagos sörből egy kortyot is iszom a következő 150 évben!

A kortárs szerzők feldarabolása a megújuló érettségin

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Az utóbbi időben egyre távolabb került tőlem a horror. Talán a *Fűrészt* volt a filmes műfaj utolsó darabja, amelyet beengedtem a hálószobámba. Apaként fokozottan ügyelnem kell arra, hogy a borzongás, a félelem minél távolabbra kerüljön a házamtól. Az irodalomórákat sem Mary Shelley *Frankenstein*-jére hegyezem ki mostanában, bár néhány Poe-novella kihagyhatatlan, újra és újra magához édesget a bennük lakozó démon. De olyan módon soha nem jutott volna eszembe a szerzők feldarabolása, ahogy a legújabb magyar irodalom szóbeli érettségije teszi.

A vizsgaleírás ugyanis diszkréten kettévágja többek között Esterházy Pétert, Kertész Imrét, Szabó Magdát, Ottlik Gézá, de még – urambocsá! – a köztünk élő Nádas Pétert is. A részletes vizsgakövetelmény szerint kortárs műnek a „mindenkori vizsga előtti utolsó harminc évben keletkezett (írt, bemutatott, megjelent) irodalmi alkotás” számít. A legtöbb jelenkori életmű azonban kilóg ebből a kategóriából, így őket kényszerűen fel kell osztani klasszikusra és kortársra. Egy magyartanárnak ilyenkor segítenek a számok, hiszen hiába lebegnek bölcsészkarok folyosóin azok a szavak, hogy *hatástörténet* és *nyitott mű*, mégiscsak a történeti szemlélet az, ami rendet vág a dolgok között. Selejtez: elválasztja a régitől az újat, a kamaszt a nyugdíjastól.

Nézzük, hogy a feldarabolás játék milyen érdekes életműtorzókat varázsol nekünk. Esterházy Pétertől például a régi, a klasszikus, a nem kortárs (ízlés szerint aláhúzendó) kategóriába kerül a *Fuvarosok* (1983), de a *Tizenkét hattyúk* (1987) már itt van velünk. Pontosabban még, hiszen egy éve van hátra az átsorolásig. Hasonló a helyzet Kertész Imrével, akinek a *Sors-*

talansága (1975) elvesztette kortárs szavatosságát, *A kudarca* (1988) azonban még néhány évig nem nevezhető réginek, klasszikusnak. De nézzük a legkínosabb témát, hiszen élő szerzőbe még nehezebb belevágna a kegyetlenségéről kevésbé ismert magyartanárnak. Bármennyire is mainak érezzük, Nádas Péter *Emlékiratok könyvének* (1986) szintén semmi keresnivalója a kortárs kategóriában az új definíció szerint, míg a *Párhuzamos történetek* (2005) a szerző frissebb részéhez tartozik.

A sort hosszan lehetne folytatni, de a leghasznosabb példa talán az, hogy miféle rendet vág az éppen jubiláló Szabó Magda életművében a bölcsészfurfanggal megalkotott mozgó szabály. Az *Abigélt* és a *Régimódi történetet* régimódivá, klasszikussá avatja, a *Für Elisét* pedig kortárssá. Milyen szerencse, hogy végre van egy segédegyenesünk a kánoncsinálásban!

Ha bárki csupán a horrtárca-író hatásvadász eszközének gondolta a szerzők fent ismertetett feldarabolását, az most nyugodtan elkezdhet rettegni. A Magyartanárok Egyesületének munkatársai ugyanis elszántan járkák az országot, hogy a 2017. január 1-jétől, azaz a félév közepén (!) hatályba lépő módosításokat (ezek közül csak egy a fent ismertetett) világosabbá és olykor sötétebbé tegyék. Sötétebbé, hiszen az örkényi fekete humor ott rejtőzik a sorok között. De biztosan büszkeséggel is tölti el az ötletgazdákat, hogy írásba foglalták azt a kategóriát, amelyről irodalomtörténészek évtizedek óta vitáznak.

Van azonban ma olyan nagy hatású magyartanár, aki könyveiben éppen azt bizonyítja, hogy klasszikusaink a kortársaink. Hiszen éppen az adott mű megközelítése és az adott szöveg nyitottsága, újraolvashatósága dönti el, kit tudunk kísérőnké, kortársunkká fogadni utunkon, akár Dante Vergiliust. Azt, aki az ismételt találkozások alkalmával mindig új és új élménnyel ajándékoz meg minket. Így válik egyénivé és elválaszthatatlanná a régi és az új, amelyet szabhatunk, varrhatunk, foldozhatunk, de mégiscsak borzongva pakolgatjuk őket ide-oda, amikor egyfajta elvadult *ageizmus* jegyében „születési” dátumuk alapján teszünk rendet közöttük.

Karnevál

HUDY ÁRPÁD tárcája

Somogy vármegyében lakám 1799-ben, és szerencsém vala sok „vidám házaknál esmeretségben lenni. (...) ... ritkán esett meg, kivált ha vegyes volt a társaság, hogy elő ne jött volna a fársáng. Látám, hogy erről kivált a szépnembeliek nem épen részvétel nélkül tudnak szólni: látám, hogy nagy részént sajnálkoztak, hogy oly rövid időt szabott kalendáriumjok az országos bohóskodásra (...)” – írja **Csokonai Vitéz Mihály** a *Dorottya, vagyis a dámák diadalma a fárságon* című vígeposzának előbeszédében.

Magyar földön ekkor már legalább több évszázados hagyománya van a húsvétra készülődés önmegtartóztatási időszakát megelőző tömeges tobzódásnak. Történeti forrásokból tudjuk, hogy 1476-ban két hónapig tartott Mátyás király udvarának farsangi multsága. A fennmaradt listák tanúsága szerint fekete és rőt szakállas, szaracén és spanyol álarcokban szórakoztak az ország főemberei.

A késő középkor Európa-szerte híres prédikátora, a szigorú **Temesvári Pelbárt** ferences szerzetes 1502-ben így mennydörög a farsangi vigasságok ellen: „Ó jaj, ezekben a napokban hány keresztény ember fordul a kegyelem világosságából a sötétség cselekedeteihez, vagyis a torkossághoz, az iszákossághoz, a bujálkodáshoz. Az efféle emberek a farsangban az istenüknek választják az ördögöt, amit álarcos mulatsággal, fajtalan énekekkel dicsőítenek, megvetvén a Krisztust.”

Az ördög említése korántsem túlbuzgó keresztény retorikai fordulat. Ezt bizonyítja az a – mi tagadás, némiképp még ma olvasva is hátborzongató – feljegyzés, miszerint utolsó nemzeti királyunk, II. Lajos 1525-ben, vagyis egy évvel a katasztrofális mohácsi csata mezején bekövetkezett halála előtt ökörszarvas, gólyacsőrös, kígyófarkas Lucifer-jelmezben jelent meg udvárá-

nak farsangi ünnepségén. A király (ezek szerint nem túl puritán) nevelője, Brandenburgi György örgróf nyilvánvaló élvezettel számol be a remek mulatságról: „A király udvara szörnyen szegény, de én mégis hatalmasan farsangoltam vele, hadd lássák az urak, hogy azok, akik a király körül vannak, még talpukon tudnak állni. (...) Azután én és Krabát [királyi kamarás] lóháton vívtunk egymással. Krabát ördög volt, én meg vadember, az ördög leesett lováról, és arcára esett.”

Jó kétszáz évvel később a református **Bod Péter** is arra panaszkodik, hogy farsangkor – melyet ő a nagybőjt első napját megelőző, utolsó húsevő napként határoz meg – „még a keresztények között is sok rendetlen, tréfás és vétkes dolgok mentenek véghez. Mert némelyek lárvákat vettenek, különböző nemnek ruhájában öltöztenek, sok vásottságot, feslettséget vittenek véghez: némelyek sokféle figurás köntösöket vévén magokra, mutatták magokat pokolbul jött lelkeknek; melyre nézve helyesen mondták sokan ördögök innepének”.

A karnevál jelentését és jelentőségét a hányatott életű orosz irodalomtudós, **Mihail Mihajlovics Bahtyin** ismerte fel a még a múlt század első felében, de alapvető művei csak évtizedekkel később, a sztálinizmus térvesztése után jelenhettek meg. A középkor egyetemes népi nevetéskultúrájának felfedezője megállapítja:

„A karnevált nem szemlélik, hanem *élik, s mindenki éli*, mert eszméje össznépi. Míg a karnevál tart, nincs más élet, csak a karneváli. Nem lehet elkerülni, mert nincs térbeli határa. Karnevál alatt csak a karneváli törvények, vagyis a karneváli *szabadság* törvénye alapján lehet élni. A karnevál jellege egyetemes, a karnevál az egész világ sajátos állapota, az újjászületés és megújulás állapota, amelynek mindenki részese. A karneválnak ez az eszméje igen plasztikusan megfigyelhető a római szaturnáliákon, amelyet úgy fogtak fel, hogy a saturnusi aranykor valóságosan és teljesen – bár ideiglenesen – visszatért a földre. A szaturnáliák tradíciója nem szakadt meg, tovább élt a középkori karneválokon. (...)

A hivatalos ünnepekkel szemben a karnevál azért diadalmaszkodott, mert időlegesen megszüntette a fennálló, uralkodó igaz-

ságot és a fennálló rendet, időlegesen eltörölte a hierarchikus viszonyokat, privilégiumokat, normákat és tilalmakat. Ez volt az idő igazi ünnepe, a változás, az átalakulás és megújulás ünnepe.

[A] mai életnek ezek a familiáris kapcsolatai nagyon messze állnak a népi karneváli vásártér szabad familiáris kapcsolatától. Hiányzik belőlük a legfontosabb: az össznépi, ünnepi jelleg, hiányzik az utópisztikus gondolat, a világszemléleti mélység. Általában az egyes karneváli formák újabb kori felelevenítése megőrizte ugyan a külső burkot, de elvesztette belső értelmét.”

Azóta, hogy a zseniális esztéta mindezt leírta, a karneváli helyzet fokozódott. Napjainkban, amikor a fejlettnak és demokratikusnak hirdetett világban hivatalosan a nép uralkodik, és hierarchiának meg egyéb középkori atavizmusnak állítólag nyoma sincs, ugyan mit függesztenénk fel időlegesen? Ha egész évben folyik a farsang, időnként karácsonnyal vagy húsvétal karöltve, hogyan rúgjunk ki a hámból annak hivatalos ideje alatt? Marad az ökörszarv, a gólyacsőr és az ördögfarok.

Karnevál van most a nagyvilágban.

FRITZ MIHÁLY *szobrász-
és éremművész alkotása*

Extrémhidegvanvalahol

KIRÁLY FARKAS tárcája

Leveszem a gyújtást, elhallgat a rádió, a Motörhead-szám hátramaradt részét a memóriám játssza tovább. Felhúzó a kézféket, kiszállok, kiveszem a kabátot, a hátizsákot, sapkát meg kesztyűt, felszerelem magam. Elhalad a közelben egy fickó, úgy néz rám, mintha éppen elrontottam volna a napját. Két turistabot van nála, azokkal is lépked, *nordic walking*, ez az eljárás neve. Kék orkáncabátja van, abban walkingol, olyan, akár egy négylábú imádkozó sáska, *the blue praying mantis*, ez már nem Motörhead, ez már dzsessz lehetne, sok trombitával és basszusgitárral tudnám elképzelni. Nekem csak egy botom van, és nem walkingolok vele, az avart piszkálom majd. Meg a havat, most hó fedí az erdő alját.

Már húsz perce gyalogolok a fák között, mire ráébredek, mi is rendkívül furcsa. Egyedül vagyok. Egy olyan ösvényen, amelyen mindig találkozni bringásokkal, futókkal, gyerekkesztyűvel, kutyásokkal, esetleg, miért is ne, medvetáncoltatókkal és halróptetőkkel. Egymagamban járom a rengeteget, egy lélek sincs se közel, se távol, csak néhány szorgalmas fakopáncs püföli a fák kergét, koppkoppkopp, bár ennél sokkal gyorsabban, csak nem tudom, hogy lehetne írásban érzékeltetni a gyorsaságot. Lelépek az ösvényről, bevetem magam a fák közé, megnézek néhány fatöncöt, itt gombának kellene lennie, kései laskának, téli fülökének. Nincs. Nincs. Hopp, itt van. Laskagomba, fagyott, mirelit. Egy nagyobb rántottába lenne elég, másra nem. Aztán megint nincs és nincs. Sebaj, majd a biztos helyen.

Meglessem a lest. A vadászlest. Olvastam valamelyik újságban, hogy ilyenkor a vadászok nem lőnek, hanem etetnek. Hát ha szét van szórva a kaja az őzeknek, vaddisznóknak, s talán megleshetem a vadakat. Vagy a vadak zrínyiznek meg engem – ez már ilyen műfaj. Ám a média hazudik. Neki meg, gondolom, a vadász

hazudik. Egy árva kukoricamag nem sok, annyi sincs a havon, ahogy alatta sem. Nem is volt az utóbbi napokban, ha lett volna, látnám az állatnyomokat. A média hazudik, koppkoppkopp. Újságíró vagyok, csak tudom.

Lövök egy szelfit. Kicsit kékes meg homályos, de vállalható: borostás vagyok, napszemüveges-sapkás, eléggé ronda ahhoz, hogy megosszam a fészen, szöveget is írok hozzá: extrémhidegvanvalahol. Értsd: *ti puhányok, pesti restek, hideg van, s ti végre otthon maradtok vasárnap délután, enyém lehet az egész erdő, juhé!* Persze van, aki félreérti, és leteremt, ne örüljek, sokan az utcán fagyoskodnak. Tudom. Sokan meg az erdőben fagyoskodnak, évekkorábban sokan laktak a Normafa körüli erdőkben. Ám egy ideje lakó nélkül maradt a legtöbb bungaló. A leghatalmasabb taplókat nevelő sötétvágási bükk melletti lak is kiürült. Oldalánál rafiasztyorba pakolt könyvek rothadása méri a gazdátlanul állás idejét. Tiktak, tiktak.

Azért mégiscsak örülök a hidegnek, továbbra is. Hátha kimúlik a sok bosszantó kullancs. Hátha lesz téli fülőke meg laskagomba. Mert nincs, a tuti helyen sem. Ropog a hó a lábam alatt. Esteledik. Jobb kéz felől megy le a Nap, *van folyamatban a naplemente*, a lombtalan fák között átszűrődik arany fénye, szétfolyik a horizonton, mintha egy eltévedt tengerpart tétovázna a hegy mögött, az aranyság szétterjed a havon, felkúszik a fákra, beszívárog a harkályokba, beömlik a szemembe, a húsomba, a vérembe. Ózekbe, vaddisznókba, fagyoskodókba, lassan, kimérten, tiktak. Bal oldalt a Hold ezüstlik az égen, már eléggé magasán, a nukleáris reaktor fölött lebeg, mintha annak kéményéből emelkedett volna Csillebérc fölé, atomhajtású Hold, láthatatlan zsinór köti a kéményhez, hogy el ne szálljon, el ne fújja a kozmikus szél.

Kizörgök a fák közül, a főcsapásra fordulok, menni kell haza. Szembe jön egy kis zajos csapat, helló, szia. Önkéntelenül úgy nézek rájuk, mint rám az imádkozó sáska.

GYÖRGY ATTILA

Touché

Mózes Attila emlékére

... És annak idején bementem a kolozsvári Helikon szerkesztőségébe. Akkor az szentély volt, oroszlánbarlang, az élő legendák Olümpusza. És én, remegő térddel, egyetlen novellát közölve addig, ott ültem, amíg kijött egy vékony, cinegetermetű, de oroszlántekintélyű ember, és azt kérdezte: hoztál vodkát?

Nem hoztam. De elrohantam és hoztam. Boldogan. És utána koccintottunk, és nagyon boldog voltam. Mózes Attila volt, Ő, aki gyerekkorom Forrás-köteteimnek kedvenc szerzője, akit másként képzeltem el, de élőben színesebb volt. Gyarlóbb, esendőbb, vékonyabb: de karizmája körbevette, körbeölelte.

Aztán teltek az évek. Gyönyörű, és azt hiszem példátlan szokás volt a kilencvenes évek elején-közepén, az Előretolt Helyőrség induláskor, hogy a nagy mesterek atyai pofonok helyett családtaggá fogadtak minket, akkori zöldfülüket. Így lettem én Mózes Attila öccse. Azóta is ez a legnagyobb megtiszteltetés, amit kaptam.

„Druszillám”. Így szólított mindig. Nem drusza: Druszilla, mivel mindketten Attilák vagyunk.

Nem tudom, mit mondhatnék róla, számítottunk rá, de most nagyon fájó múlt időben beszélni róla.

Nemrég a feleségem olvasta könyvét, és könnyes szemmel tette le.

Attilával, Druszillámmal sok sört és konyakot ittunk, de ki nem?

Mózes Attila egy egész nemzedéket nevelt ki, anélkül, hogy ezt akarta volna, vagy értett volna hozzá. Személyiség volt, karizma, főpap, és szolga. Mindvégig.

Egyszer kaptam tőle egy nyaklevest, mert azt mondta, elírtam előle egy novellát. Ennél többet senki ne várjon: felért egy Nobel-díjjal.

Aztán csend volt egy ideig.

Amikor utoljára láttam, egy kora reggel a régi városban, szomorúan ült az ágy szélén, és forró vízben áztatta lábait. Másnapos volt, már vagy húsz éve. De rám nézett, és azt kérdezte: Te meg mit keresel itt? Nem válaszoltam, mert nyilvánvaló volt, hogy miért vagyok ott. De azért megittunk még két pohár vodkát, és megöleltük egymást.

És elváltunk.

Nem örökre. Bársonyaltalpú párducaid kísérjenek utadon, Druszilla. Egyszer majd találkozunk még, és akkor is koccintunk. És megöleljük egymást.

Amúgy: nem menekültél. Én most itt, koccintok veled egy pohár szilvapálinkával. Na? Isten-Isten!

FRITZ MIHÁLY szobrász-
és éremművész alkotása

VARGA MELINDA

A bádogbéka elutazik

Mózes Attila emlékére

A kisvárosi állomás huzatos várótermét csend párnázza ki. Az ütött-kopott, piros műanyag székek mélabúsan hunyorognak egymásra. A nemzetközi járat tucatnyi embert csábít ide, ilyenkor a váróterem megtelik élettel. Egy-egy újabb utas a maga hátizsáknyi élettörténetével a székeket valamelyest kizökkenti mindennapi rutinjukból, a monoton várakozásnak rövid ideig vége szakad.

Kísértetfilmekre emlékeztető januári kedd van, mintha nem valóság, hanem álom lenne, ahogy készülődik az este. A szürkület rásimul az épületek falára, kígyóként tekeredik a templomtoronyra, az iskolára, a tízemeletes tömbházakat is bekebelezi. Az ég sötét fövényére királyi göggel lép fel a hold, a fák csurdé ágai dérhálóinget öltenek, mindent pocakos, fanyar szagú füstköd borít be. Egyre csak nő, nő, terjeng, dudorodik mindenfele, az állomásra is rátelepszik.

A váróteremben vékony, kis mellű, szőke lány ül. Szeme szürkés-kék, mint a nyári alkonyat, feneketlen, agyagos vizű Csurdító tükröződik vissza benne, ahová kíváncsi kamasz szerelmespárok járnak fürdeni, és ahonnan megszégyenült, megtört szívű felnőttek térnek vissza. Mellette vezna, görbe hátú srác lesütött szemmel toporog. Ajkából vér szivárog, orra ütéstől kék és dagadt. Átkarolná a lányt, tétovázik, az meg láthatóan viszolyog a közeledő érintéstől. Kezét a combja alá rejti, ráül. Merev tekintettel bámul ki az apróska ablakon.

A terembe hirtelen betoppan a nyári rét, enyhén savanykás szaga van, akár egy vörös hajú nőnek. Aztán Gábor érkezik, akit felszarvaztak, Ilona vonul mögötte, csípője olyan lányosan ring, mintha az idő a szépségén és a fiatalságán nem fogna ki sose. Legvégül Góth toppan be, szemében egy kisfiú ül, egy fekete-fehér fényképről maradt ott a retináján a kis lurkó, akit jól meg kellett nézzen magának, mert utoljára láthatta.

Góth ölében zöld bádög béka, a doboz az állomási székre félredobva. Felhúzza a játékot, a pléhtest egyik piros székről a másikra ugrik, majd a koszos betonon landol. Mintha egy vers időmértékére gyártották volna, a zöld, ormótlán játék ritmusra tovább ugrabugrál a cementen.

Az ötös vágányra szerelvény érkezik. Az ötös vágányra szerelvény érkezik. A vágány mellett kérem vigyázni. A vágány mellett kérem vigyázni – kiabál a hangosbemondó.

Góth felveszi a bádög békát. A gyorsvonat lépcsőjére teszi. A béka ütemesen ugrál fölfele, a kocsiját fele tart, aztán percekre eltűnik, látótávolságon kívülre esik.

Elképzeljük, amint a vonatúléseken landol, kifulladásra abbahagyja az ugrálást, elnyúl az első osztály bársonyos foteljén, kibámul az ablakon. Hatalmas, nyári rétét lát, illata egy vörös hajú asszonyéhoz hasonlít. Asszonyillatú rét, a fűszálak csiklandozzák a talpát, fülében bogarak, lódarazsak, legyek szimfóniája. Talán ilyen az örökkévalóság, az örökkévalóság, amely felé a bádög béka vonata robot.

FRITZ MIHÁLY szobrász-
és éremművész alkotása

(Fotó: Szilágyi Lenke)

Arendkívül nagy sikert aratott és Aegon-díjjal jutalmazott Boldog Észak szerzőjének a közelmúltban jelent meg új regénye, a Megint hazavárunk. Főhőseit, akárcsak az őt megalkotó író, Kun Árpádnak hívják, ebből azonban nem szabad elhamarkodott következtetéseket levonni. A családjával Norvégiában élő szerző Budapestre látogatott a könyvbemutatója alkalmából, és így módunk volt személyesen találkozni vele. – Beszélgetés a valóságos **KUN ÁRPÁD**dal, nemcsak a valóságról.

„Úristen, tényleg ennyire ki akarom magam adni?”

Milyen gyakran jöttök haza?

Általában kétszer egy évben, a nyári szünetre mindig.

Inkább nyűg, vagy öröm ez a hazajövetel?

Ez egyértelmű, öröm és szabadság.

Amikor hazajössz, mit érzel a legnagyobb különbségnek a norvég és a magyar élet között?

Mi csak egy szeletét ismerjük Norvégiának, egy kis falut. Máris adódik tehát a különbség nagyváros és falu között, egész más a tempó. Köztudott, hogy a boldogságindex tekintetében élén járnak a skandinávok, a magyarok évszázadok óta a boldogtalanságra vannak berendezkedve, s ez a mentalitásban tetten érhető. Norvégiában nagy biztosságban élnek, mert nem lehet lecsúszni, az állam utánad nyúl. De ez akkor is így volt, amikor még szegények voltak, a közösségi szellem régen is jól működött, azzal együtt, hogy a gazdag társadalmakra jellemző az elidegenedettség. Ezt Franciaországban is megtapasztaltam, hogy nagyobb a távolság az emberek között. Ugyanakkor demokratikus országokban sokkal törvénytisztelőbbek, szabálykövetőek a polgárok, mivel nem kell kiélni szabadosságban a szabadság hiányát. Magyar-

országon inkább az a jellemző, hogy nem tartom be a szabályokat, mert hülyeségek. Nem bízom meg az államban, mindig van valami ok, hogy az állam miért ellenség, és a szabályokat miért találják ki rosszul. Viszont itt sokkal kalandosabb az élet.

A Megint hazavárunk utószavában „Kun Árpád norvégiai magyar író”-ról olvashatunk. Olyan véglegesnek tűnik ez a megfogalmazás, noha tíz éve valóban ott élsz.

Véglegesnek hangzik, de ezt amolyan viccelődésből írtam le. Bár gyakorlati értelemben igaz. Egy társaságban tegnap arról beszélgettünk, hogy Bartis akkor most indonéziai magyar író? Lehet címkéket aggatni, de nincs értelme. Bartisnál és nálam is elsősorban gazdasági okai vannak, hogy hol élünk. Bár... Most már úgy vagyok vele, hogy ettől függetlenül sem olyan rossz ott lenni.

Tudják a munkahelyeden, ahol időseket, betegeket gondozol, hogy te Magyarországon ki vagy?

Most például, hogy fizetés nélküli szabadságot kértem, az indoklásban ott szerepel, hogy felolvasásom lesz. Csodabogár-tűrésben a norvégok nagyon jók. Soha nem tennének megjegyzést a másik furcsaságaira. Ahogy szabály, hogy nem firtatjuk a másik szexuális vagy politikai beállítottságát. Teljesen elképzelhetetlen. Amikor ezt egy norvégnak elmondtam, azt felelte, hogy igen, viszont ott van a pletykálgatás. De mégiscsak könnyebb, hogy nem vágják az arcodba a véleményüket.

És neked nem dehonesztáló ilyen munkát végezni, nem hasonulsz meg önmagaddal?

Ha nem tudnék írni, talán az lenne. Az intellektuális identitásom az írásból származik. És mióta Norvégiában vagyok, nagyon jól megy az írás. Hogy mivel keresem a kenyerem, az mellékes. Igen, először furcsa volt. Korábban sorozatot írtam, tanítottam, a szellemi energiáimat kellett használni, és ez most nincs így. Lehet, hogy könnyebb lenne most már franciát tanítani, de nem biztos. Ha nem kapnék annyi pénzt, amiből a családommal megélünk, sokkal nehezebb lenne. Norvégiában nagyon ki vannak egyenlítve a fizetések, ha van munkád, ott biztos, hogy megélsz belőle. Megengedhetetlen, hogy emberek éhbérért dolgozzanak, és ne éljenek meg. Vagyis akkor érezném rosszul

magam, ha nem kapnék a munkámért elég pénzt, és az írás sem menne. De van még egy fontos szempont: az, hogy öregeknek segítek, és önmagában jó, amit teszek.

Ráadásul épp ez a „nem szellemi” munka lett a regényeid forrása.

Pontosan. Ha nem megyünk ki Norvégiába, sosem lett volna Boldog Észak.

Nem féltél ettől az új regénytől? Hogy, úgyszólván, belecsapj a lecsóba, és önmagad írd meg?

Dehogynem. A megírás közben végig tudtam, hogy ez én vagyok, de közben mégis fiktív személy. Később rájöttem, hogy a főhős nagyon rossz fényben van feltüntetve. Többen mondták, hogy nagyon megnyomtam a tollam, hogy nem ilyennek ismeretek meg. Hogy ez az ember egy ideges, agresszív alak. Utólag rájöttem, annyira oda kellett figyelnem, hogy mindenkinek meglegyen a maga igaza, hogy pont a főhőssel bántam nagyon mostohán. Nehogy annak kedvezzek, akit velem lehet azonosítani. Így aztán kicsit talán át is lendült az inga. Miután kész lett a szöveg, és elolvastam, akkor döbbsentem rá: úristen, tényleg ennyire ki akarom magam adni? De azt gondolom, hogy ez nem érdekes. Elsősorban jó könyvet akartam írni, tehát éltem a művészi szabadsággal, akár a magam kárára is.

Miközben mindkét könyv játék is a fikcióval. Ha a Boldog Észak után a nyilatkozataidat olvasta az ember, volt, hogy megcáfoltad az utószót, miszerint valós alakokról mintáztad a szereplőid. Itt is van egy hasonló játék – ha akarom, te vagy a főszereplő, ha akarom, nem.

Én eleve úgy gondoltam, hogy nem én vagyok. Nem hiszek a valóságban, ezek a regények konstrukciók. A Megint hazavárunk is egy megkonstruált valóság. Dokumentumjellege nyilván van, de nagyon csínján kell vele bánni. Ráadásul rossz a memóriám, nagy hiányok tátonganak benne.

Ahhoz képest örült részletes, kis pointillista mozaikokból raksz ki egy életrajzot.

Hát ez is épp azt jelzi, hogy ez egy fikciós valóság. Rémllett valami a múltból, volt egy erős benyomásom, hogy ott mi történt,

de részletekre nem emlékszem. Ezt mind meg kellett kreálni, dramaturgiát, feszültséget teremteni. Nekem ez fikció. De a téma maga is, ami a testi-lelki szenvedések, a szorongás legyőzéséről szól. Én ezt úgy éltem meg, hogy egy csomó furcsaság történt velem, zajlott bennem az életem során, amivel másnál nem találkoztam, hogy leírták volna. Ettől különlegesnek éreztem a gyerekkorom, a felnőtté válás folyamatát, az élet megtapasztalását. Kíváncsi voltam, van-e ehhez nyelv, amivel ki lehet fejezni. Nekem is egy folyamat volt a feldolgozásuk, hogy tényleg ki akarom-e magam adni.

Ha jól értem, volt, aki fejcsóválással fogadta, helytelenítőleg?

Inkább azt kaptam meg többször, hogy „ez nem te vagy”, „azért te nem vagy ilyen vagy olyan”. Az egyik nagy olvasóm, akinek a bölintása mindenképpen kellett, az a feleségem. Hiszen a fiktív Kun Árpádnak van egy fiktív felesége, és ha az előbbi Kun Árpáddal azonosítják, akkor a feleségét nyilván a valóságos feleségével fogják. Igencsak tartottam tőle, hogy mit fog mondani, de nagyon támogató volt. Pontosan értette, hogy miről van szó – egy író nem is kívánhat jobb feleséget.

A regénybeli Kun Árpád nagyon egyszerű közegből jön. Kétkézi munkás apa, szinte írástudatlan anya...

Az apa inkább középkáder, paraszti őstől származik. De való igaz, a főhős első generációs értelmiségi, ahogy én is konkrétan az vagyok.

...Szóval, nyilván hasonló közegből érkezel magad is. Ezzel szemben egy rendkívül érzékeny hős áll előttünk, aki bejárja a szellemi magaslatokat. Lehetséges-e egyáltalán így kitörni? Szinte mesébe illő.

Ez érdekes kérdés, de például, tudod-e, hogy Albert Camus Algériában nőtt fel, az anyja egy siket, fogyatékos nő volt, az apja meg egy pechvogel, akit az első világháború első bevetésénél lelőttek. A nagynénje szintén fogyatékos volt. Nagyon mélyről lehet jönni. Bocsánat, és József Attila mítosza? Nála érzékenyebb, intellektuálisabb költő nincs is. És hihetetlen okos is volt. Akkor most miről beszélünk... Vannak nagyon erős közhelyeink arról, hogy honnan hova lehet elérni. És nézz csak körül: ezért hiány-

zik itt ennyire a társadalmi mobilitás. Tudod, mi van Norvégiában? Bárki bármikor kap ösztöndíjat, a szegény gyerek, a gazdag gyerek is, hogy a szülei anyagi helyzetétől függetlenül tanulhassanak. Persze, nyilván nagyobb lehetősége van a felemelkedésre a gazdagabb, értelmiségi családba születetteknek. A fő kérdés, hogy hozol-e valamit mélyebbről. A környezet határozza meg, vagy az alkat, hogy leszel-e valaki. Az nagyon erősen benne van a könyvben, hogy mennyi nyűg, nyavalya származik később abból, ha egy gyerek nem jut az információkhoz, ha nincs, aki elmondja neki, és nincs, amit elmondjon. Hogy valaki kézen fogja. Szülőként bizonyos dolgokat kötelesek vagyunk elmondani a gyerekeinknek, és megértetni velük. Ha nem is értik meg, de legalább hallották. Segíteni a gyerekeinket, hogy ne tévedjenek olyan zsákutcákba és olyan helyekre, amelyeket a főhősnek át kell élni. És ez már nem olyan mesebeli.

Nem véletlenül visszatérő mozzanat a regényben az én keresése és megtalálása, hol félelemmel, hol a boldog felismeréssel. Hogy látod, végül megtalálta a hősöd a saját énjét?

A megérkezés pillanata Norvégiába, amikor átfordul a negatív pozitívba. Csak a hibáinkból tudjuk az erőnyeinket kikovácsolni. Magyarán olyanok vagyunk, amilyenek, és ezt jóra és rosszra is tudjuk fordítani. Abból kell gazdálkodni, amink van, de a legfontosabb, hogy el kell fogadni, ami van. Ez persze nagyon laposan hangzana, ha nem állna egy küzdelem mögötte. Itt a regényben a főhősnek először ki kell törnie, mindent meg kell tagadnia, és utána tud visszatalálni önmagához, megtalálni a múltjában az értékeket is. Mert mindig van érték, ott is, ahol azt gondoljuk, hogy nincs.

Ennek az elfogadásnak fontos vetülete mindkét regényben a testiség. Kezdve az anyagcserétől a szexuson át a váladékokig, és sorolhatnám. Közel hozod, és egyben emberivé teszed, megszépítéd azt, amitől viszolygunk vagy szeretünk három lépés távolságot tartani.

A teljes élethez ez is hozzátartozik. Ha gyakorló apukaként vagy gyakorló ápolóként pelenkát cserélek, akkor minden alkalommal ezzel szembesülök. Természetesen tabusítva van a szex is, a szar is, megvan a helyük, és ez így van jól, különben iszonyú

nagy káosz lenne a társadalomban. De egy művésznak meg kell mutatni, hogy az élet teljességéhez mennyire hozzátartoznak.

A szexualitással néha erősen zavarba hozod az olvasót, tekintve, hogy Kun Árpádnak hívják a főhőst, és, mondhatni, „pornográf” beszámolókat olvashatunk a testi tapasztalatairól.

A feleségem arra intett, csak nehogy azt mondjam, hogy provokálni akarok, mert már így is nagyon kihívó sok részlet. Eleve iszonyúan zavarba hozó, hogy valaki ennyire kiadja magát. Az intimitásnak ilyen szintje a hétköznapiakban nincs. Én meg azt mondtam, hogy próbáljuk meg, van-e, meg lehet-e csinálni. A téma hozta, hogy betévedtem ebbe az utcába, és máshogyan már nem tudtam kijönni belőle.

A szexualitás, mint önmagunk megtalálásának egyik eszköze, már a Boldog Északban nagy szerepet játszott.

Igen, de ott sokkal szemérmesebben. Ezért most kaptam hideget-meleget, nagyon felkavarta a kedélyeket. Az olvasó pirul, zavarba jön, hiszen ott a szerző neve. Ugyanakkor szinte mindenki találkozik az élete során ezekkel a problémákkal, a kielégülés, az apjához-anyjához való viszony, a szakítás nehézségei... Ezt vagy feldolgozza valaki, vagy szőnyeg alá söpri, vagy beton-szarkofágba zárja a múltját, és úgy éli túl. Nem egy kényelmes könyv. Ilyen szempontból a Boldog Északot könnyű szeretni: távol játszódik, idegen szereplőkkel. A mostani regény viszont hűsbavágóan ismerős, mindenki magyar, a környezet is. Mindegyikre rá lehet ismerni.

Ezeket a környezeti elemeket és az eseményeket hogyan csipegetted össze? Benned élő emlékek, intuíciók?

Így van, bennem éltek, a benyomás szintjén, aztán kidolgoztam őket „mint író”.

A testiség mellett szüntelen visszatérő motívum az időjárás is. Korábban egy próza- és egy verseskötetnek is fontos szereplője volt Medárdus. A Megint hazavárunkban is folyamatos téma az idő, a „tundrafrász”, ahogy fogalmazol. Fontos számodra, hogy a bőrödben jól érezd magad?

Természeti lények vagyunk, a legfejlettebb állatok, de erről könnyen elfeledkezünk. Meg fogunk halni, ahogy megszülettünk, és erről igyekszünk minden lehetséges módon elterelni a figyelmet: a szagokat eltüntetjük illatszerekkel, kimossuk a szánkat, hogy ne legyen bűdös, elvonulunk a dolgunkat végezni, hogy ne lássa senki. Míg egy filozófus gondolatilag fogja be a világot, addig egy művész érzékileg ábrázolja, én legalábbis az érzékeken keresztül közelítek hozzá. Az is csodálatos tud lenni, hogy esik az eső. Ezeket csak addig éled meg, míg élsz, utána a föld alatt már semmi nem lesz.

A regénybeli Kun Árpád gyerekkorában nagyon közvetlen kapcsolatban van a földdel. Rendszeresen kapálnia kell, gazolnia kell, küzd az emlékezetes gyövőténnyel...

Ez olyan szó volt gyerekkoromban, amiről azt hittem, nem is létezik. Zseniális, nem bírtam megszokni, hogy van ilyen szó. Jövőtényként is mondják, ebben ugye benne van a jövő is, a tény is... Folyamatosan használták a faluban is, a szüleim is, szóval, ezt nem lehetett kihagyni.

Igen, utána néztem, hogy másképpen 'szulák'. De a kérdésem az lett volna, maradt-e valami a vidék, a föld szeretetéből? Mert a korai verseidben ez rendszeresen előjön. Tehát nem mondanálak ízig-vérig városi embernek.

Igen, szeretek városban és falun is élni, legalább kételtű vagyok. Itt sem szerencsés a skatulyázás, a címkézés. Sopronban nőttem fel, ami, mint a regényből is kiderül, legalább a rómaiak óta lakott település. Tehát városi polgárnak mondhatom magam, ugyanakkor jártam falura, mindkettőt közel érzem magamhoz. A föld is nagyon fontos, motivikusan is sokszor felhasználtam. Antaeust, Gaia fiát is csak úgy lehetett legyőzni, ugye, hogy nem érintette a földet, amikor Héraklész felemelte a levegőbe. Nekem is fognom kell a földet.

Ezt úgy is érthetem, hogy a szüntelen úton levés közben olykor szilárdan talajt kell fogni?

Hogyne. Ahol lakunk, ott fantasztikus a természeti környezet. Az emberek az igyekezetükben, hogy megtalálják a biztonságukat, sokszor ki sem mozdulnak a városból, és közben lemaradnak más tájak örömeiről. Én arról sem szeretnék lemaradni,

hogy Budapesten vagy Párizsban bóklásszak, de arról sem, hogy sieljek fönn a hegyen, vagy a Dunántúlon egy földúton baktassak, és hallgassam, ahogy az alkonyatban megszólal a pacsirta. Bolond, aki azt hiszi, hogy egyvalamihez ragaszkodva megleti a biztonságát.

Egy kicsit irigykedtem is a regényt olvasva, hogy ez az ember milyen könnyen jön-megy, egyetemistaként kijár Erdélybe hétvégi gimnáziumot tartani, Párizs, Bordeaux, aztán megint Erdély... Mintha lételemed lenne, hogy új helyeket hódíts meg – nekem például sosem sikerült azt a lelki restséget legyőznöm, hogy mindig biztonságosan a saját ágyamban alhassak.

Nem, ez nem lelki restség, egyszerűen mások vagyunk. Eszembe sem jutna pálcát törni afelett, aki ragaszkodik a jól megszokott ágyához, otthonához. Hiszen nem lehet mindig váltani és váltani, kellene az állandóságok az életben. Valóban stresszmentesebb, ha sok mindent és könnyen el tudsz fogadni, de semmi nincs ingyen. A félelmet mindig le kell győzni. És mindig a másik bátor, mi magunknak sosem vagyunk azok.

A feleséged, úgy tudom, egyházi kötelékben dolgozik...

Igen, egyházi pszichológus, diakónus.

Te milyen viszonyban vagy a transzcendenciával, a hittel?

Nem vagyok hívő a szó szorosabb értelmében, agnosztikusnak mondanám magam. De ezt a kérdést nem lehet lesöpörni az asztalról, mert attól, hogy én nem kaptam közvetlen bizonyosságot az Isten létezéséről, attól még magam körül sok embert látok, akik viszont igen, és ha ezt nem venném figyelembe, az szűklátókörűség lenne. De én egy földhözragadt ember vagyok, aki az érzékek felől közelíték a világhoz. Ugyanakkor Platón már a gimnáziumban elvarázsolt, azóta is platonistának vallom magam. Két okból ragadott meg: a vágyódás leírásával és a dialógus fontosságával. Ez aztán művésziileg is beszívárgott az életembe. A párbeszéd mellett a megkettőződés kérdése, vagy a főhősöm vágyódása az első felesége után, hogy nem tudja kiirtani magából... Hogy a szerelem valójában nem tud beteljesülni, hiszen ahhoz az ideával kéne egyesülni... Szóval, akkor mégiscsak azt mondom, hogy van közöm a transzcendenciához.

*Sőt, a regénybe beemelt versek is erről tanúskodnak.
Lásd Rilke angyalait, akit megidézel.*

Persze, csak ezzel vigyázni kell, hogy metaforaként használd, vagy valóságosan éled meg.

*Ha már a verseket emlegetjük: nem találtam más példát
a kortárs regények között, hogy valaki szerves részévé
tett volna költeményeket a regény szövetének. Klasszi-
kusokat és saját verseket is beemelsz. Mi vezetett erre?*

Először is ki akartam használni a kontrasztot a költészet és a prózai helyzetek között. Ott van például az a jelenet – és féltem is, hogy emiatt majd kapok a pofámra –, hogy a főhőst épp leszopják, miközben Áprilynak az ikonikus, Erdélyről szóló versét szavalja. Hál’ istennek senki nem érezte magát megbántva, hiszen nyilvánvalóan nem Áprily lejárata volt a célom – nagy költőnek tartom, és rajongok érte, ahogy Jékelyért is. Szándékom szerint a versek felbukkanásának mindig van valami szerepe. A parkolójelenetben is [a főhős Kun Árpád a kisfiát menti meg egy autópálya-pihenő játszóterén egy végzetes „repülési kísérlettől” – a szerk.], ahol előjön az „iszonyú minden angyal” – ezt nem tudtam mással kifejezni. Az ötletet, hogy verseket is szerepeltessek, egy 11. századi izlandi sagából vettem, talán Bernáth István fordította. Egy viking költőről szól, és kiderül belőle, milyen rettenetes erkölcsi állapotok uralkodtak akkoriban a vikingek között. A főhős sem volt jobb az átlagnál, rettenetes pali volt. Viszont nagyszerű költő, és benne vannak a versei ebben a sagában, zseniális könyv, folyton újraolvasom. De egy másik inspirálót is meg kell említenem: Karl Ove Knausgård-t, akit már Norvégiában ismertem meg, és nem mellesleg általa tanultam meg norvégul. Ő is írt egy egyes szám első személyű regényfolyamot. Kortársam is, ő ’68-as, én ’65-ös vagyok. Persze nagyon más is az ő könyve, de a generációs hasonlóság sok mindenben fellelhető. Ott van például a férfiszerp válsága, amire Radnóti Sándor ki is tért az ÉS-ben egy kritikájában, hogy ma már hagyományos női feladatokat látnak el a férfiak...

Ami Norvégiában különösen igaz.

Ilyen szempontból én nagyon norvég vagyok, a főzés, gyerekekkel való foglalkozás nekem nagyon megy.

A regényben közölt Beszélgetés egy csecsemővel című versed szerintem a kortárs verstermés egyik legfontosabb darabja: rendkívül pontosan ragadja meg a gyerekeinkhez mint folytatásunkhoz való viszonyunkat. Voltaképpen a gyerekünk a záloga a szüleink átkától való szabadulásnak.

Lényegében elmondtad a kérdéssel a válaszomat. Az egyik tétje a könyvnek, hogy mit kezdünk a szüleinkkel és a gyermekeinkkel. Hogy visszük tovább, amit kaptunk, és hogyan adjuk tovább.

Úgy tűnik, a regénybeli Kun Árpádnak és neked is kulcsfontosságú a család szerepe. Többször elgondolkodtam, hogy alakult volna a történet, ha ez a pasas egyedül vág neki az útnak. De talán neki sem vágott volna.

Az identitásom nélkülözhetetlen része a család. Egy meztelencsiga vagyok ilyenkor egyedül Budapesten. Amúgy 24 órából 16 órát a családommal vagyok, az életem nagy részét kitöltik. Furcsa, hogy amikor hazajövök, és egyedül vagyok, mindenki csak engem lát, és így is egyben vagyok, de közben nekem ők hiányoznak az összképhez. Sokszor eszembe jut a háború utáni gyermektelen nemzedék, az újhholdasok, Vas Istvánék, Nemes Nagyék, szóval, ennek a generációnak, aki megélte a háborús poklot, főleg, ha zsidó volt, nekik fel sem merült, hogy ebbe a világba még gyereket is nemzenek. Ott van Kertészről a Kaddis a meg nem született gyermekért... Kész abszurditás lett volna ebbe a pokolba még gyereket is szülni. A mi generációnknak óriási váltás volt, hogy már békeévekbe születünk, és fontossá vált, hogy mi jön utánunk. Csak ha az íróbarátaimat nézem, tudom, hogy milyen fontos nekik a család.

Nem hiányoznak ezek a barátok?

Dehogynem. Az egyetlen dolog, ami igazán hiányzik. Olyankor kicsit megnyugszom, amikor tavasszal vagy nyaranta hazajövök, és elmesélik, hogy az itthon levők sem találkoztak egymással időközben, hiába laknak három metrómegállónyira. Nincs már összejárás. Ahhoz képest, hogy rendszeresen összejöttünk a körben, amit csütörtökönként tartottunk, egy ideig nálam is, ez szomorú.

Haza fogtok egyszer jönni?

Nem tudom. Ha csak racionális szempontokat veszek figyelembe, például, hogy a gyerekeknek jobb lenne ott felnőni, vagy amiről az elején beszéltünk, a szabadság foka, akkor nem.

Készítettek egy dokumentumfilmet rólad, amiben elmeséltétek a feleségeddel, hogy három évig írtál egy regényt, azalatt otthon mindenki „lábujihegyen járt”, aztán, ahogy a feleséged mesélte, egyszer csak úgy mellékesen legyintettél egyet, hogy ja, abból nem lesz semmi. Ilyen könnyen dobsz el készülő műveket?

Ennyire nagy munkám, amit ezen kívül eldobtam volna, nem volt. És nem volt ilyen könnyű elereszteni, csak ez kívülről nem látszik. Az ember úgy védekezik, ha valami nagy fájdalma van, hogy bagatellizálja, és úgy kommunikálja, mintha nem lenne jelentős. Én is évekig küzdöttem. A Boldog Északkal egy komoly váltás jött: előtte a Medárdus éneke egy lírai opus, még ha próza is, a Boldog Észak viszont már nagyon próza. Egyszerűen meg kellett tanulni, hogyan kell regényt írni.

Vagyis amit eldobtál, egy kísérlet volt a nagy berobbanás előtt. Érdekes viszont, hogy közel ötvenéves voltál, amikor a Boldog Észak megjelent, és ez volt az első nagy, egyben elsőprő sikered.

Már negyvenhárom évesen elkezdtem írni. De hát ez prózánál nem számít későnek. A pármai kolostort Stendhal ötvenöt évesen írta. A Vörös és feketét ötvenévesen. Egy prózához meg kell érni. Az extrém eset, hogy Thomas Mann huszonöt évesen megírja A Buddenbrook házat.

Ha jól tudom, már készülsz a folytatással.

Igen. Először arra gondoltam, hogy megírom a norvégiai éveimet, de egy elbonyolítottabb, sokkal fikciósabb történet lesz. Tehát folytatás is, meg nem is. Ha már háromszáz oldal meglesz belőle, többet tudok mesélni.

LAIK ESZTER

VARGA MELINDA interjúja
ORBÁN JÁNOS DÉNESSEL

az Előretolt Helyőrség Íróakadémia elmúlt egy évéről, az *Enumeráció* című antológiáról, tervekről, elképzelésekről és kultúrpolitikáról.

Pompás eposz veszi kezdetét, a tehetséggondozás eposza

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia december végén 400 millió forintos állami támogatásban részesült. Ilyen nagyságrendű juttatást fiatalokkal foglalkozó intézmény az elmúlt időszakban nem kapott, példátlan nagy összegről van szó. Kiverte a biztosítékot főként, de nemcsak a JAK vonzáskörébe tartozó fiatalabb alkotók körében, ahogy az egy évvel ezelőtti indulás és állami támogatás is megosztotta a szakmát. Feltételezem, hogy ekkora összeget a magyar állam szakmai és pénzügyi elszámolás, eredményfelmutatás után ad. Többen hiányolják az Akadémia szakmai tevékenységének sajtónyilvánosságát. Miért nem dokumentáltjátok a honlapon vagy egyéb fórumokon, hiszen ezzel el lehetne kerülni a félreértéseket?

Intézményünk az állam vagyonát gondozó Magyar Nemzeti Vagyonkezelő tulajdonában van, folyamatos ellenőrzés alatt állunk, egy fillért sem költhetünk el felelőtlenül. A jogszabályoknak megfelelően minden év tavaszára közzé kell tenni az előző évről szóló beszámolót – jelezném, hogy még január idusán járunk. Akármennyire szeretnék, a törvényt nem a minket ekézők írják, mi pedig nem vagyunk hajlandóak az ő diktátumaiknak eleget tenni – miért is tennénk? Ugyanakkor tavaly két, az idén már három közérdekű adatigénylést nyújtottak be a tevékenységünk iránt intenzíven érdeklődő honfitársaink, és a rendelkezésükre bocsátott dokumentációt közzé is tették. A közösségi

oldalakon és a honlapunkon egyelőre nem kívánunk „Oktató mentoráltjával alkonyatkor” vagy „Alkaioszi strófákat faragunk a szakmai hétvégén egy szomorúfűz alatt” feliratú dagerrotípiákat közzétenni. Megvan a saját stratégiánk, hogy mikor, hol és mit, hogy is mondják ezt divatosan, „kommunikálunk”, és következetesen tartjuk magunkat a saját vállalásainkhoz. Az elmúlt fél évben intézményt alapítottunk, megismerkedtünk, csapatot építettünk, és elkezdődött az oktatás-gyakorlatozás. Ez egy szép és nemes fázis, ám kétlem, hogy apró mozzanatai különösebben izgatnák a közvéleményt. A munkánknak nem szemfényvesztő, hanem konkrét eredményei vannak: művek. Sok mű.

Az Akadémia egyéves tevékenységének, úgy gondolom, egyik legfontosabb láttelepe az Enumeráció című vers- és prózaantológia, amely december derekán jelent meg. Meglehetősen színes, impozáns válogatás, az előszót te írtad, a szerkesztés Nagy Koppány Zsolt munkája, a kiadó pedig a KMTG. Hol terjesztitek a kiadványt, kaptak-e tiszteletpéldányt a magyar irodalmi lapok szerkesztőségei? Azért kérdezem, mert kissé fura, hogy sok szakmabeli nem értesült erről az antológiáról.

December második felében jött ki az antológia a nyomdából. Közben, ugye, voltak az ünnepek, most a prioritás az üzleti és cselekvési terv kidolgozása, ez mindennél fontosabb; diákjaink vizsgaidőszakban vannak az egyetemeken, nálunk pedig félévi kiértékelés alatt. Mikor ezen túl vagyunk, bemutatjuk az antológiát, és a szórást is elkezdjük. A tavaszi irodalmi turnék elengedhetetlen kelléke lesz a kötet. Ezzel sem sietünk, nem romlandó anyag, az aktualitásából sem veszít.

Ha Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia egyéves munkáját egyetlen jelzővel, szókapcsolattal kellene jellemezned, mi volna az?

Előretolt Helyőrség.

Bővebben, milyen kezdeményezéseket, projekteket sikerült megvalósítani abból, amit elképzeltetek, és mi az, amivel elégedetlen vagy, hiányosságként aposztrofálnád?

Mindent megvalósítottunk, mert ez egy inicializáló szemeszter volt, és nem is volt más szándékunk, mint megismerkedni,

összerázódni és lefektetni az alapokat, kijelölni az irányokat, és elkezdenni felépíteni a rendszert. A merészebb lépések idén kezdődnek. Az antológia megjelenésével az első fázis lezárult, megtörtént az enumeráció, azaz az eposzi szereplők seregszemléje, és indulhat az igazi cselekmény. Elégedetlen sem vagyok, mert nem kellett csalódnom, sőt kellemes meglepetések is értek, mert több tanítványunk egyenesen megtáltosodott. Nincs annál nagyobb öröm, mint amikor egy Z-generációs ifjú megérti, hogy mégiscsak jobb helyen van a tudás az elméjében, mint a szervezen, és kétszer annyit olvas, mint amennyit elvárnak tőle, rákap a klasszikus irodalom és filozófia ízére is, és óriás verslábakon kezd lépegetni. Azaz: hamarabb lesznek debütkötetek, mint reméltem, és vannak palánták (csakazértis!), akik titánokként lépnek majd ki az Íróakadémiából az irodalmi prérire. Persze, mint minden csapatban, itt is akadnak kevésbé szorgos tehetségek, de őket a nagyobb iparkodás végett pedellusunk, Misimackó majd jól meghutyuruzza egy mogyorófavesszővel.

Nyári szakmai tábor, tusványosi fölolvadás, állandó szakmai hétvégék, néhány fontos vers- és prózakötet, amelyet a mentorok és tanárok adtak ki tavaly, a pályakezdő ösztöndíjasok folyóirat-publikációi a Bárkában, az Együttben, a Helikonban, az Irodalmi Jelenben, a Magyar Naplóban – csak amiről én tudok. Beszélj ezekről kicsit bővebben, kérek.

Társszervezők az Anna & the Barbies, a Fővárosi Nagycirkusz és az Előretolt Helyőrség közös produkciójában, a hétrészes Utópia-sorozatban. „Szépirodalmi szolgáltatás” a Woodstock az Ugaron fesztiválon, a Bálványosi Nyári Diáktábor és Szabadegyetemen (ismertebb nevén: Tusványoson) és a Brassói Magyar Napokon. Az oktatók által szervezett „privát” workshopok (az állandó tevékenységeken kívül) – hogy kiegészítselek. És minden nekem sem jut kapásból eszembe, sokan vagyunk, és rengeteg történés volt. A szakmai hétvégéket fejteném ki bővebben: az egyetemi program függvényében – mivel diákjaink java része egyetemi hallgató is egyben – havonta-kéthetente 2-3 napos szakmai hétvégét tartottunk. Ilyenkor rangos meghívottjaink voltak, a mentorok szerkesztés fázisában lévő köteteket bíráltuk el egyfajta „belső védelem” keretében, színész-rendező oktatónk vezetésével színpadi-viselkedési és improvizációs

gyakorlatok zajlottak, no meg szakmai gyakorlatok, például az igen népszerű Anonymus-workshop, amikor úgy bíráljuk el a pályakezdők adott témára fabrikált szövegeit, hogy nem tudjuk, ki írta, így elfogulatlanabban lehet kritizálni.

Azaz éltük az akadémiai életet, tanultunk, barátkoztunk és szórakoztunk is. És – ami a legfontosabb – alkottunk.

Többen kifogásolták, hogy a KMTG nyári táborára csak bizonyos sajtóorgánumokat hívtatok meg, köztük minket is. Igaz-e ez, és ha igen, mi indokolta a döntést?

Megvan, hogy mire köteleznek a szabályok, eredményeinket magától értetődő módon megmutatjuk, hisz nem a fióknak írunk, de hadd legyen alanyi jogunk eldönteni, hogy egy szakmai táborban kivel ülünk le egy asztalhoz, és kivel nem. Az Irodalmi Jelent kiemelten fontos fórumnak tartjuk, ezért magától értetődött, hogy meghívunk titeket. Nem volt tudatosan átgondolt stratégia mögötte, nem akartunk kirekeszteni senkit, egyszerűen a táborra figyeltünk, a programokra, és nem nagyon érdekelt, hogy mit szól mindehhez X vagy Y irodalmi fotelehős.

Korábban említetted, hogy társzművészeti projektektől sem zárkózik el az Előretolt Helyőrség Íróakadémia. A 400 milliós állami támogatás ilyen irányba mozdítaná el az eddigi tevékenységet, esetleg szóba jöhet a slam poetry is, mint az irodalmat hatékonyan népszerűsítő mozgalom bevonása a munkába?

Ketten is vannak az Íróakadémián, akik slammerként is bizonyítottak, de nem igazán akarunk belekontárkodni ebbe a műfajba – bár a közeljövőben tervezek szakmai gyakorlatként egy belső slamversenyt valamelyik akadémiai hétvégén. Sokkal inkább mozdulnánk el a zene irányába, ugyanis három tanítványunk is zenél és zenét szerez. Nemkülönben jeles zenészek-zenekarok az Akadémia tagjai közül sokaknak megzenésítették már több – akár egy-egy albumnyi – versét. Nagyon kedvelem az összművészeti rendezvényeket, és tervezünk is ilyeneket. A KMTG amúgy is összművészeti intézménnyé kíván válni, az Előretolt Helyőrség csak a pilotprojekt.

Korábbi interjúkban nyilatkoztad, hogy nagyobb, rangosabb kiadókkal szeretnétek megállapodni. Ez pontos-

san mit fed, történt-e ilyen megállapodás? Milyen kiadványokkal, irodalmi projektekkel rukkolt elő 2017-ben az Akadémia?

Folyamatban van. Hat könyvet tervezünk megjelentetni az egyik professzionális kiadónál, felét könyvfesztiválra, felét az őszi-karácsonyi könyvszezonra. Ugyanakkor mi is belevágunk a könyvkiadásba, mert rengeteg kéziratunk van előkészületben vagy már szerkesztés alatt, és az akadémisták kiadványai mellett más fiatal írók műveinek megjelentetését is vállaljuk; nemkülönben egy értékmentő sorozatot, melyben a valamilyen okból elsikkadt remekműveknek adunk újrakanonizálódási esélyt. Megkockáztatnám továbbá, hogy már idén megjelenhetnek az első debütkötetek, mert bármilyen szigorú feltételeket is szabunk, vannak olyan tanítványaink, akik játszva eleget tesznek nekik, és kiharcolják maguknak a megjelenést. Ilyen nyomásnak a legnagyobb örömmel enged a mester.

Elképzelhető-e valamilyen együttműködés más írószervezetekkel, közös kiadványok, nyári táborok, meghívott előadók tekintetében? Volt-e erre vonatkozó kezdeményezés, és ha igen, miért nem sikerült nyélbe ütni?

Bármilyen együttműködés lehetséges, amennyiben a partnerszervezet képviselői betartják a kultúrdiplomáciai protokollt, nem pedig karaktergyilkolás közben szajkózzák a párbeszéd szükségességét. Illetve van itt még egy logikai követelmény is: már az ógörögök is tudták, hogy az értelmes vitához legalább egy közös premissza szükséges. Akikkel találunk ilyen, azokkal megpróbáljuk. Akikkel nincs közös premisszánk, azokra nem fecséröljük az időnket. Nem azért, mert nagyképűek lennénk, hanem mert értelmetlen: olyan, mintha egy rádiókészülékkel próbálnál beszélgetni.

Visszatérve az antológiára, az előszóban úgy érzékelem, akarva-akaratlanul párhuzamot vonsz a '90-es évek derekán indult Előretolt Helyőrség és a mostani Akadémia szellemisége között. Ugyanazok a szellemi erők, elvek mozgathatnák mindkettőt?

Az Előretolt Helyőrség a fiatal irodalom ikonikus intézménye volt Erdélyben, és a Bretter György Irodalmi Körrel karöltve a lehető legelszántabb tehetségkutatót végezte. Valósággal

vadásztunk a tehetségekre: ha valaki leírt egy-két jó sort, már tereltük is az irodalom felé. Nem csoda, hiszen akkor tényleg vesztélyben volt az utánpótlás. Szóval ez egy szenvedély, a tanításnak külön öröme van. A fiatal irodalomban hiszek, az újítás, az erő mindig abban van. Az érett, professzionális alkotót már más motiválja, nem a lázadás. Nemcsak tanítani: lázítani is akarom a fiatalokat, hogy merjenek merészek lenni, ne féljenek semmitől.

Ha már a Helyőrségről beszélünk, többen a tanárok és mentorok közül régi harcostársaid, idősebb és fiatalabb helyőrségesek (Nagy Koppány Zsolt, Farkas Wellmann Éva, Farkas Wellmann Endre, Ármos Lóránd, Noszlopi Botond, Bálint Tamás, Márkus András, Demeter Szilárd, Dobai Bálint, Muszka Sándor). Egyes szakmabeliek kifogásolják, hogy a helyőrséges vonal felülreprezentált, ami egysíkúvá teheti a munkát. Az Akadémia tevékenységét mennyiben befolyásolja, hogy túlsúlyban van a helyőrséges század? Probléma ez egyáltalán? Az induláskor és később volt-e olyan, hogy a felkért tanár, előadó a szakmai megosztottság, személyeskedésbe torokolló viták miatt utasította vissza a megkeresést, és a névsor tulajdonképp emiatt „helyőrségesedett”?

Oktató kollégáimra mint veterán helyőrségesekre és tapasztalt, komoly művészekre és szakemberekre minden körülmények között számítottam a munkában, hiszen velük rengeteget dolgoztam, és maximálisan bíztam bennük. De szerettem volna melléjük más szakembereket is hívni, a másik oldalról, hogy úgy mondjam. Sajnos a kialakult ellenséges légkörben hamar bebizonyosodott, hogy nem érdemes próbálkozni, elvből vagy félelemből egyelőre elzárkóznak, csak magunkra számíthatunk. Ilyenkor viszont a székel nem hátrál meg, hanem megcsinálja maga.

A többi helyőrséges – a nagyon erős harmadik generáció tagjai – pedig hivatalos pályázaton nyert felvételt, mentor kategóriában. És ne vádoljanak elfogultsággal azok, akik nem voltak hajlandók pályázni, és ezáltal gyakorlatilag nem is támasztottak nekik konkurenciát. Különben is: mi a lényeges? Hogy ki melyik irodalmi műhelyből jön, vagy pedig az, hogy mennyire ír jól, és miben tud hasznára lenni az Akadémiának? Ami az egysíkúságot

illeti: nonszensz, az Előretolt Helyőrség soha nem volt egyenarcú, jól megfért benne az álmodozó lírikus a székelgyéből, a villoni lázadó a higgadt filozófussal.

Az oktatógárdát aztán meghívott előadókkal gazdagítottuk, és így jobban is jártunk, hiszen sokkal változatosabb a tanítványoknak nyújtott kínálatunk.

A hozzám eljutott kéziratokból és az antológiából is látni, hogy Kárpátalján van egy igen erős fiatal csapat, irodalmi körük is van, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság. Érdeklődve figyelem a tevékenységüket, és öröndetes, hogy Vári Fábán Lászlóval nem zárul be a kör, ha kárpátaljai irodalomról beszélünk. Szerinted mi az oka annak, hogy például a háromkötetes Lőrincz P. Gabriellát jobban ismerik Kolozsvárott, mint Budapesten, és miért maradt ez a szellemi műhely kicsit árnyékban az anyaországi szakmai berkek számára?

Jó a kérdés! Azért, amiért a KMTG is létrejött: mert az anyaországi szakmai berkek számára sok minden árnyékban maradt – és nemcsak a határon túl. Mert a kánon kisajátítói csak azt veszik észre, akit akarnak, nem pedig azt, aki jó. Lőrincz P. Gabriella igen tehetséges költő, elhivatott irodalomszervező, és a mi egyik mentorunk, akinek nagy szerepe van abban, hogy ez a remek kárpátaljai műhely „összekovácsvilmosolódott”. Shrek Tímea és Marcsák Gergely nevét is tessék megjegyezni, mert fogunk még hallani róluk! A KMTG fontos küldetése a kárpátaljai utánpótlás támogatása, külön projekt fog ezzel foglalkozni, nem hagyjuk cserben a testvéreinket.

A délvidéki irodalmi élet, például Híd Kör meglehetősen aktív, számos kiadványuk jelenik meg, a folyóiratuk is színvonalas, gyakran a FISZ-szel, Magvetővel gondoznak kiadványokat. Elképzelhető, hogy a KMTG együttműködik, megkeresi ezeket a fórumokat, vagy önérből láttatja jobban a délvidéki fiatalokat?

Igen, a következő határon túli projektünk délvidéki lesz. Van már két délvidéki pályakezdőnk, de szeretnénk támogatni az ottani fiatal irodalmi mozgalmakat is.

Azt írod az antológia előszavában, hogy Felvidéken a kétezres évek közepéig izgalmas fiatal irodalmi meg-

mozdulások voltak, jelenleg mintha passzivitás mutatkozna. Pedig vannak nagyon tehetséges fiatal felvidéki szerzők is; miben látod a passzivitást, és mi az oka?

Na látod, ezt nem tudnám megmondani. Minden értő ismerősöm, akit még tavaly megkerestem, azt mondja, semmi izgalmas nem történik a felvidéki fiatal irodalmi berkekben, és semmi érdemleges nem jut el hozzám, pedig figyelek erre. Az, hogy vannak tehetségek, egy dolog, de az önmagában nem jelent aktív irodalmi életet. Pedig ott az anyagiak sem jelentenek olyan problémát, mint Délvidéken vagy Kárpátalján. Nekünk van egy felvidéki mentorunk, a nagyszerű történész és regényíró Bíró Szabolcs, és egy pályakezdőnk is van onnan. Föl fogjuk mérni a terepet, és megnézzük, miben tudunk segíteni. Valószínűleg csak egy kis holtidő van. Szerencsére Erdélyben és a Felvidéken nincsenek olyan veszélyek, mint Kárpátalján vagy Délvidéken, ahol könnyen írók nélkül maradhatunk.

Mi a véleményed a húszas éveik elején járó erdélyi alkotókról? Milyennek látod az Erdélyben születő irodalom és irodalmi élet mai arculatát, fontosabb szereplőit, a Bretter Kör mostani tevékenységét, a slam-projekteket?

Most épp Erdély sem jeleskedik irodalmi izgalmakban, de Erdélyért nem aggódom, stabil intézményrendszere, komoly utánpótlása van ott a magyar irodalomnak. Az izgalom alatt az irodalmi élet érdekességeit értem; a szerzőkkel nincs gond, a huszonévesek között is vannak kitűnők. A legutóbbi években feltűntek közül Adorjáni Pannát, André Ferencet, Győrfi Katát és persze Láng Orsolyát komoly tehetségnek tartom. És nem hagyom ki a listáról Vass Ákos Lajost, még akkor sem, ha épp Gibráltárban vagy hol dekkol. És „nevelkednek” még néhányan a mi Akadémiánkon is...

A slamet nagyon kedvelem, és értékes műfajnak tartom, az antológia előszavában is megírtam, hogy olyan mozgalmakra volna szükség, mint a slam ahhoz, hogy az ifjúság megkedvelje az irodalmat. Ami hiányzik viszont Erdélyben – és szinte mindenhol – az a fantáziadús szervezés. Külön mesterség olyan rendezvényeket kitalálni, és meg is valósítani, amelyekre az olvasó is, a szakma is csettint. De legalább a Kolozsvári Kikötő – a kárpát-medencei fiatal írók találkozója – remek ötlet.

A magyarországi irodalmi élettel és fiatal irodalommal, úgy érzem, nem vagy kibékülve, túlpolitizáltságot, bel-

terjességet látsz, idézlek: „Az anyaország fiatal irodalmára pedig a székértáborosdi, a túlpolitizáltság, a belterjesség, a közönségtől való eltávolodás nyomja rá a bélyegét. Az egyetlen járható útnak az tűnik, ha hozzáverődsz valamelyik székértáborhoz, bebizonyítod a lojalitásodat, betartasz egy csomó – gyakran íratlan – szabályt, például azt, hogy hol publikálsz és hol nem, kivel barátkozol, kivel nem. No meg rohadtul polkorrekt vagy. Azaz az érvényesülésnek már nem útja az, hogy berobbansz, rábaszol az asztalra, szabad vagy, nagyszájú, lázadó, botrányos és polgárpukkasztó, és ne adj’ Isten, ezeknek köszönhetően újíto.” Ezzel szemben az Akadémia a szabadabb, politikamentesebb, olvasóbarát irodalmat szeretné pártfogolni, s mindezt úgy, hogy a hatalom, a magyar állam támogatja. A hatalom viszont ritkán áll a lázadók és szabadságot kedvelők oldalán. Nem tartasz attól, hogy a szellemi munkába beleszólhat a politikum?

Bizony, olyan szituáció alakult ki, amelyben a fiataloknak, az ifjú titánoknak jóformán színrelépésükkor ideológiai álláspontot kell foglalniuk és valamelyik székértábor elvárásainak megfelelniük, holott nekik az lenne a dolguk, hogy lázadjanak és paradigmát váltsanak, a művészet ősi metafizikája szerint. Csakhogy nem mernek, mert félnek a kiközösítéstől, pályájuk derékba törésétől. Feltétlenül meg kell teremteni számukra azt a totális szabadságot, amely egy fiatal művésznek szükséges ahhoz, hogy Dévénynél betörjön, és beteljesítse küldetését: az új idők új dalainak szétkürtölését.

Az Íróakadémia szellemi működésébe nem szól bele a hatalom. Miért is tenné? Miféle politikai érdeket zavarna egy fiatal poéta szakmai lázadása? Adná az ég, hogy olyan erős hang jelentkezzen, amelyre még a hatalom is felfigyel!

Ugyanakkor azt mondod, hogy a kortárs magyarországi irodalomban ismét cenzúra van, ezt nem a hatalom, hanem az írószakma önként húzza magára, például azaz, hogy bizonyos témák tabuk, teszem azt, nem tárgyi-asíthatja a költő a női testet egy erotikus versben, és a humorral is csínján kell ám bánni, nehogy megsérts valamilyen kisebbséget, nemzeti vagy nemzeti identitást. Mi

az oka annak, hogy a kortárs magyar irodalom észrevétlenül cenzúrázza saját magát, és nem vezet-e mindez egyenarcúsághoz?

Az, amire te is utalsz a kérdésben: a túlzásba vitt polkorrektség, melyet megszegvén nyomban valamiféle szörnyeteggé változol: szexistává, ilyen meg olyan -főbbá, fasisztává satöbbi, és azzal véged is van: egyik nap még géniusz vagy, másnap már dilettáns pária. Szomorú, hogy a 21. században a magyar írónak úgy kell fogalmaznia, mintha egy mimózaerdőben mozogna. És ezt ráadásul még csak nem is a hatalom erőlteti ránk.

A napokban független mentorprogram indult, köztük olyan nevek is szerepelnek, mint Csehy Zoltán vagy Térey János, akiket te is nagyra tartasz. Ezt egyfajta válaszként is lehet interpretálni a KMTG tevékenységére. Mit gondolsz erről, a csatlakozók névsoráról, hát a készülődő tüntetésről és petícióról?

Bizony, hogy nagyra tartom őket, és bár mindenki róluk venne példát! A kezdeményezésnek örülök, hiszen ez is nekünk köszönhető. Én mindig úgy állok hozzá: nem kell félni, nem kell megfelelni senkinek, nem kell görcsösen arra törekedni, hogy szeressenek. A középszernél, az érdektelenségnél sokkal jobb, ha gyűlölnek. Hadd kavarogjanak a vizek, tomboljanak az indulatok, csak már történjen valami, az istenért, mert tíz éve csak okoskodást és óvatoskodást látok, egyedül a slam-mozgalom jelentett igazi történet. Most akkor van KMTG és van független mentorhálózat, és mindenki a magyar irodalom utánpótlásának kinevelésén ügyködik. Hát nem gyönyörű? Pompás eposz veszi kezdetét, a tehetséggondozás eposza, és épp most történt meg az enumeráció, azaz a hőroszok seregszemléje. Mondjuk, a normális az lenne, ha a csata elmaradna, mert a hősök elmennek egymással sörözni. Olyan kicsit az egész, mint a Csillagok háborúja, csak még azt kell belőnünk, hogy akkor most mi vagyunk a birodalom, és ők a lázadók, vagy fordítva, mi vagyunk a lázadók, akik szembe merészeltünk menni a szakma birodalmával... és most elkezdődik a klónok háborúja?

A névsorról amúgy azt gondolom, hogy nem ártana, ha a 90% előbb beiratkozna tanulni a maradék 10%-hoz, és csak a tanulóidő lejárta után vállalná a tehetséggondozás felelősségét, de ez amúgy nem ront az összképen, azon, hogy végre ez egy jó kez-

deményezés, és csupán az sajnálatos benne, hogy nem másfél évtizeddel ezelőtt, elhivatottságból jött létre, hanem csak most, valami ellenében.

A petícióról és a tüntetésről mit mondjak? Nem vagyok a szomszéd tehenének ellensége, a konstruktív, és nem a destruktív módszerek híve vagyok. Valószínűleg ezért nem kellett soha petíciókhoz és tüntetésekhez folyamodnom céljaim eléréséhez. Groteszk, hogy épp akkor gyűjtik az aláírást, amikor az állam minden eddiginél jobban megnyitja zsebeit az irodalom számára. A Kertész Imre Központ és a KMTG mellett ugyanaz a kormányhatározat a Nemzeti Közművelődési Intézetnek 960 millió forintot juttatott, vidéki folyóiratok támogatására. A kormányhatározat harmadnapján a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi Kollégiuma 600 millió forint fedezetű pályázatot írt ki folyóiratoknak és portáloknak. Megjegyzem, miután a tavaly már félmilliárdot megítéltek a folyóiratoknak. Azt sem szokták hangoztatni a tiltakozók, hogy a folyóiratok, műhelyek nemcsak központi, hanem önkormányzati támogatást is kapnak.

Szóval túl sok a fikció, és túl kevés a tényközlés ebben a diskurzusban, ki-ki azt szajkózza, amivel a maga igazát bizonygathatja. Különbözőek vagyunk, különbözően éljük át a dolgokat is, ezért van az, hogy akad, aki mindig a bright side-ot nézi, mint a „Brian élete” kereszten daloló trógerei, és akad, aki folyamatosan elégedetlenkedik. Tüntetni egyébként bárki szíve joga, jöllehet van azért értelmesebb elfoglaltság is.

Az antológiában a mentorok és oktatók szövegei között több olyan mű is van, amely korábbi, nem 2016-ban megjelent kötetekben olvasható. Te is régebbi versekkel, novellákkal szerepelsz az Enumerációban. Ez egyfajta mutatóvány az életművek fontosabb állomásaiból? Milyen jelzésértékkel bír, hogy korábbi szövegek is bekeverültek, nem csak friss, 2016-ban írt, publikált anyagok?

Ahogy drága mesterem, Fried István professzor úr mondta, egy jól megszerkesztett könyv több a benne lévő írások matematikai összegénél. Vannak nekem újabb, sőt legújabb szövegeim is, de arra voltunk kíváncsiak, miként hatnak az egykori „befutó” írások – azok, amelyek a leginkább visszhangoztak, amikor én is még ifjú titánnak számítottam – ifjabb és még ifjabb pályatársak szövegei között. Az idő múlása, valamint az

új kontextusba helyezés új olvasatot eredményezett. Ezek már nem ugyanazok az írások, mint két évtizeddel ezelőtt. Ez nem egy összedobott könyv, hanem egy jól átgondolt felsorakoztatás. Igen, egy mutató, egy 684 oldalas, egykilós könyvmonstrum, 44 merőben különböző hanggal, világgal és mégis, mégis harmóniával. Nagy Koppány Zsoltot úgy dicsértem meg: homéroszi munkát végeztél!

A Magyar Naplóban megjelent válogatásblokknak milyen jelentősége van? Szükségesnek tartod, hogy közösen mutakozzanak be a fiatal ösztöndíjasok a továbbiakban is, esetleg lesz hasonló jellegű publikáció más periodikákban?

Nem árt az időnkénti közös mustra, de prózaibb oka van: kérték. És nemcsak a Magyar Napló, hanem több másik folyóirat is indítványozta egy-egy összeállítás publikálását. Bár a Facebookon és az ellenzéki médiában ellenlábásaink szervezkedése látszik inkább, az Íróakadémiának nagyon sok pártolója van. A rendszerváltás óta számos igazságtalanság történt a magyar irodalomban. A legfőbb mulasztás – vagy nevezzük inkább történelmi bűnnek? – az volt, hogy elkúrták a kánon újraírásának lehetőségét, épp akkor, amikor végre megszűnt az évszázados cenzúra, és a határok is légiesedtek. Ki tudja, hány jó író és jó mű esett áldozatul a rendszerváltás óta folyó csökönyös irodalmi marakodásnak – én meglehetősen sokról tudok. A közönség nagy hányada elpártolt az egyre belterjesebb szépirodalomtól, és így tovább, egész könyvet írhatnánk arról, mi minden vezetett ide, hogy most itt állunk, és sziszegünk egymásra. Néhányan biztos jól jártak, mint minden válságban, de hogy az íróknak miért felel meg a magyar irodalom jelenlegi állapota, az rejtély számomra. Éppen ezért változtatnánk a magunk ereje szerint: több napilappal is tárgyalásban vagyunk egy irodalmi-kulturális melléklet tárgyában, és úgy néz ki, hogy van is rá fogadókészség. Mondhatod, persze, hogy meg nem értett zseni vagy, már ha ez bárkit is vigasztal, de az irodalom művelésének értelmét mégiscsak az adja, ha minél többen olvasák, értik és szeretik az alkotásaidat.

Ezek szerint kánonváltoztató terveitek vannak?

Igazából nem. Inkább kiegészítenénk a kánont. Azt szeretnénk, hogy Budapesten is tudják, mi történik Beregszászon, és

Brassóban is tudják, mi történik a fővárosban. A tavalyi évnek volt egy rendkívül kinos, de szimbolikus történése. Március 15-én Magyarország Babérkoszorúja-díjjal tüntették ki Farkas Árpád és Király László erdélyi költőket. Kálmán C. György, aki nem mellesleg a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete munkatársaként vált ismertté, kiírta az üzenőfalára, hogy ki a fene ez a két ember. Két veterán, kiváló költőnagyságról van szó, akik fél évszázada publikálnak, írásaik szerepelnek az erdélyi tankönyvekben, több tízezer könyvet adtak el, és mindenki ismeri és tiszteli őket Erdélyben. Figyelembe véve, hogy Magyarországon legalább negyedmillió erdélyi él, nemcsak Erdélyben, hanem az anyaországban is többen ismerik és olvassák a két költőt, mint a kortárs kánon legtöbb versfaragóját. De a magát fősodrúnak tartó szakma számára nem léteznek... Az ilyen jelenségeken változtatni kéne. De ez nem menne mások rovására, az irodalomnak nincsenek határai, és ahogy Borges mondogatta: mindannyian ugyanabba a Nagy Könyvbe jegyezzük be a magunkét, annak reményében, hogy azt el is olvassa valaki. De Borges egy Nagy Könyvről beszél, nem több kisebbről!

Megbeszéltük a múltat, a jelent, az eredményeket. Még mire számíthatunk a 2017-es esztendőben az Előretolt Helyőrség Íróakadémiától?

Még néhány hétnyi adminisztrációs munkánk van, valóságos erőltetett menet: az üzleti és cselekvési terv véglegesítése és megvédése a vagyonkezelőnél és a minisztériumokban. Közben költözés-berendezkedés az új székhelyre. Ugyanis az eddigi bérleményt kinőtöttük, főként, ha arra gondolunk, az új pályázati kiírásoknak köszönhetően megduplázódik az Íróakadémia tagjainak száma, az elbírálást követően mintegy 100 fő részesülhet juttatásokban. Az új székhely igazi közösségi tér lehetőségét hordozza magában, ahol méltó körülmények között fogadhatjuk vendégeinket, kisebb és nagyobb csoportok oktatására is alkalmas, bónuszként gyönyörű kertje-udvara is van, filagóriával, egyszóval remek hely.

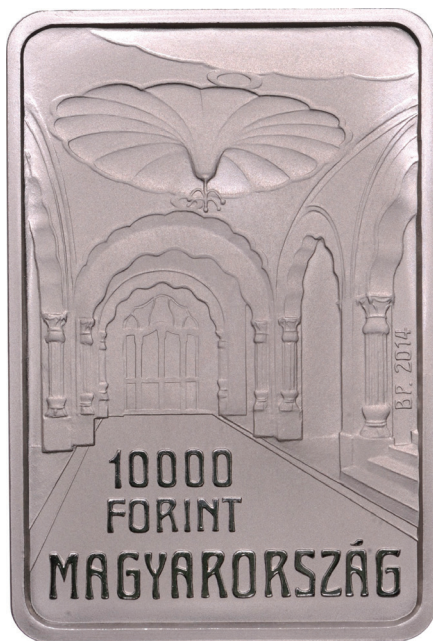
Újabb évfolyam indulhat, emellett kritikai műhely is. Rendkívüli, kétéves alkotói ösztöndíjakat is meghirdethetünk, melyeket fajsúlyos alkotók pályázhatnak meg tetszőleges műfajú tervezettel, és mikor elkészül, a mű megjelenését is megfinanszírozzuk. A könyvkiadásról és a kárpátaljai projektről már beszéltem.

Kiemelt összeget fordítunk az olvasók felkeresésére is. Turnék, író-olvasó találkozók, rendhagyó irodalomórák, zenés irodalmi produkciók tömkelegére kerül sor. Akárcsak tavaly, idén is fesztiválokon és városnapokon „szolgáltatunk” irodalmat. Ez a projekt egyik legfontosabb része, mert a szélesebb közönségnek éreznie kell, hogy az írók nem feledkeztek meg róluk. Ezt kiadványaink, tevékenységünk mediatizálása révén is éreztetni fogjuk – mint mondtam, tárgyalások folynak a napilapokkal, hogy nyissák meg oldalaikat a szépirodalom számára –, és szeretnénk egy életszagú portált is összerakni.

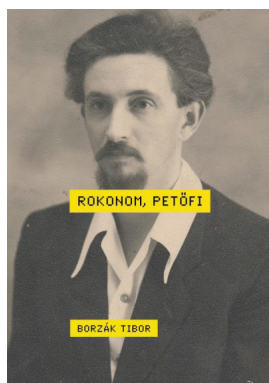
Végezetül mit üzensz a fiatal íróknak?

Ne féljenek leírni semmit, amit gondolnak, és ne féljenek senkitől. Ne az irodalmi korifeusok szája íze szerint viselkedjenek, és írják meg azokat a műveiket, melyekről meggyőződésük, hogy senki nem meri leközoľni a magyar nyelvterületen. Majd küldjék be hozzánk!

FRITZ MIHÁLY szobrász-
és éremművész alkotása

Tudta, hogy Petőfinek van távol-keleti rokona? Olvasta már, hogy a költő egyik leszármazottja kocsimosó, a másik pedig piaci árus volt? Ilyen és ehhez hasonló érdekességeket tartogat **BORZÁK TIBOR** *Rokonom, Petőfi* című könyve.

Nyomozás Petőfi ma élő rokonai után

Petőfi Sándor oldalági rokonságának legfiatalabb tagja a tizenöt éves japán Etele Ashato, a Tokióban élő Petőfi-leszármazott, az egykori válogatott vízilabdás, Petőváry Attila fia – olvashatjuk Borzák Tibor *Rokonom, Petőfi* című kötetében. Petheő Judit pedig arról mesél a szerzőnek, hogy dédapja ott volt Petőfi fiának, Zoltánnak a temetésén. A megszállott Petőfikutatóvá lett újságíró az irodalmi kánon ködszurkálója.

Nem akarok Petőfi Sándor fényében sütkérezni – jegyezze meg Hankiss Elemér, midőn megtudta, hogy Petőfi Sándor édesapjának oldalági rokonaként a költő leszármazottai közé tartozik. Borzák Tibor, a *Rokonom, Petőfi* című kötet szerzője, oknyomozó újságírója, családfakutatója, kisebb konspirációs tállkozót szervezve hozta abba a helyzetbe a szociológust, hogy megismerhette Petőfi Sándor másik oldalági rokonát, akitől megtudta: a felmenői között ott volt a lángeklú költő is.

Borzák sem szeretne Petőfi Sándor fényében sütkérezni, pedig bőven megtehetné, nem csupán a 19. századi költő mai leszármazottait bemutató legújabb könyve miatt. Megtehetné volna ezt már attól kezdve, hogy részt vett a szibériai Barguzinba szervezett expedícióban, amely 1989. július 17-én országgá-világgá reptette a hírt, hogy megtalálták Petőfi Sándor földi maradványait. A barguzini ásatás izgalmas és érdekes históriáját, olykor krimibe illő történetét három éve foglalta vaskos kötetbe P. S.

– *Titkok a barguzini csontváz körül* címmel. Ebben beszámolt a barguzini csontok vattatásáról, Amerikába való „csempészéséről”, arról, miért adtak ki az ásatás, illetve a vizsgálatok ellenzői „elfogatóparancsot” Petőfi Sándor ellen, miért kapott levelet a barguzini csontok ügyében egyebek közt Borisz Jelcin és Orbán Viktor, miért tettek oly sokan olyan sokat, hogy ne kapjon éltető oxigént a barguzini ügy. Borzák Tibor számára a barguzini ásatás felfedezései és Petőfi szibériai halálával kapcsolatos olvasmányai és a szibériai levéltárakból előkerült 1850 körüli dokumentumok, a néprajzi visszaemlékezések közvetett bizonyítékokat jelentettek arra, hogy a költő maradványai kerültek elő a burját településen. Máig hisz ebben a teóriában, ezért is írta meg az említett, a legapróbb részletekre kiterjedő krónikáját. Az irodalmi kánon ködszurkálójává válva ezzel. A közelmúltban pedig azzal keltett feltűnést, hogy Petőfi ma élő orosz és burját rokonairól közölt publikációt a Szabad Föld című hetilapban, melynek munkatársa.

Most pedig itt az újabb ködszurkálása, Petőfi Sándor mai oldalági leszármazottainak feltérképezésére irányuló kísérlete, a költő napjainkig érő, ágas-bogas családfájának megrajzolása. Melyben a költő szülőhelyén, Szabadszálláson élő rokonok is megszólalnak. A településen többen éltek és élnek most is Petőfi édesanyja, Hrúz Mária húgának leszármazottai közül. Borzák elfogadja azt a tényekkel alátámasztott feltevést, miszerint Petőfi nem Kiskőrösön, hanem Szabadszálláson született. A család Szabadszálláson élt, Kiskőrösre csupán keresztelni vitték az újszülöttet. A költő életrajzírói mégis hagyományosan Kiskőrössel indítanak, miként Pintér Jenő 1928-as *Magyar irodalom története*, a marxista-leninista nagy Pintérként vagy Spenótként emlegetett, 1965-ös *A magyar irodalom története*, még korábbi Dienes András, a legismertebb Petőfi-kutató is.

Zavarban is volt a szerző, miként ezt be is vallja a *Rokonom, Petőfi* című kötete előszavában. Nem szeretné ugyanis, ha bárki tudományos igényű munkát kérne tőle számon ebben a formailag is különleges kötetben. Az ezzel kapcsolatos esetleges támadások ellen már jó előre maga elé emeli a védekezés pajzsát: nem kíván az önjelölt tudományos kutató szerepében tetszelegni, másrészt egy tudományos igényű kötet csapatmunkát igényel,

márpedig ő egyedül végezte a kutatást, amely az 1980-as évek elején kezdődött, és kisebb-nagyobb leállásokkal a kötet múlt év végi megjelenéséig tartott. A könyve címkézésére, műfaji besorolására ő maga ajánl alternatívákat. Azt írja, ha már mindeképpen kategóriát keresünk, a *Rokonok*, *Petőfi*t soroljuk az ismeretterjesztő tényirodalomhoz vagy a dokumentumokra alapozó riportkönyvek közé. Lehetne persze családtörténet-gyűjtemény is, hiszen a kötetben a Petőfi-rokonság legérdekesebb családtörténetei olvashatók. Olyan oldalági rokonok mesélnek, akik vállalták a nyilvánosságot, ezzel is jelezve, hogy fontosnak tartották Borzák Tibor családfaültető vállalkozását, és hittek is benne. De nem mindenki örvendezett a szerző megkeresésén, volt, aki a lakásába is csak egy rokona jelenlétében volt hajlandó beengedni, mások pedig visszaléptek a nyilvánosság elől, amikor a levéltári kutatások kimutatták, hogy ők mégsem rokonai a költőnek, hiába viselik a Petőfi nevet.

Pedig ez a kíváncsiskodás arról szólt, mit gondolnak afelől, hogy ők a nagy költő rokonai, szeretnének-e mesélni mindarról, hogyan éltek meg mindezt, tudják-e a környezetükben, kinek a leszármazottai, milyen fényképeket, leveleket, feljegyzéseket őriznek e rokonságot hitelesítő dokumentumok közül. Megtörtént, hogy ahol fogadták, már a családfával érkezett, azt terítette ki vendéglátói elé. Akadt is teríték rendesen: a kötetben tizenhárom kihajtható családfa esedezik a böngészők tekintetéért. Bonyolult, ám mégis követhető családfák. A vállalkozás különlegessége és nehézsége éppen abban rejlik, hogy a költő fia, Zoltán korai halálával megszakadt az egyenesági leszármazás. Petőfi Sándor szülei testvéreinek oldalági vonalán azonban számos Hrúz és Petrovics él a mai napig. A könyvből megtudjuk, hogy Hrúz-vonalon többen vannak, mivel Hrúz Máriaék tizenhárman voltak testvérek, Petrovics Istvánék kilencen, mások szerint tizenegyen. Petőfinek ma százötven-kétszáz oldalági leszármazottja él, akik szerepelnek is a mellékelt családfákon. A szerző mintegy ötven Petőfi-rokonnal találkozott személyesen.

Borzák bevallja, maga sem gondolta volna, hogy ilyen sokan vannak. Első, a Petőfi-rokonokról szóló publikációi nyomán leveleket, megkereséseket kapott, a leszármazottak közül egyre többen „adták fel magukat”, ezzel is segítve a kötet megszüle-

tését. Családfák, fényképek, beszédes dokumentumok kerültek elő, az *oral history*kat kiegészítendő. A szerző sajátos időutazásra hívja olvasóit, melyen nem csupán egy különleges rokonság múltjában révedezhetünk el, hanem izgalmas családhistóriák részesei lehetünk. Borzák Tibor azonban nem elégedett meg az emlékezetekkel: levéltárakban, egyházi anyakönyvekben, helytörténeti gyűjteményekben, múzeumokban is kutatott Kecskeméttől Zentáig, Szabadszállástól Bólyig, s levelezett Budapesttől Kaliforniáig. Sajtóarchívumokban böngészett, így talált cikkeket ilyen címekkel: *Kocsimosó a Petőfi-család egyik tagja* (Amerikai Népszava, 1930), *Petőfi egyetlen vérrokona rongyot árul a pesterzsébeti piacon* (Népszava, 1948), *Kezet fog Münnich Ferenc és Hruz Margit, Petőfi utolsó rokona* (Magyar Nap, 1948).

A szerző a kötet *Bevezetőjében* reménykedik, hogy az olvasó élvezetes olvasmányra bukkan, annál inkább, mert ő is nagy élvezettel róttá a sorokat. Ahhoz, hogy erre ráérezzünk, el kell telnie egy kis időnek. Nehéz megszokni, hogy egyetlen oldalon átlagban tíz név, több dátum is szerepel, de azután az olvasó felmászik a családfákra, és belemerül a családtörténetekbe. Ezekből kiderül, hogy a Petőfi-atyafiak egyike sem kérkedik a rokonsággal, amit szerénységgel ötvözött büszkeséggel vesznek tudomásul. Egyszerűen arról van szó, hogy itt élnek közöttünk, ápolják a múltjukat. És arról is, hogy a génekben őrzött tehetség öröklődött a rokonok között is sportban, festészetben, irodalomban és tetten érhető bennük a költészet szeretete is. Az egyik leszármazott arról beszél a könyvben, hogy a Petőfi-rokonság a költészet szeretetét és a jó értelemben vett hazafiságot jelenti számára. Szó esik arról is, hogy a korábbi válogatott vízilabdás, a Tokióban élő Petőváry Attila ugyancsak Petőfi-rokon, és miután japán feleségétől fia született, Petőfi Sándornak már távolkeleti leszármazottja is van... A Petőváry-család sokáig a Magyar Nemzeti Múzeummal szemben lakott, a legkisebb Petőváry akkoriban a március 15-i ünnepen kiállt az ablakba, és elszavalta a *Nemzeti dalt*...

Borzák kötete zsúfolt a hasonló érdekességekkel. A két leghíresebb Petőfi-leszármazottal foglalja keretbe a kötetét: a néhány éve elhunyt Hankiss Elemérrel kezd és a néprajzkutató, egyik korábbi művelődési miniszter, Andrásfalvy Bertalannal zárja,

aki így kommentálta a rokonság tényét: „Petőfihez és Hrúz elődeimhez hasonlóan én is mindig szenvedélyesen igazságkimon-dó voltam.”

A könyv írása idején például Kartalon megmutatták neki azt a telket, amelyen bizonyíthatóan Petrovics István szülőháza állt, s melynek helyén emelt ingatlan a Petőfi utca 10. alatt van. És szó esik arról a rokonról is, aki 102 évesen is élénken érdeklődik elődei, a Hrúzak iránt. Egy másik leszármazottat rendszeresen meghívnak a helyi idősek klubjába, hogy Petőfi-verseket szavaljon, a legnépszerűbbek *A négyökrös szekér* és *Befordultam a konyhára*. Rokonként szerepel a kötetben egy német állampolgárságú olasz egyetemi tanár is, és a mezőberényi Orlay Petrics familia is képviselteti magát. És nincs vége a sornak, hiszen a könyv megjelenése óta újabb Petrovics-leszármazott jelentkezett és várhatóan újabbak kerülnek elő...

A *Rokonom, Petőfi* című kötet (dizájnya a háromszoros Red Dot-díjas grafikus, Borzák Márton – a szerző fia – tervezőmunkáját dicséri) illusztrációi elsősorban családi képek, de közread korabeli fotográfiákat is, melyek közül egyik-másik irodalomtörténeti jelentőségű. Az olvasónak pedig fel vagyon adva a lec-ke, hogy nézegesse a családfákat, megjegyezze a rengeteg nevet, rokonsági fokot. Igazi türelemjáték ez szerzőnek, olvasónak, de minden sorából kitetszik, hogy Borzák valóban nagy élvezettel írta, a könyvből kiérezhető belőle a téma iránti odaadás és sze-retet. Igazi puzzle, ha úgy tetszik, kirakásra váró irodalomtör-téneti bűvös kocka. És mennyiféle olvasata lehet mindennek! Például az, hogy mit jelent egy ilyen kaliberű költő leszáрма-zottjának lenni, lehet-e és kell-e ápolni a családi emlékezetet, hagyományt, lehet-e és egyáltalán kell-e ilyesmire manapság büszkének lenni? Ez viszont már legyen azt olvasó bűvös koc-kája.

CSONTOS TIBOR

Borzák Tibor: *Rokonom, Petőfi*. BT-Press, Kecskemét, 2016.

A félelmekkel bekerített ember számára a megoldást, a segítséget az a Mindenható adhatja, aki betöri, azaz kinyitja az ajtót, szabaddá teszi az ember, a költő lelkét” – **NAGY JÓZSEF LEVENTE** *Csillagok közt kifeszítve* című verseskötetét **KOMÁN JÁNOS** értékelte.

Szülőföldszerelem

Nagy József Leventét erdélyi költészetünk élvonalbeli alkotójaként tartom számon. Erre a megjegyzésemre valaki legyintett, évei számát emlegetve. Az ismert szólást parafrázálva válaszoltam: nem az évek száma teszi a költőt, hanem írásművészetének minősége. Marosvásárhelyi költőnk első verseskötetének immár harmadik bemutatóján lehettem jelen. Először megzenésített költeményeinek előadásait hallhattam, utána a Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerkesztőjének méltató szavaira figyelhettem föl, melyet jól fölkészült versmondók hitelesítettek.

Nagy József Levente 1957-ben született Marosvásárhelyen. A Bolyai Farkas Líceumban érettségizett 1976-ban. A kolozsvári Protestáns Teológia elvégzése után 1981-től Marosvásárhelyen, Szászludvégen, Pókában, és 1991-től ismét Marosvásárhelyen folytatta református lelkési hivatását. Versei 1981-től jelengettek meg a romániai és magyarországi lapokban. Szerepelt *Az eltérített felvonó* (2011) című antológiában. *Csillagok közt kifeszítve* című kötetét a Pallas-Akadémia Könyvkiadó 2015-ben adta ki.

A szerző 84 költeményének egyharmada szerelmi líra. Néhány verse a változó világ tüskéitől sérült alkotó zaklatott lelkiállapotát érzékelteti (*Többé nem megyek, Bereksirató, Kiszármoló, Részbontó*). De akár idézhetnénk a Bereksirató fájdalmas kérdéseit is: „*hol vagy Maros ölelte félsziget, / Rozsnyai berke, Udvarfalva éke, / horgászó suttyó, parancsoló gyerek, / első szerelem, bokoralji béke? / mindent kívágtak idegen kezek, / kékesen lángolt a fejszékük vasa, / s a gyep helyén holdbéli kráterek, / hogy ez a táj többé ne legyen haza.*”

A Részbontóban a szerelmi líra hangja összecsendül a szülőföldszeretettel: „... fele élet, fele ábránd, / ott egy haza, itt egy ország, / eddig Várad, onnan Ártánd, / a sorsomat széjjelhordták, / félig csöndben, mégis zajban, / félig ördög, félig angyal, / minden rendben, mégis baj van, / tele vagyok hiányoddal.”

Mintegy húsz négysorosának és rövidebb versének inkább eredeti gondolkodásmódjára, mint művészi megfogalmazására figyelhettem föl. Hiszen minden írásmű első és legfontosabb követelménye a világos közlés. Korunk poétikájának egyik jellemzőjét a következő feladvánnyal fogalmazhatnák meg: találd ki, hogy mit akarok mondani! Nagy József Leventének nincsenek ilyen divatos keresztretjvényei. Többször is segítséget, tanácsot kér, megoldást keres az emberben élőködő hiány és bezártság felszámolására. És ez a hiányérzet szerinte azért születik meg benne, mert „a világ kifordított lélek / s benne a hiány – Isten lakik” – írja *Bekerítve* című négysorosában. Az ehhez hasonló gondolatok uralják az egész kötetet: „ki magába néz elszédül / világnyi mélység legbelül / a lélek / vékony fonál a sikolyom / de hiába kapaszkodom / ha félek / belülről zárva életem / törd rám az ajtót Istenem / úgy kérlek” – írja a *Világnyi mélységben*. Ezek szerint a félelmekkel bekerített ember számára a megoldást, a segítséget az a Mindenható adhatja, aki betöri, azaz kinyitja az ajtót, szabaddá teszi az ember, a költő lelkét. Gyakran fordul ilyen-olyan formában faggató kérdéssel az Úrhoz: „a tett után a csend mögött / a gondolat és szó között / a szív mélyén hol jég rian / ó mondd Istenem ott mi van?” (*Faggató*).

Legsikerültebb alkotásai (Üzenj kedves, Ha elalszik bennünk a világ, Ha elmegyek, Bújóska, Rád adom lelkemet, Hiányod átölel) közül külön figyelmet érdemel a Csillagok közt kifeszítve kötetcímadó verse:

*Út lennék, hogy el ne tévedj,
Pirkadat, hogy velem ébredj.
Madár lennék, ha te dallam,
Dallanálak szakadatlan.*

*Ha te kés vagy, én a kenyér,
Kerék leszek, ha te szekér.
Ha te hal vagy vízzé válnék,
Ha fa volnál, én az árnyék.*

*Lennék szemeidnek kékje,
A ruhádnak csipke-éke.
Lennék fájás, mosoly, s átok,
De sötét van, alig látok.*

*Kerestelek, s nem talállak,
Űzött vagyok, mint egy állat,
Ösvényt, csapást elveszítve,
Csillagok közt kifeszítve.*

A fent idézett művet erdélyi magyar költészetünk legszebb szerelmi költeményei közé sorolom. Ám amikor az írásmű értelmezésével akarok foglalkozni, hiányérzetem támad, mert nem tudom, mikor született a vers. Meggyőződéseim szerint egy szépirodalmi alkotás hitelesebb értelmezését csakis a szerző életének, sorsának, társadalmi vagy politikai hovatartozásuk ismeretével lehetséges tökéletesebben elvégezni. Gyanítom, hogy a hatvanadik év küszöbére lépő költő egyik fiatalkori költeményéről beszélünk. Gyanúmat azzal igazolom, hogy a kötet elején tizenhetedik darabként szerepelteti a szerző, így a fiatalkori reménytelen szerelem föllobbanásaként tartom számon.

A rendező hangsúly – Szabédi László elfogadható fogalomhasználatára szerint* – jól érzékelhető nyomatékmal soronként két négy szótagos ütemet teremt, és ezeknek a szabályos váltakozása zenei hangokat hallat, ősi magyar ritmusunkat élteti. A népköltészeti alkotások többségére jellemző nyolc szótagos verssorok egyszerű, népi jellegű a páros rímek is fölidézik. Három rímpárja – a felszólító móddal, a birtokos személyraggal és a határozói igenévvel rímeltetett sorok (tévedj-ébredj; kékje-éke; elveszítve-kifeszítve) – szintén a népköltészet rímtárát juttatják eszünkbe. Ebben is az asszonán-cok uralkodnak. Csak egyetlenegy tiszta rímmel találkozunk. Nem a szakmai gondosság, hanem az önkéntelen természetesség diktálja ezeket az összecsengéseket. A költemény tüntető szépségét az első három szakasz tizenhárom metaforája emeli ki, melyek mély emberi jóságról, szeretetről beszélnek. A második szakasz ellentétekre épülő nyolc metaforája és a feltételes módra támaszkodó ismétlések, akár-csak a lenni ige változatai – nyomatékossító szerepükkel – jelentősen hozzájárulnak a művészi szépség kidomborításához. Ezt pedig semmiképpen sem lehet egy legyintéssel elintézni.

***Szabédi László: A magyar ritmus formái. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Buk., 1955. 116.o.**

A fejlődésregény, a napló és a memoár műfaji jegyei keverednek **LANCZKOR GÁBOR** új könyvében, az *Apás születésben*, amelynek segítségével egyszerre éljük át a rendszerváltást, az apává és fiatal özvegygé válást.

Határidős szerelem

Lenczok Gabor *Apás születés* című legújabb könyve elég vékony, mégis egyszerre olvashatjuk generációs regényként, a férfilelekről vagy a felnőtté válásról szóló személyes naplóként, de sokszínűsége és tagoltsága miatt kis túlzással akár novelláskötetnek is címkézhetnénk, amelyből kiderül, hogyan szeret egy férfi.

Az *Apás születés* története miatt sem egy könnyű olvasmány. Főhőse egy viszonylag átlagosnak mondható fiú, Gergő, aki többnyire Szombathelyen él és dolgozik, s itt ismerkedik meg későbbi feleségével, Évával. Kapcsolatukból gyermek fogan, aki csak úgy jöhet világra, hogy anyja nem éli túl a szülést. Megismerkedésük és rövid életű házasságuk részleteit, Gergő családi hátterét a főhős maga mutatja be – innen a rendkívül erőteljes, naplószerű személyesség is, amely olyan stíluselemeknek enged teret, mint a kendőzetlen véleménynyilvánítás, a naturalista, legkevésbé sem szemérmes beszédmód a szexualitásról és a legbensőbb érzésekről.

A könyv tehát egy élettörténet 130 oldalba sűrítve. A zsúfoltság mégsem érezhető: a szöveg, az elbeszélés szellős, kisebb-nagyobb időbeli ugrások váltják egymást, miközben együtt öregszünk Gergővel.

Két nagyobb részre tagolódik a kötet, amelyek további fejezetekben bontják ki a nem mindennapi szerelem történetét. Az epizódok felváltva követik egymást, körülbelül minden második szól

Éváról és az egyre fejlődő kapcsolatokról. Ezen egységek között szerepelnek a meghatározó élmények, amelyek férfit és embert faragtak a szombathelyi kisfiúból. Az első szerelem, az első igaz barátság, a nagyapával megtett erdei séták, a gombászás, a vállalkozás buktatói vagy a zene kamaszkori szemléletformáló hatása mind terítékre kerülnek. Közben közelebről ismerhetjük meg Szombathely mindennapjait is. A megfelelő helyismeretről árulkodnak a hosszú, részletező leírások, amelyekbe érezhetően boldogan fellelkezett bele a szerző – legyen szó például a Szent Márton út és a Hunyadi út forgalmának korlátozására felállított taxisblokádról vagy Ovidius sírjának elképzelt városbeli lelőhelyéről.

A rendszerváltást megelőző időkben járunk, 1989 eseményei főhősünket Szombathelyen érik, így a városszövet egy újabb rétegébe nyerhetünk betekintést: megtapasztalhatjuk a Burgenland és Vas megye között húzódó, soha le nem dönthető határt, amelyet az Európai Unióba való belépéssel sem sikerült enyhíteni a szombathelyiek szerint. Az ehhez hasonló leírások Lanczkor könyvének egy újabb rétegét alkotják, már-már a memoárhoz közelítenek: *„Miután megnyitották a határt, a Rohonci úton állt Bucsutól a szombathelyi kocsisor. A szocializmus minden gyermeke Tefal fritőzt és Gorenje hűtőládát akart. Mégpedig sürgősen. Kindertojást akartunk és Milkát, gyümölcsjoghurtot és Adidas cipőt. Úgy tébláboltunk az oberwarti szupermarketekben, akár a – hadd ne fejezzem be a megalázó hasonlatot. Amikor évekkkel később ráébredtünk, hogy az oberpullendorfi Billa kivételes kínálata ellenére sem a Szabadság temploma, már késő volt. Mire Magyarországon is lehetett extraszűz olívaolajat és százszázalékos narancslevet kapni, mire egyáltalán megtudtuk, hogy léteznek ilyesmik, úgy vesztettük el az elszigeteltség okán viszonylagosan megőrzött ártatlanságunkat, akár a búcsúi bál éjszakáján leitatott tinédzserlány, aki másnap nem emlékszik semmire, de a bugyija véres, az öle pedig ég és vizket.”*

Az Apás szülés a rendszerváltást és a közvetlenül azt követő időszakot is részletesen értékeli:

„Én még voltam úttörő. Iskolaköpenyem is volt. És mai, érettebb fejjel úgy látom, Magyarországon a huszadik század legizléstelenebb épületei nem a szocializmusban épültek, hanem a század végén, a kilencvenes években. Ekkoriban öltözködtünk

a legborzalmasabban. Ekkor szóltak a legkínosabb popzenék a rádióban. Ekkoriban ment végbe teljes mélységében a kijózanodás a rendszerváltás eufóriájából; és amint a Horthy-korszak polgári ízlése is kitartott még egy ideig a proletárdiktatúrában, úgy a Kádár-kor elfojtásai 1989 után, a demokráciában hozhatták csak meg dús gyümölcseiket.”

Az egyes epizódok önálló novellákként is megállják a helyüket: az előző fejezetekhez való kapcsolódásuk legtöbbször elég esetleges. Előfordul, hogy nem is lineárisan haladunk előre az időben. A szöveget időnként versek, Lanczkor Lorca-átiratai tagolják, amelyek kissé zavaróak olvasás közben, bár tekinthetünk rájuk úgy is, mint emlékdarabkákra, amelyek időről időre, nosztalgikusan törnek a felszínre főhősünknel. Gergő első szerelme, Lili ugyanis a spanyol költő alkotásaiból olvas fel a szerelmes fiúnak.

A versek jelentősége nemcsak a tagoláshoz használt fordításokban mutatkozik meg: a főhős gyermekkori, autisztikus problémáira is érdekes módon a költészet jelent megoldást. *„Mind egy-egy iniciálé börtöncellái, az összes összetett mássalhangzó és mind a hosszú magánhangzók. Így láttam őket. Az autizmus határsávjában toporogtam kisiskolásként. Ezek a betűk (a mássalhangzók) az adott hangot jelölve nem léteznek semmilyen más nyelvben, csak a magyarban. A latinból átvett ábécéhez merőben formális és gyökértelen a viszonyunk; a magyar nem neolatin nyelv. Alsós koromban napi iskolai olvasmányunk volt a Régi magyar mondák című kötet (a kommunista érában!); itt láttam reprodukciókon azokat a régi, díszes iniciálékat, amelyekhez a folytatólagos szövegek latinul kapcsolódtak a kódexlapon. Eszes, minden lében kanál kisfiú voltam, ám az összetett mássalhangzók és a mellékjeles magánhangzók – a cs, a gy, az ú, az á meg a többi – egyszerűen nem fértek a fejembe. Anya elcipelt mindenféle orvoshoz, akik egybehangzóan állították, hogy diszlexiáról szó sincs: enyhe autizmusként írták le az esetemet”* – olvashatjuk a visszaemlékezést. A találékony anyuka és a tanítónéni közösen legyőzték a „majdnem-autizmust” úgy, hogy a kisfiúnak minden nehezen megjegyezhető betűhöz egy verset kapcsoltak.

A könyv második része az esküvővel indul, s kislányuk, Anita születésével ér véget. A párnak kevés idő adatik meg együtt, nem volt alkalmuk igazán megismerni egymást. A közösen megélt kalandokat viszont kendőzetlenül tárja elénk a történet narrátora: a nyers szexuális vágyakat éppúgy, mint a gyors lefolyású betegség egyes stádiumait. Az ifjú feleség derekasan viseli a döntésével járó következményeket és a halálos kórt, miközben minden pillanatban együtt van a férjével. A hátralévő időt a család vidéki házában töltik, az erdő és a természet közelségében, egyedül, csak ők hárman. A sokszor kissé távolságtartónak vagy hűvösnek ható beszédmód megfelel egy olyan férfi hangjának, aki elveszítette feleségét, s kislányával, kislányáért újrakezdésre kényszerül. Eleinte csoportterápiás alkalmakon vesz részt, családi segítséggel beletanul a kisgyermeknevelésbe, s felnőtt az apaszerephez. Az élet úgy hozza, hogy ismét lehetősége adódik családot alapítani, de a jelenlegi történetben ennek sikeréről már nem esik szó, csak az utalásokból sejthető, hogy minden rendben alakul.

Lanczkor könyvének jelentésrétegei gördülékenyen oldódnak fel az olvasás során, ahogyan egyre beljebb jutunk az *Apás születés* mindennapjaiba, amelyek feltehetően egy kissé a mi életünk részévé is válnak.

KADLÓT NIKOLETT

Lanczkor Gábor: Apás születés. Jelenkor, Budapest, 2016.

Nő és férfi egyenrangú viszonyát nemcsak a „férfiaknak, de a nőknek is tanulniuk kell. Számomra erről szolt a Töréteszt.” – **SZABÓ T. ANNA** novelláskötetéről **ALEXOVICS INGRID** írt.

Önmagunk tükörképe

Szabó T. Anna új, *Töréteszt* című novelláskötetében rövid, kevés szóval dolgozó, az emberi viszonyokat, egészen pontosan a nő és a férfi kapcsolatát boncolgató írások kaptak helyet. Egy újabb genderklisé-gyűjtemény, női picsogás, a férfi fizikai erőfölényének értelmetlen kidomborítása, a megalázott nő rémítő kétségbeesése – gondolhatnánk egy leegyszerűsítő ajánló után. Szerencse, hogy a *Töréteszt* nem erről szol.

Hogy a nők és férfiak viszonyában ma is gyakran megtapasztalható egyenlőtlenség pontosan hol gyökerezik, meghatározhatatlan. Lehetnek ennek biológiai és társadalmi okai, és nyilván az a legvalószínűbb, hogy a kettő együtt eredményezi azt, amiről ebben a kötetben is olvashatunk, és amit nap mint nap, nőként vagy férfiként mi magunk is megtapasztalhatunk: az emberi kapcsolatokban nagyon ritkán van egyenjogúság.

Nem női egyenjogúságról beszélek, hanem a fogalomról úgy általában. Ez a nézőpont talán tágabb kontextusba helyezi Szabó T. Anna novelláit is, bár kétségtelen, hogy lehet ezeket a szövegeket úgy is olvasni, ahogy nők írásait gyakran szoktuk: és akkor jobbra ismét itt látható a megalázott nő, szegény, szerencsétlen, balra meg az a szemét férj vagy szerető, az az állat... Csakhogy a világ nem fekete és fehér. Az emberi kapcsolatok pedig végképp nem egyszerűsíthetők le ilyen módon.

Félreértés ne essék, van olyan, hogy valami nem jó, és az is túl gyakran előfordul, hogy két ember kapcsolatában egyikük viszája a másik szeretetével, ragaszkodásával, önállótlan szemé-

lyiségével. Az is igaz, hogy bizonyos kultúrákban ez többnyire a férfi. Sokszor látjuk ezt a mintát magunk körül, és sokszor olvasunk kiszolgáltatott, megalázott, szexuálisan kihasznált nőkről. Szabó T. Anna kötetét is olvashatjuk úgy, mintha szomorú, engedelmes érzelmi és fizikai szolgaságba kényszerített nőkről volna szó, nekem azonban mást is mondtak ezek a novellák.

Örömmre szolgált, hogy a Törélesztben nem kizárólag az érzelmeitől elvakult, hanem a gondolkodó nőt is láttam. A szerző ugyan a gender-sztereotípiák határán mozog, de szerencsére nem marad meg ezeknél: belülről ír, de kívülről (is) lát. A novellák nem kímélik meg az olvasót attól, hogy szembenézzen az erőszakkal; gyakran és részletesen olvashatunk a bántalmazott nő testi és érzelmi kiszolgáltatottságáról: *„Borzong a tarkóm, mindjárt mögém lépsz. Átkarolsz és befonsz, és megbénít megint a félelem, hogy nem szeretsz, ha nem engedek.”* (Steril gyulladás).

De a következő részben is tetten érhetjük ezt: *„...pedig tudod, hogy nincsenek titkok, mert minden titok száználmas, de száználmas soha nem éreztél, nyomorult, te csak az elnyomást ismered, belenyomni egy arcot a párnába, hogy fulladozzon és sírjon, soha senki nem beszél róla, mintha tudnák, hogy nálad van a hangjuk, szégyellik a kínálkozást és sóvárgást, a fájdalmat és a haragot, az önkínzás sötétjét, és te tovább vadászol, benyálazol és feladsz mindenkit, hogy ettől a perctől más világban éljen... (Triptichon [Nyál])*

Viszont a kiszolgáltatott nő Szabó T. Annánál szinte soha nem marad meg eszköztelen áldozatnak. A fentebb idézett szövegrészek így folytatódnak:

„És hagyni fogom, de most csak azért, mert tudom, amit te nem. Hogy titokban kivettem a spirált.” (Steril gyulladás).

„...mert te kihúzod, kiteszed magad elé a füzetet, a ceruzát, a bicskát, és kihúzod, légy átkozott, légy átkozott, ne élj.” (Triptichon [Nyál])

Számomra és talán más olvasónak is nem kevés morális dilemmát vet fel a bosszú mint menekülési lehetőség (bosszúterhesség, önmagának szült gyerek, vásárlásfüggés stb.). Így kell-e a kapcsos-

lati egyensúlyt visszaállítani? Kárpótol-e a megalázásért, ha vissza-alázok? Hogyan lehet kilépni a boldogságot tettető kapcsolatok ördögi köréből úgy, hogy mindkét fél megőrizhesse az önbecsülését?

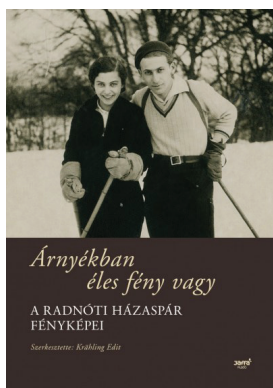
Nehéz kérdések. A ma olyan divatos gender-probléma boncolgatása helyett inkább az emberi viszonyokról gondolkodtat-tak el a novellák. Lénárd Sándor azt írta annak idején, az emberi viszonylatok megértése „adagoláskérdés”. Mi ehhez talán csak annyit tehetnénk hozzá, saját magunk okulására is, hogy a konkrét adagok kimérésére szolgáló patikamérleg mindig csak két ember egymás közti viszonyában értelmezhető.

Nő és férfi egyenrangú viszonyát nemcsak a férfiaknak, de a nőknek is tanulniuk kell. Számomra erről szolt a *Töréleteszt*. A szerző ugyan legtöbbször női nézőpontból mutatja a kapcsolatokat, mégis kívül tud maradni annyira a szövegeken, hogy rá tudjon mutatni azokra a helyekre, ahol a kapcsolat elcsúszik.

Bár egy nő novelláit tartjuk a kezünkben, bár legtöbbször nőkről szólnak a történetek, és bár sok férfit utálunk benne ideig-óráig, Szabó T. Anna nem követi el azt a kényelmes hibát, hogy a férfira hárítja a felelősséget. Ez teszi számomra ezt a kötetet az elmúlt két év egyik legszívesebben olvasott női prózájává még akkor is, ha nem minden novelláját éreztem tökéletesnek. Egy-egy szövegnél kissé rövid és életlen volt az a bonckés, amivel a szerző dolgozott, mint például a *Hogy történjen valami* című novellában, ahol a kapcsolati probléma vizsgálatánál mélyebbre is lehetett volna nézni. A *Kögyerek* is egy árnyalatnyival felszínesebb marad, mint ahogyan azt a téma megérdemelné. Máskor meg mintha nem lett volna biztos a kéz; a *Tenyér és hold* vagy a *Cruelty free* esetében nem éreztem olyan biztosnak az írói hangot, amely egyébként a kötetet összességében jellemzi.

Szabó T. Anna *Töréletesztje* mind a férfiak, mind a nők számára érdekes, elgondolkodtató és tanulságos írásokat tartalmaz, bár maradéktalanul jól talán egyik fél sem érezheti magát a könyv után. Nem baj, az irodalom erre is való: megnézni önmagunk tükörképét mások életében. Hogy máskor aztán jobban menjen. Nekünk is.

Szabó T. Anna: *Töréleteszt*. Magvető, 2016.

ÍRÓ-BALOGH TAMÁS értékelte az *Árnyékban és fény vagy* című fotóalbumot.

A legfontosabb mellékalak: Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni

2016 végén jelent meg a Jaffa Kiadónál az *Árnyékban és fény vagy* című kötet, amely – alcíme szerint – „a Radnóti házaspár fényképei”-t adja közre. A saját megnevezése szerint album anyagát válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta Krähling Edit, aki egyben az MTA KIK-ben őrzött Radnóti- és Radnótiné-hagyaték gondozója, így egyik legjobb ismerője. A könyv méretében és küllemében illeszkedik a szintén a Jaffa Kiadónál 2014-ben megjelent Radnótiné-naplókötetekhez, ezért már sorozatról is beszélhetünk. (Feltehetően ebben a formátumban jelenik majd meg az a hagyatékban őrzött kb. 1500 levél is, amit Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni váltott egymással.) A két kiadványt a hátsó borítószöveg konkrétan összekapcsolja: „A fényképeken ráismerhetünk Radnótiék életének azon szereplőire is, akik Gyarmati Fanni *Naplójában* oly sokszor felbukkannak, szemünk láttára elevenedik meg a napló egy-egy pillanata. Az *Árnyékban és fény vagy* illusztrálja, teljesebbé teszi Gyarmati Fanni sorait.” Szép, igényes és időtálló kötet, nem esik szét a lapozgatásban.

A szerkesztői cél az volt, hogy a kötet anyagát a hagyatékokkal egységben mutassák be, ezért a képaláírásokban sokszor utalnak „a képpel kapcsolatba hozható más dokumentumokra, legtöbbször levelekre, továbbá Gyarmati Fanninak 2014-ben megjelent *Naplója* bejegyzéseire” – írja a szerkesztő a kötet utószavában (367.). Az egyes képek jegyzeteinél további szakirodalmi hivatkozások találhatók, ezek sora persze bővíthető lett volna, de a kötet jellege nem követeli meg a teljes filológiai dokumentáltságot.

A korábbi Radnóti-fotókönyvek

Az *Árnyékban éles fény* vagy nem az első Radnóti-fotókönyv: már 1959-ben kiadtak egy népszerűsítő könyvecskét (*Radnóti Miklós. 1909–1944.* Szerk.: Baróti Dezső), de ez egyrészt vegyes jellegű fotókat adott (közül pl. kéziratokról, kötetekről, épületekről is), másrészt valóban nem a teljesség igényével lépett föl. (Ráadásul egy képet hamisítva közölnek benne, a csoportképen szereplők korabeli személyi viszonyai miatt. [<http://tizzatajonline.hu/?p=12378>].) 1959-ben nagyon fontos szerepe volt ennek a kötetnek, sőt ma is, mert némelyik benne közölt dokumentum eredetije az idők során elveszett vagy ismeretlen helyre került, így egyes verskéziratokról csakis ez a kiadvány tanúskodik.

1999-ben azonban egy valódi Radnóti-fényképalbum jelent meg, a költő akkor fellelhető összes fotóját adva (Radnóti Miklós *Fényképek*). A kötet anyagát összeállító Bókay László tíz évet szánt a Radnótiról készült felvételek összegyűjtésére: kutatását a PIM-ben és a Radnóti Miklósnénál őrzött hagyatékban kezdte, majd „számos budapesti és vidéki közgyűjteményben” kutatott: járt a Munkásmozgalmi Múzeumban, a Kiscelli Múzeumban, a FSZEK-ben és az MTA könyvtárában, a Piarista Rendház levéltárában, járt Kecskeméten a Magyar Fotográfiai Múzeumban, Szegeden a Móra Ferenc Múzeumban és Orosházán a Boldizsár Képtárban. Hatalmas munka volt a gyűjtés, azonban a kötet kiadástörténete mégsem úgy alakult, ahogy azt szerzője elképzelte: „Eleinte azt szerettem volna, ha a már több író-költő fotóit bemutató Fototéka sorozatban jelenik meg a Radnóti Miklóst ábrázoló felvételek gyűjteménye. Később számtalan akadály miatt ez nem valósult meg. Végül az Osiris Kiadó vállalta a könyv kiadását. A megváltozott kiadó miatt természetesen a képek nyilvánosság elé vitelén is változtatni kellett. Míg a *Fototéka* sorozat a tudományos feldolgozás felé terelte gyűjtésem során a figyelmemet, addig az Osiris Kiadó szép könyv kiadása mellett érvelt. Bár számítógépes adatbázisomban megtalálható a fotók lelőhelye, mérete, a rájegyzések anyaga stb., ebben a kiadványban kevesebb információt közlünk, reménykedve abban, hogy a fotókban azok lényegét – az embert – látják meg.” A kötet nem hibátlan: bevallott és kényszerű hiányosságai mellett helyenként igen pontatlankok az adatai, néhol több évet is téved a datálásban (talán ezért

sem lett a *Fototéka* sorozat darabja), egy időben és egy helyen készült képeket nem sorol egymás mellé, és ráadásul nem is szép. Mindenesetre még így, hibáival együtt is mindenképpen fontos és megkerülhetetlen alapmű a Radnóti-kutatás számára.

Ezért is előzte meg nagy várakozás az új Radnóti-„album” megjelenését. Hiszen időközben a kutatók rendelkezésére állt Radnótiné naplója és a Radnóti-levelezés, az adatokat lehetett pontosítani, helyes kronológiát felállítani, a képeken szereplő helyeket és személyeket megnevezni stb. Ahogy a *Fényképek* nem volt se tudományos, se szép, úgy most az *Árnyékban éles fény vagy szép* is, tudományos is – mégsem az, amit többen vártak.

A hiányosságaival is teljes, új album

A *Fényképek*ben 213 Radnótiról készült kép van, az *Árnyékban éles fény vagy* című gyűjteményben 177. Ez azt jelenti, hogy még az újonnan előkerült darabokkal együtt is harminchat Radnótit ábrázoló fotó nincs benne. Viszont nem is egy új Radnóti-ikonográfia, hanem a Radnóti-házaspárt bemutató reprezentatív album kiadása volt a cél. Az *Árnyékban* kevesebb is, több is az 1999-es kötetnél: nem minden Radnótiról készült fotó került be a könyvbe, ugyanakkor nagyon sok olyan kép szerepel Gyarmati Fanniról, amelyet eddig nem láthatott a nagyközönség, most először itt látott napvilágot. De azokból sem mind: Krähling Edit bevallottan válogatott az anyagból, és nemcsak a „történet” szerint irreleváns anyagot hagyta el (tehát ami Radnóti halála után készült, bár pár azokból is bekerült), hanem minőség és tartalom szerint is szűrte. Ahogy egy interjúban mondja: „Praktikus szempontunk volt ugyanakkor, hogy ha választani lehet, a jobb minőségű képet közöljük, vagy olyat, melyen több más szereplőt tudunk azonosítani; illetve, hogy egyetlen megörökített, jellemző élethelyzet se maradjon ki a válogatásból” (Kiss Orsi: *Árnyékban éles fény vagy – Fényképeken elevenedik meg Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni közös élete*. Könyvesblog, 2016. nov. 18.). Ugyanakkor a kötet anyagában is túlmutat az alcímen, hiszen nemcsak Radnóti és felesége (tehát a házaspár) fényképei találhatók meg a könyvben, hanem a családjukhoz és környezetükhöz tartozó egyes személyek is: rokonok, szeretők, barátok, ismerősök fotói is.

Mindemellett az alcím megenged még egy értelmezést: a Radnóti házaspár birtokában lévő fényképek gyűjteménye. Ugyanis az album anyagának minden egyes darabja, „kivétel nélkül” az MTA KIK-ben őrzött hagyatékában található. Azaz míg Bókay László utánament a daraboknak, itt azok házhoz jöttek. „Radnóti Miklósról más gyűjteményekben is találhatók képek, és sokan, sok helyütt tettek már róla közzé felvételeket”, írja az utószó, azt viszont már nem teszi hozzá, hogy ezek, az esetleg csak máshol található vagy csak mások által közölt felvételek hiányoznak jelen kötetből. Az albumot összeállító szerkesztőnek így sem kis anyagot kellett átfésülni: a már idézett interjúban az utószónál bővebben is részletezte a képi hagyatékok méretét: Radnóti Miklós hagyatékában 538 darab, Gyarmati Fanni hagyatékában több mint 1000, míg Gyarmati Fanni bátyjának, Gyarmati Lászlónak a hagyatékában közel 40 fotó és két album, körülbelül 500 darab beragasztott fotóval maradt fenn, ami összesen nagyjából 2080 felvétel. Ebből került a kötetbe 325 darab.

Nagyon szép, lapozgatásra készített album az *Árnyékban éles fény vagy*, amely maradéktalanul teljesíti saját célkitűzését: a Radnóti-házaspár (és közvetlen környezetük) bemutatását. Kilelenc fejezetben kalauzol végig a házaspár tagjainak életén, a gyermekkortól az újratemetésig, majd két részben Radnóti és Gyarmati Fanni családtagjairól közöl fotókat. A csoportok kronologikus rendben követik egymást, azonban a fejezeteken belül néhol megtörik az időrend, és tematikai azonosság alapján sorolódnak egymás mellé időben egymástól távolabb készült képek. A fejezeteket eligazító életrajzi bevezetők előzik meg, az egyikben – mintegy mellékesen – sejtelmesen odavetve egy eddig kevésbé ismert, talán az irodalmi pletykákon nem is túllépő információt: amíg Radnóti Reichenbergben Tinivel került kapcsolatba, addig Gyarmati Fannit „az ekkor készült fényképeken nemcsak barát-nőivel és osztálytársaival, hanem fiúkkal is látjuk, többször a Haladás Körből ismert Wagner Györggyel” (65.). A legtöbb képhez tartozik képaláírás (ahol nem, ott a kép magáért beszél), a képaláírások azonban nem pusztán a kép adatait rögzítik, de a legtöbb esetben magyarázzák is azt, levél- vagy naplódíszetekkel.

A képanyagot a tudományosság igényeinek megfelelő jegyzet-anyag kíséri: a fényképek pontos lelőhelye a kéziratári jelzetek-

kel és a képekre vonatkozó kiegészítő információkkal. Ezt követi a szerkesztő Krähling Edit tárgyilagos, nem szószátyár utószava, majd a képeken szereplő személyek iránti keresést segítő névmutató, végül a fényképek készítői szerinti mutatók.

A téli eladási sikerlisták elejére törő album bizonyára sok irodalomrajongó szívét megdobogtatta, és sokakét meg is fogja. A 2014-es *Napló* kiadásával sokan bennfentesnek, személyesen érintettnek, szinte családtagnak érezhették magukat. Most pedig már vizualizálni is tudják az érlelődő szerelmet, a házasság éveit, a kirándulásokat, arcuk lett az ismerősöknek, a szeretőknek, láthatóvá váltak a fürdőruhák és az ingek. Jó pár éve nagy csinnadratta van a Radnóti-házaspár szerelmi élete körül, nemrég például a Várkert Bazárban hétszáz ember jelent meg, hogy az „Árnyékban éles fény vagy – Radnóti Miklós & Gyarmati Fanni estje” [sic!] nevezetű programon érdeklődőként részt vegyen. Évről évre látjuk, hogy a híres emberek szerelmei tömegeket mozgatnak meg.

Új perspektívák

Ugyanakkor ez a felhajtás – mint kultikus rajongás – természet-szerűleg torzít is. A Radnóti-házaspár történetében nem egyenrangú felek vettek részt: irodalomtörténeti súlya csakis Radnóti Miklósnak van. A feleség, akármennyire is hű társ volt és gondos őrzője később a hagyatéknak, majd később segítője az irodalomtörténészeknek, irodalomtörténetileg valójában mellékalak. A legfontosabb, de mellékalak. Ráadásul olyan, aki soha nem akart az első vonalba tolakodni. És sem naplójának kiadásával, sem a róla készült fotók megjelentetésével nem vált az irodalom valódi alakító szereplőjévé. A *Napló* az utóbbi évtized legfontosabb életrajzi- és kordokumentuma, de mint valóságrogzító mechanizmus, nem írói produktum. (Radnótiné nem szépitett a történeteken: leírta, ami történt, és nem kerekített mögéjük szépen szóló narratívát.) A *Napló* eleve azért született meg Radnótiné bevallása szerint, hogy férje életének eseményeit rögzítse. És azért, mert Radnóti Miklós költő volt. De ha példának okáért megmarad a textilkereskedő szakmában, akkor nincs se napló, se fényképalbum, vagy ha van is, vélhetőleg soha nem adják ki.

Talán csak akkor, ha a híres textilkereskedők szerelmi életéről születik könyv.

Ebből a szempontból – elismerve azt, hogy roppant fontosak a Radnótinéről és a más szereplőkről készült fotók is – a leglényegesebb kérdés az, hogy Radnóti Miklósról mi újat nyújt a kötet. „A Radnóti Miklóst ábrázoló képek között alig van olyan, amely a nagyközönség előtt ne volna ismert. Az albumban azonban szerepel közel száz olyan felvétel is, elsősorban Gyarmati Fanni fiatalkoráról, illetve kettejük családjáról, melyeket most láthat először az olvasó”, mondja Krähling Edit az interjúbán, és bár a kötetben tényleg nem sorjáznak számtalanul a Radnóti-ról készült ismeretlen fotók, az „alig” mégis túl szerény kifejezés. Jelen sorok szerzője kilenc olyan fényképet számolt össze, amely nem szerepel Bókay László ikonográfiájában. Az új képek: Radnóti egy 1925-ös portréja (6. sz.) és egy ugyancsak a '20-as évek közepén csoportkép (9. sz.), amelyen a fiatal Radnóti (akkor még Glatter) Miklós az iskolai focicsapat tagjai közt látható. (Ez utóbbit korábban közölték ugyan: *Egy megkerült Radnóti-fotó és egy kezdő költő zsenéi*. <http://post-antiq.blogspot.hu/2011/05/egy-megkerult-radnoti-foto-es-egy-kezdo.html>, de kötetbeli megjelenése most történt először.) Új kép a 123-as sorszámu, amely a centenáriumi kiállítás anyagát közlő honlap szerint „a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma tagjainak társaságában” mutatja a költőt (<http://radnoti.mtak.hu/hu/12.htm>), de az *Árnyékban éles fény vagy* szerencsére nem veszi át mechanikusan a képaláírást, és bizonytalanra pontosítja a körülményekeket: „Radnóti Miklós egyetemi diáktársaival feltehetőleg az 1930-as évek elején.” A képről pár tény biztos állítható: valóban nem a Művkollosok társaságában, de biztosan az 1930-as évek elején készült (mert Radnóti akkor járt egyetemre), a kis létszámú csoport pedig mintha arra utalna, hogy francia szakos szemináriumi társaival lenne Radnóti a képen. (Egyetemi iratok szöszölös átnézésével ez is pontosítható.) Gyarmati László fotóalbumából került elő a 126. sz. csoportkép, amely egy kiránduláson készült, és ismeretlen volt eddig a 128. sz. fotó is, ahol Radnóti – egy másik kirándulás alkalmával – egy kidőlt fa törzsén egyensúlyozva nézelődik. Van két új „síelő” kép is: az egyikén Radnóti épp megpihen és cigarettázik (143.), a másikon pedig az egymás mellett álló pár elnyúló árnyékát látjuk, a felvételt,

a kartartásából ítélve, Radnóti készítette (144.). (Manapság nagyon divatos ez a fényképtéma, így Radnóti jelentősen megelőzte az árnyékszelfik tömeges elterjedését.) Eddig ismeretlen volt a 156. sz. kép is, pedig az a nagyon jól ismert 155-ös „ikerdarabja”: Radnóti, Bálint György és Dóczi János a József Attila-i „Döntsd a tőkét”-jelenetet játsszák el mindkettőn, annak különböző stációja a két kép. A 175-ös képen pedig Gyarmati Fanni sógornőjének, Fodor Lenkének társaságában láthatók megterített asztal mellett, vélhetően egy családi összejövetel alkalmával.

Külön hangsúlyozni kell, hogy az album láthatóvá teszi azon fotók egy részét is, amelyeket Radnóti készített. Radnóti ugyanis – mint amatőr fotós – gyakran állt a lencse másik oldalán, és gyakran kattintott. Témája legtöbbször, érthető és természetes módon, Gyarmati Fanni volt.

Pontosítások

Mindezek, a Radnótiról közölt kilenc új és a száznál több családi fotó újdonsága mellett a kötet legnagyobb erénye az újabb források ismeretében a korábbi téves adatok pontosítása. Külön pozitívuma a szerkesztői munkának, hogy amit a rendelkezésére álló források alapján nem tud biztosan állítani, arról nem mond semmi ilyet. (Számptalan ellenpélda van a hazai gyakorlatban.)

Újabb dokumentumok és életrajzi források előkerülésével és felkutatásával nyilvánvalóan tovább is lehet majd pontosítani az adatokat. Csak egy példa. Bókay László könyvében az 1937-es fényképek közt szerepel egy csoportkép. Ugyanennek a képnek egy eredeti kópiája nemrég fölbukkant egy árverésen, ennek a példánynak a hátoldaláról kiderült: a kép 1932-ben készült (Ortutay Gyula kézírása szerint: „Szegedi Fiatalok 1932”). Viszont a Fényképekben értelemszerűen hiába keresni az 1932-es képek közt. Tehát „ismeretlen”, azaz közzé lehet tenni. A nagyot akarásnak nyögés a vége, rögtön a cikk megjelenése után Lengyel András jelezte: jelen sorok írója a spanyolviaszt fedezte fel, mert a kép nemcsak hogy ismert és közölt, de az életrajzi háttere is megvan (csak épp Bókay László nem tudott róla). A *Délmagyarország* cikket is közölt arról az eseményről, ahol készült. Meglett a tudó-

sítás is. Ugyanez a kép most újra megjelent, immár kronológiai helyén (125. sz.), képaláírása szerint: „Radnóti Miklós nagy valószínűséggel a Magyar Téka könyvkiadó bemutatkozó estjén az Alföldi Utazók és Kereskedők Egylete (AUKE) dísztermében, 1932. december 17-én. Radnóti levélben küldte el Gyarmati Fanninak az egyesület programját beharangozó híradást.” Az időközben megkeresett bővebb sajtótudósítás ismeretében tényként lehet kijelenteni: az *Árnyékban éles fény vagy* című kötet 125. sz. darabja nemcsak „nagy valószínűséggel” készült akkor és ott, ahol a képaláírás jelzi. A beszámoló szerint az est jól sikerült: „Az Alföldi Utazók és Kereskedők Egyesülete szombaton este kitűnően sikerült kultúrestélyt rendezett, amelyen a »Magyar Téka« köré csoportosult írók és művészek szerepeltek. Dr. Tonelli Sándor, az Utazó Klub elnöke a könyvkultúráról tartott nagyhatású bevezető előadást. E. Bardócz Rózsa Juhász Gyula költészetének néhány gyöngyszemét mondta el nagy tetszés mellett, Hont Erzsébet Petőfi-, Ady- és Vajda-dalokat énekelt megújuló tapsok között. Könyves Tóth Erzsé Berceli [!] Anzelm Károly, Radnóti Miklós és Ortutay Gyula verseiből olvasott fel színes előadásban. Cselle Lajos Magyar László novelláját olvasta fel. Mindegyik szereplőt melegen megtapsolták. Az estélyen a konferanszié szerepét Magyar László töltötte be stílusosan, a zongorakíséretet Goitein Ernő látta el” (*Kultúrest az Utazók Klubjában*. Délmagyarország, 1932. dec. 18. 13.). A tudósítás segítségével talán a további alakokat is lehet majd azonosítani. Bizonyosnak látszik, hogy a csoport bal szélén Cselle Lajos, a jobb szélén Berczeli Anzelm Károly, Hont Erzsébet mögött pedig Magyar László áll.

Mindez felhívja talán a figyelmet arra, hogy Krähling Edit milyen nagy munkát végzett: sok-sok kép összehasonlításával és egybevetésével kellett szereplőket azonosítani, természetesen nemcsak ezen az egy fotón. A képi emlékezet hirtelen szakad meg: egy családi képen szereplőket – ha nem készül a fotóról feljegyzés, mondjuk szokás szerint magára a fotó hátlapjára – egy idő után nagyon nehéz, a legtöbb esetben lehetetlen azonosítani. Addig ismerősek, amíg él olyan személy, aki emlékszik rájuk, aki felismeri őket.

Apróság, de megjegyzendő, hogy pár kép ismétlődik a kötetben (34. és 35. azonos, mint ahogy a 70. és 71. is, valamint a 229.

és 230.), ok nélkül, mert az esetleges kinagyítások a képminőség rovására történtek. Két fotó (258. és 259.) a *Fényképek*ben más-képp szerepel: a 258. sz. ahhoz (Bókay: 201.) képest még csupán részletnagyítás, a 259 azonban már az eredetinek (Bókay 202.) elforgatott kivágata, és ez csak két dolgot jelenthet: vagy azt, hogy Bókay ezt a változatot nem ismerte, vagy azt, hogy a most közölt kép korábban nem létezett. Egy esetben pedig talányos változattal állunk szemben: a *Fényképek* 84. és az *Árnyékban* 102. darabja azonos, csak hogy valamelyiket éppen fejjel lefelé közölték. Hogy ki közölte a képet jól és ki rosszul, egyelőre megválaszolhatatlan.

A kötet legfőbb – de valójában egyetlen – hibája azoknak a képeknek a hiánya, amelyek nem a hagyatéki anyagban találhatók. Kimaradt belőle több jól vagy éppen kevésbé ismert kép, nincsenek benne ikonikus portrék (pl. Zinner Erzsébet felvételei, amelyeket a kecskeméti Fotográfiai Múzeum őriz), vagy nincsen benne egyetlen művkollos csoportkép sem, amelyeket nem is akárhik, hanem két másik „Fiatal”: a nemzetközileg is ismert fotóművész Kárász Judit, illetve a szociológus Reitzer Béla készített. Kár ezért, hiszen az *Egyetem – Az elmélyülés ideje* című fejezet bevezetőjében is olvashatni: „[Radnóti] Szellemi otthont a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában talált, ahol új, életre szóló barátságokat kötött Ortutay Gyulával, Müller Miklóssal, Buday Györggyel, Tolnai Gáborral, Baróti Dezsővel, Hont Ferencével és másokkal. Többen közülük Radnóti halála után Gyarmati Fannival is megőrizték barátságukat, leveleik megmaradtak a hagyatékban. Radnóti költői hivatástudata Szegeden mélyült el igazán” (127.). És ez a költővé „növelő közösség” teljesen hiányzik a kötetből. Kár. Így kicsit úgy tűnik, mintha egy olyan kirakóst látnánk, amelynek bizonyos részei egy ki sem húzott másik fiókban vannak, és az összeállt kép nem egy – köztük pár központi szerepű – darabja hiányzik. Persze ettől még egész és látványos a kép, és azt is lehet sejteni, hogy mi lehet a hiányzó puzzle-darabokon. Sőt, az is lehet, hogy a laikus néző észre sem veszi a hiányt, és számára teljes a kép.

Végso soron tehát a cél egy olyan Radnóti-ikonográfia lenne, amely az újonnan előkerült források (Radnótiné naplója, a fotóanyag maga és a majdani levelezéskiadás) felhasználásával

pontos kronológiában adná a Radnóti Miklósról készült összes fényképet, függelékében akár a Radnóti által készített felvételekkel – így jelentős részben szerepelnének ebben is Gyarmati Fanniról készült képek. Sajnos azonban erre most kevés esély van, a vizuális igényeket egy jó időre, talán évtizedekre kielégítették.

Összegezve az *Árnyékban éles fény vagy* egy olyan kirándulóbázis, ahol jó megpihenni, és ahonnan jó nézelődni. Új, soha nem látott arculatát mutatja a táj, amit ismerni véltünk. Ugyanakkor sok jól ismert valóságelem éppen nem látszik, így a panoráma, amit megszoktunk, nemcsak kiegészül az új látványelemekkel, de hiányérzetünk is támad. Miután pedig kinézelődtük magunkat, mindenképpen muszáj lesz továbbindulni.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Árnyékban éles fény vagy – A Radnóti házaspár fényképei. Szerkesztette: Krähling Edit. Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

E. Bártfai László Helyek csendes neve

Nincs semmi lárma csendhelyedben
Kölcsy Ferenc: *A nyugalomhoz* (1808–1809)

Tanulmányomban azon helyek közül veszek sorra néhányat, amelyeknek bizonyos értelemben csendes neve van. Költői szóképekkel, alkalmi szókapcsolatokkal nem foglalkozom, a vég nélkül sorolható példák közül csak hármat említek. Legismertebb a csendliget. Vörösmarty Mihály drámai költeményének záró jelenetében Tünde azt tudatja az álomból ocsúdó Csongorral, hogy milyen sors vár rá: „*A virágos csendligetben / A szerelem hív ölében / ... / Kell lefolyni életednek.*” (*Csongor és Tünde*. V. 1831). Buda Ferenc a *Csöndország* (1991) címet adta verseskönyvének,¹ Fehér Ferenc vajdasági költő pedig *A csönd városa* (1982) címet a magyarkanizsai írótabor harmincadik évfordulója alkalmából kiadott kötetnek.² A valóban csendes helyek többsége sem tartozik ide, a temető, a sírkert, a cinterium kimarad a felsorolásból. Mivel a halált tabu övezi, gyakran a *csendes kertek* szókapcsolattal utalnak a temetőkre, még könyv címűl is választották,³ de éppúgy megmaradt körülírásnak, mint az *örök csend hona* vagy az *örök csend birodalma*. Széchenyi István 1843-ban sürgető feladatnak tartotta egy nemzeti sírkert létrehozását Szent Gellért hegyének pázsitos részén: egy „népnek [...], ha meg tudja becsülni magát, kell rendelkezni jövője felől, habár ez egyedül jobbainak megtiszteltetéseig terjedne”. A gróf az *Üdvlelde* elnevezést javasolta, de az egymással versengő nevek – *diadla*, *nyugda* és *emlékde* – társaságában ott szerepelt a *csönde* is.⁴ Terve nem valósult meg, s elképzelésével együtt ezek a ma már szokatlanul csengő nevek is elfelejtődtek. Az I. Károly spanyol király (V. Károly néven 1530-tól német–római császár) szolgálatába szegődött portugál felfedező, Fernão de Magalhães (Magellán) a később róla elnevezett szoroson átjutva, 1520. november 28-án hajózott ki a nyílt tengerre. A hatalmas, nyugodt víztükörnek 1521-ben ő adta a *Mar Pacifico* nevet, amely ugyanazt jelenti spanyolul és portugálul. A *Csendes-óceán* nemzetközi minták alapján alkotott tükörfordítás a magyar nyelvben.⁵

A mai Magyarországon nincs olyan település, amelynek a neve tartalmazná a *csend* vagy a *csendes* szót. A Kárpát-medencében – a trianoni békediktátummal elszakított országrészekben – azonban akad néhány: Csendes a Latorca forrásánál, Csendespatak a Tarca völgyében, Csendlak a Mura mentén. A *magyar Szent Korona országainak helységnévtárában* (1913) mindhárom település szerepel: Csendes egykoron Bereg, Csendespatak Sáros, Csendlak Vas vármegyéhez tartozott.⁶ Eredeti nevük azonban nem magyar, mindhárom név kései magyarosítás, nem így említik őket először a történeti kútfők. A kárpátaljai települést 1630-tól adatolják a források *Tifzoua*, *Tis(s)ova*, *Tisow* néven. A falu neve vagy szláv személynévi eredetű, és a Tiso birtoklást kifejező -ova képzős alakjából keletkezett, vagy a személynevek alapjául is szolgáló ukrán *muxo* ~ *muxuŭ* 'csend, csendes' melléknévből eredeztethető. A helység nevét ez utóbbi szófejtés alapján magyarosították Csendesre 1903-ban.⁷ A felvidéki község első írásos említése 1427-ben *Stelbach*, majd *Stellbach*. A szlovák *Tichý Potok* és a magyar *Csendespatak* (1899) a német helységnév tükörfordítása. A Mura menti vend falu 1347-től tűnik fel oklevelekben *Tystina*, *Tyssina*, *Tistna* néven, a *Csendlak* (1890) a szlovén *Tišina* 'csend' magyarítása. Mivel mindhárom település csendes, eldugott helység, eredeti elnevezésük és fordításuk a hasonlóságon alapul.

A *hallgat* 'nem szól, csendben van' ige jelen idejű folyamatos melléknévi igenevéből alakult *Hallgató* főleg hegyek, dombok megnevezésére szolgál. A névadás kapcsán a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* a szálerdőkre utal, amelyekben „valósággal templomi csend szokott lenni”, és párhuzamként a népnyelvi *hal(l)gató idő* 'csendes, szellőtlen' kifejezést említi.⁸ Szűgyi Zoltán is erről a fenséges, de borzongató tapasztalatról számolt be versciklusában: „Csönd van. Hajnali, / erdő-búgó csönd” (*Két part között két folyó*. 1980). Hans Castorp a svájci hegyek között „az ős-hallgatást (*Urschweigen*) leste meg”, a természet közömbösen halált hozó ős-csendjét.⁹ Reszei Katalin mutatott rá arra, hogy az érzékszervekkel is felfogható, sajátos jegyek némelyike önmagában is névvé válhat, és e jegyek utalhatnak a hegy alakjára (*Sátoros*, *Csipkés*), színére (*Kéklő*, *Fekete-hegy*), éghajlati jellemzőire (*Árnyék-mál*, *Meleg-hegy*) vagy valamilyen hanghatásra (*Dongó*, *Hallgató*).¹⁰ A Kárpát-medencében egymástól független névadással számos Hallgató keletkezett: a Bakonyban, nem

messze Némethbányától egy hegy viseli ezt a nevet, a Gerecsében, a közigazgatásilag Tatabányához tartozó Felsőgalla közelében egy erdős domb. *Nagy-Hallgatóból* is több van: Somogyban, Kaposhomok településen, Nógrádban, Karancslapujtő szomszédságában, valamint az egykori Abaúj vármegye határán, Vágáshutától észak-északkeletre. A Nagy- előtagból következően mindhárom egy *Kis-Hallgató*val néz farkasszemet, vagy legalábbis nem messze tőlük van egy hasonló kisebb. A *Hallgató-hegy*, a *Nagy- és Kis-Hallgató*, egyaránt a helynévrendszer legősibb rétegébe, a jeletlenül összetételek közé tartozik. Hargita megyében, Kobátfalva közelében egy erdőt hívnak *Hallgatónak*, a Somogy megyei Kőkúton pedig egy dűlőt.

A Csittvári krónika legendája Jókai Mór nevéhez fűződik. A már Csokonai idejében is nevezetes nagyerdei italmérés pincéjében debreceni diákok vasárnap délutánonként egy vaskos könyvbe írták bele mindazt, amit „a nagymérvű história elfeledett följegyezni lapjaira, vagy amit a hatalom vaskeze kitépett e lapokból, vagy amiket az udvaronc hízelgés meghamisított”. A negyedréti alakú könyvet azért nevezték Csittvári krónikának, mert „»Csitt«” azt teszi, hogy »legyünk némák!«”¹¹ A legenda a cívisvárosban, a Nagymester utcában szövődött tovább. Nyilas Misi azért csente el a tanító bácsi kamrájából a „pergament kötésű” könyv fedelét, azért vásárolt 15 krajcárért ötven ív fehér papírt, fizetett 20 krajcárt a könyvkötőnek, hogy megcsináltassa a „maga Csittvári Krónikáját”. Az első lapra felnőttesen odakanyarintotta a nevét (*Nyilas Mihály*), a címet (*Jegyzetek*), a helyszínt (*Debrecen*) és az időpontot (1892). A kicsapott diákok azt jegyezték fel nagy titokban, amit a hatalmasságok el akartak palástolni, Móricz Zsigmond kisdíákja viszont – húsz évvel Jókai regényének megjelenése után – a legféltettebb titkait akarta lejegyezni a könyvbe, de „aztán napok teltek, s nem írt bele semmit”.¹² Jókai úgy tudta, hogy „1665-ben kezdék el ezt a könyvet szerezni, ha jól tudom, Sáros-Patakon, névtelen szerzők”, és hozzáfűzte, hogy a jezsuiták, „akikről ez a krónika sok kedvezőtlen adatot jegyzett fel, azt híresztelték el felőle, hogy ez a válogatott hazugságok és bolond ötletek tárháza, s még a nevét is elferdítették »Csicsvári krónikának«, s ha valaki valami nagy bolondot vagy nagy hazugságot mondott, az volt rá a közmondás, hogy »ez is a csicsvári krónikába való!«”.¹³

A XIX. század elején még bevett szokás volt, hogy az arra érdemesített verseket, miegyebet ráérősen lemásolta, akinek nem volt belőle kéziratos vagy nyomtatott példánya. Jókai Mór többször említette, hogy atyja tulajdonában is voltak maga másolta Csokonai-kéziratok, amelyeket illusztrációkkal is ellátott: „szép színes képekre emlékszem ... a »Karnyóné« színművéből”.¹⁴ Az a versgyűjtemény, amelyet az író ereklyeképpen megőrzött, ma az Országos Széchényi Könyvtárban található, a *Helikoni virágok* címlapján ott díszleg Jókay József aláírása. A Kézirtattár őrizi az úgynevezett Gózon-kéziratot is, amelyben valóban vannak vízfestésű kosztümképek, de nem *Az Özvegy Karnyóné's két Szeleburdiak* (1799), hanem egy másik vígjáték, a *Cultura* (1799) alakjait, Lehelfit, Fenekest, Petronellát, Firkászt stb. ábrázolják. A kéziratot Gózon Imre színész ajándékozta 1854-ben Kovács Pálnak, Petőfi barátjának. Vargha Balázs amellett sorakoztatott fel érveket, hogy mindkét 1809 körül keletkezett kézirat Jókay József kezétől származik. Feltevését alátámasztani látszik, hogy Gózon Imre Jókaiék rokona volt, továbbá a kéziratok kiállták a grafológiai egybevetés próbáját. Az egykéz-hipotézist azonban az hitelesítette, hogy mindkét kéziraton tűszúrások hagytak megfejtésre váró külsérelmi nyomot, az elsőt talán csak díszítésképpen, a másodikon viszont nyomtatott betűk körvonalait kirajzolva: Csicsvai Zsuzsanna írta (*Csits vaji Szuszana írta*).¹⁵

Az efféle emlékkönyvekbe költeményeket, megjegyzésre méltó gondolatokat jegyeztek fel komótosan. Az egybefűzött üres lapokból álló gyűjtemények bibliográfiáját Stoll Béla állította össze. Művéből kiderül, hogy a *Libellus Memorialis*ok a XVI. század közepe táján tűntek fel, és tulajdonosaik kezdetben túlnyomórészt férfiak voltak.¹⁶ Az emlékkönyvekkel való bíbelődés a XIX. század derekára vált divattá, csaknem egyértelműen női foglalatossággá. A hölgyek alkalmi versekért nyaggatták a társaságukban időző költőket. Petőfi Sándor 1844. december 25-én a pesti Wenckheim-házban, az akkoriban még újdonságnak számító karácsonyfa tövében a szerencsétlen sorsú Csapó Etelke és nővére, Vachott Sándorné Csapó Mária emlékkönyvébe is szerzett nagy hirtelen egy-egy verset.¹⁷ Már a legrégebbi magyar nyelvű kéziratos könyvekben is vannak tűszúrások. Az apácák magánajtatosságát szolgáló Pozsonyi Kódexben (1520) az írástűkröt jelölik.¹⁸ A tűk a könyvnyomtatásban is hasonló szere-

pet játszottak, amikor az ív hátlapjára nyomtattak, tűszúrások biztosították a pontos illesztést.¹⁹ Ám az apró, alig észrevehető folytonossági hiányokra nem mindig ilyen egyszerű magyarázatot találni. Vajon miért ékteleníti a Tihanyi alapítólevél (1055) protocollumát számos tűszúrás?²⁰ A hártába, pergamenbe, papírlapba szúrt jelzések, szavak nem titkosak, de nappal nehezen vehetők észre, éjszaka viszont könnyen kitapinthatók. Charles Barbier de La Serre tűzér százados éjszakai írást (*l'écriture nocturne*) fejlesztett ki, amelyet 1808-ban próbált ki a gyakorlatban. Erősen kitüremkedő pontokat nyomtatott vastag kartonlapokra, hogy a katonák a vaksötétben vezényszavak elhangzása nélkül, tapintással vegyék tudomásul a parancsokat. Két függőleges sorban hat-hat pont szolgált a francia ábécé és a leggyakoribb kettes, hármas betűcsoportok kódolására. A Kr. e. II. században élt görög történetíró, Polübiosz táblái²¹ lebegtek a szeme előtt, amikor egy 6x6-os, kvadratikus mátrixba foglalta a tapintható kódokat.²²

Visszakanyarodva a tűszúrásokkal életre keltett Csicsvai Zsuzsannához, Vargha Balázs detektívregénybe illőn fordulatos filológiai tanulmányából meglepően sok minden kiderül a körülményekről, az okokról viszont szinte semmi. Jókay József – ha ugyan valóban ő volt – a másolás önnön magára kiszabott diákos penzumát leróva miért érezte szükségét annak, hogy női alteregót válasszon? Az is elképzelhető – bár Vargha Balázs nem számolt ezzel –, hogy Jókay József ügyesen verselő testvérhúga, Jókay Zsuzsanna²³ (legalább a nem és a keresztnév egyezik), Gózon István felesége (Gózon Imre az ő fiuk lehetett) szurkálta bele ártatlan tréfaaként a *Csicsvai Zsuzsanna* nevet a kéziratba. Mikszáth Kálmán írta róla, hogy sokat tartózkodott a háznál, és a városban „fantasztának” nevezték, mert „ha jó hangulatban volt, ... naphosszat versben beszélt. ... A két testvér éjfélig is elbeszélgetett olvasmányairól”.²⁴ Sok-sok év múltán, az *És mégis mozog a föld* (1872) írásakor vajon mi készítette az immáron országos híré íróat arra, hogy – a jezsuitákra hivatkozva – hasonló hangzású beszélő névre, *Csittvári*-ra változtassa az általa is ismert szólásban szereplő *Csicsvait*? A népetimologizálásra emlékeztető elferdítés azonban már korábban megtörtént, 1855-ben két lapszámot is megért a *Csittvári Krónikák* című önképzőkori diákfolyóirat,²⁵ majd harminc év múlva, 1885-ben ugyanezzel

a címmel – mi több, ugyanazzal az alcímmel: „Folyóirat a múlt századból” – bukkant fel ismét egy diák periodika.²⁶

Csittvárnak azonban nincs nyoma sem a hajdani térképeken, sem a korabeli feljegyzésekben. Székelyföldön egykoron ismeretes volt Csittfalva (1567-től), Zemplén vármegyében pedig Csicsva vára vagy Csicsvavár (1270-től). Az egykori erősségnek ma már csak a falai állnak, de Burckhard von Birckenstein császári hadmérnök Bécsben kiadott metszeteskönyvének (1686) 119. lapján a kép előterében látható staffázsalakok – a cigánykovács és a fűjtatót működtető segítői – felett balra jól kivehető az Inóca-hegy ormán emelkedő, szabálytalan alaprajzú felsővár a szokatlan, éllel ellátott öregtoronnyal, alatta félkaréjban az alsóvárral. A vár felett elhelyezett szószalagon ez olvasható: *Cziczva*.²⁷ A területet 1270-ben V. István király adományozta vitézségéért a Bástély nembeli Rénold ispánnak, a várépítő Rozgonyiak őseinek, majd sokáig a Homonnai Drugethek kezén volt, végül a Barkóczy grófok birtokolták. Barkóczy Ferenc kuruc tábornok 1711-ben ostrom nélkül adta át a várat Laucken császári tábornoknak, aki a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke után lerontatta. Korábban a vár adott otthont a megye levéltárának, és megyegyűlést is többször tartottak falai között. Szirmay Antal, Zemplén vármegye főjegyzője a XIX. század első éveiben azt is papírra vetette, hogy itt őrizték a szemenszedett hazugságokkal teleírt *Csicsvay Könyvet*, amelyről úgy tudta, hogy a Barkóczy grófok levéltárában található. Idézi a szólást is, amely akkor használandó, ha valaki nagyot lóditott: „*bé lehetne ezt a' Csicsvay Könyvbe írnia*.”²⁸ A „*hazugságok könyve*” sokak figyelmét felkeltette. Szirmay néhány sorát a forrás megjelölése nélkül emelték át német és magyar nyelvű történeti-földrajzi munkákba, évkönyvekbe, kalendáriumokba, lexikonokba. Az *Üstökös 1866-i évfolyamában* A Csicsvári könyv címmel ismertetés jelent meg a nevezetes krónikáról, amelyből a lap öt szemelvényt is közölt (Jókai Mór, a lap tulajdonosa és szerkesztője minden bizonnyal tudott erről),²⁹ Dienes Adorján pedig újabb hármat tett közzé 1935-ben megjelent könyvében.³⁰ A magyar aforizmák és szállóigék fáradhatatlan gyűjtője, Tóth Béla viszont 1898-ban úgy vélte, hogy a csicsvai könyv sohasem létezett – sem a Barkóczy grófok levéltárában, sem másutt –, de hozzáfűzte, hogy Zemplénben és Szabolcsban járja az idézett mondás.³¹

A magyar társadalomban és nyelvben a XIV. században jelentek meg a kételemű nevek. A magyar családnevek tárát összeállító Kázmér Miklós a kételemű neveknek azt a tagját tekintette családnévnek, amely jelzőként járult a korábbi egyelemű névhez, mint például a *Kőműves a Jánoshoz*, a *Hatvani a Péterhez*.³² A vezetéknév kialakulásának korában a névadás motivált volt, a *Varga* nevezetű egyének valóban vargák voltak, a *Balog* nevezetűek pedig balkezesek. Az örökölt kapott név esetében azonban ez nem szükségképpen alakult így. 1560-ban Szolnok és Pátroha községben őt személy viselte a *Hatujjú* nevet, de már az 1520-as években élt két ilyen nevű egyén Demecserben és Pátróhán. Nyilvánvaló, hogy „rokoni kapcsolatban voltak, a testi rendellenesség valamelyik őstüket jellemezte”.³³ A testi fogyatékoságokat vagy rendellenességeket leíró közszavak a megszokottól való eltérésük miatt különösen alkalmasnak mutatkoztak személyek megnevezésre. Néhány példa a *Régi magyar családnevek szótárából*: Balog (1298), Bice (1449), Felemás ‘ügyetlen, testi hibás’ (1523), Félkezű (1549), Fintor ‘torz arcú’ (1274), Hatujjú (1389), Kopasz (1324), Kővér (1400), Nagyfejű (1497), Nagyhasú (1692), Néma (1426), Orros (1324), Orrotlan (1431), Sánta (1387), Siket (1397), Vak (1389). A hevenyészett felsorolásból is kitűnik, hogy egyáltalán nem ment ritkaságszámba, ha valakit fogyatékoságáról neveztek el. A privatív *néma*, *siket*, *vak* melléknévből így keletkezett a *Néma*, *Siket*, *Vak* tulajdonnév. A néma, beszélőképtességétől (születésétől fogva) megfosztott, illetve megfosztatott (kitépték a nyelvét) személyt jelent, netán olyasvalakit, akin rontás van, s amíg nem veszik le róla a kötést, nem oldódik meg a nyelve. Máté evangéliumában „egy ördögtől megszállt némát” vittek Jézus elé. „Mihelyt kiűzte belőle a gonosz lelket, a néma megszólalt” (Mt 9, 32.). Ritkábban kevés beszédű embert jelent, olykor időlegesen fogadott némaságra is utalhat: a Brassó környéki hétfalusi csángóság farsangi alakoskodásában elmaradhatatlan szereplők az álarcos kukák.³⁴ A névadás alapja ezekben az esetekben az egyén valamelyik megkülönböztető tulajdonsága, a személyt és nevét metaforikus kapcsolat fűzi egybe.

A metonímia (névcsere) nem hasonlóságon, hanem valamifajta érintkezésen alapul. A névtani írásokban egész fejezeteket szentelnek a névátvitel e válfajának. Hoffmann István azt vizsgálta, hogy milyen jelentés-összefüggésekben keletkezhetnek metonimikus helynevek.³⁵ Az egyik gyakori típusnak, a személynévből

keletkezett településnévnek számos változata van. A személynévhez a *-falva*, *-földe*, *-háza*, *-laka*, *-telke* stb. utótag járul, de társulhat hozzá többek között az *-é* birtokjel változata, az *-i* képző, vagy az eredetileg valamivel való ellátottságot kifejező *-d* képző is: *Csittfalva* (1567), *Tamási* (1315), *Nádasd* (1233).³⁶ Az oklevelekben 1227-től feltűnő *Csit* (*Chit*, *Chyt*, *Cit*) személynév³⁷ két helynév, *Csittfalva* és *Csittszentiván* előtagjaként is feltűnik. Orbán Balázs leírásából tudjuk, hogyan magyarázta a helyi hagyomány a tatárok elpusztította Csittfalva nevét. A honfoglaló vitéz hiába nógatta tajtékos lovát a szokásos csit-csit szavakkal, a kimerült hátas meg sem moccant. A dalia ezért ott helyben telepedett le kíséretével, megalapítván „a lóbiztatásról Csittfalvának nevezett falut”.³⁸ Ám az Árpád-korban gyakori *Chit* ~ *Chet* személynév az Anjouk idején már az *-e* kicsinyítő képzős *Chete* (*Csete*) alakban fordult elő. Nincs köze sem „a *csi-* kezdetű (nyelvjárásonként változó *csid* ~ *csed* ~ *csit* ~ *cset* ~ *csin*) lóhívogató ~ lónyugtató” szóhoz, sem a csitt ‘hallgass!’ mondatszóhoz, főnévhez. Feltehetően a török *Čit* ‘idegen, külföldről való’ szóból származik.³⁹ Csittfalva templomát Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték (1332: *de Sancto Johanne* – Szent Iván),⁴⁰ és több falunak volt az anyaegyháza. Az elpusztított falu lakói *Csittszentiván* néven alapítottak új települést, megmaradt ingóságaikkal, jóságaikkal néhány száz méterrel odébb költöztek, és a település nevét is magukkal vitték. Az új elnevezés az elenyészett település nevének személynévi előtagjából és a helyreállított templom patrónusának nevéből tevődik össze. A névköltöztetéssel egy patrocíniumi alaptagú helységnév jött létre, pedig a csittszentivániak – a malomfalviakkal és a sóspatakiakkal együtt – továbbra is egykori felégetett falvuk romladozó kőtemplomába jártak istentiszteletre. Az írott kútfőekben személynévként 1093-tól, családnévként 1453-tól felbukkanó *Kuka* (*Kuca*, *Cuca*)⁴¹ közsökként csak a XVIII. század végétől tűnik fel ‘süketnéma’ jelentéssel,⁴² helynév részeként pedig csak a XIX. század közepétől, a Baranya vármegyei Dinnyeberki községben többször is: *Kuka-mező* (1855), *Kuka-földek* (XIX. század), *Felső-Kuka-szőlő* (1857).⁴³

Számos településnevünk keletkezett pusztá személynévből: *Arad*, *Fajsz*, *Jutas*, *Munkács*, *Pozsony*, *Solt*, *Sopron*, *Taksony*, *Veszprém*.⁴⁴ Moór Elemér azt a nézetet vallotta, hogy ez a névadási mód „még a nomadizálás korából származik”, amikor „csak valakihez lehetett menni, de nem valahová.”⁴⁵ Kniezsa István is magyar sajátosságnak, a noma-

dizálás emlékének tartotta a névadásnak ezt a módját, amely „a magyarság szomszédságában lakó népeknél teljesen ismeretlen”,⁴⁶ de a törökség névadásában megtalálható. Kertész Manó úgy vélte, hogy a magyar lélek latin köntösben is megnyilatkozott, mert az oklevelekben többnyire nem az áll, hogy „Pét földje határos Mihály földjével”, hanem az, hogy „Pét határos Mihállyal”.⁴⁷ Lélektani magyarázatot keresett a pusztá személynévből keletkezett településnevekre, és e sajátos névadás lelki gyökerét a totemisztikus társadalmakra jellemző prelogikus gondolkodásban találta meg, mely szerint „*Tas* meg a földje, *Koppány* meg a birtoka egy és ugyanaz”.⁴⁸ Ha ez így volna, akkor nem beszélhetnénk sem metaforikus, sem metonimikus helynévadásról, mert ha valaki/valami azonos valakivel/valamivel, akkor értelmetlen firtatni a hasonlóságot vagy a szomszédságot. Az írott forrásokban 1475-től felbukkanó *Csendes*, illetve 1522-től adatolható *Halgas(s)* családnév nem jelenik meg települések nevében.⁴⁹ Az egykori Győr, Komárom és Belső-Szolnok vármegyei *Néma* helynevek viszont egyaránt pusztá személynévből keletkeztek, és 1220-tól,⁵⁰ 1222-től,⁵¹ 1225-től⁵² szerepelnek oklevelekben. Mindhárom települést alapítójának vagy urának fogyatékosságáról nevezték el, és a személyhez kötött név szállt át a helysége. A Győr vármegyei település elenyészett, de az erdélyi Szamosújvár közelében máig őrzi nevét *Néma* (román *Nima*), a Csalóközben, Komáromtól nyugatra pedig *Kolozsnéma* (szlovák *Klížska Nemá*). A Duna-parti falut, melyben a pannonhalmi apátságnak is voltak birtokai, a *Várnépenéma* és az *Úrnépenéma* elnevezéssel is illették, mert komáromi és szolnoki várnépek, illetve hercegi népek lakták.⁵³ A Kolozs ősről *Némai Kolozs*nak nevezett helyi birtokos család tagjait a XV. század második felében így módon említették oklevelekben: *Jeronimo Kolos dicto... de Nema, Jeronimus Kolos... de Nema stb.*⁵⁴ Birtokuk megnevezésében 1379-től tűnt fel a *Kolozs* vezetéknevi jelző, ekkortól nevezték a községet – mintegy megkülönböztetésképpen – *Kolozsnémának*.⁵⁵ E településnevekben az a szókatlan, hogy az érintkezésen (a birtokos neve száll a helysége) nyugvó átvitelnek a korábban a hasonlóság (a legjellemzőbbnek tartott egyéni tulajdonság, testi rendellenesség) miatt adott *Néma* személynév szolgált alapjául, majd pedig – a családnevek kialakulásakor – a *Néma* településnévből lett vezetéknevi jelző: *Némay Tamás* (1489).⁵⁶

Régebben a helyben lakók adtak nevet az utcáknak, tereknek, csaknem mindig beszélő nevet: *Bécsi út, Híd utca, Piac tér, Malom köz, Cigány sor*. Manapság a különböző rendű-rangú ha-

tóságok kiváltsága – ha úgy tetszik: jogköre –, hogy elnevezzék a közterületeket. Még akkor is így van ez, ha időnként a helyi lakosok véleményét is megtudakolják. A megnevezés szüksége miatt azonban az emberek már a hivatalos névadás előtt is hívták valahogy a földből nagy hirtelen kinőtt utcákat, tereket, építészeti műtárgyakat, például hidakat. Köztereink névváltozásai történeti források, amelyek gyakran magukért beszélnek. Egy kiragadott példa, az *Oktogon*. A név a tér alakjára utal. A XIX. század végén még *Nyolcszög térnek* nevezték. A becsületes síkidomtól elszakadó későbbi elnevezései nem sok jóval kecsegtettek: *Mussolini tér* (1936-tól), *November 7. tér* (1950-től). A tér neve 1990-től ismét *Oktogon* lett. A történelem hordaléka több nemzedék szóhasználatára is ráarakódott. Ebből fakad az elsólás: „*Megyek az Oktogon hetedike tέρre.*”⁵⁷ Budapesten, igaz, nem egy időben, három Csend utca is volt. Egy még ma is van, a Háros és a Komáromi utcát köti össze (XXII. kerület). A budafoki Csend utca a terület beépítésekor, a múlt század húszas éveiben kapta a nevét, melyet alighanem a „hasonlóság” sugallt, mert egy-két kőhajításnyira esik onnan a Füzike, Ószapó és Nádirigó utca. A tabáni Csend utca (1891) esetében viszont a szomszédságon alapult a névadás. Az utca egykor a Tabáni temető mellett vezetett a Németvölgyi temetőhöz. Akkor tűnt el a térképekről, amikor – több utcát letarolva és egyesítve – a Gellérthegy északi oldalába széles utat vágtak, amelyet 1936-tól Hegyalja útnak neveznek. Szép Ernő *Ádámcsutka* (1935) című regényének öregedő hőse egy kidőlt sírkőre telepedve még itt, „ahol a temető meghalt, mert benőtte az élet”,⁵⁸ kérdezte ki a színinövendék Ibolytól a záróvizsgára kapott szerepét. A harmadik budapesti Csend utca sincs már meg. Furcsa véletlen, hogy a II. kerületi Csend utcából éppen Rend utca lett.⁵⁹ Számos magyar településen van Csend utca, csak néhányat említve: Agárd, Fonyód, Kecskemét, Leányfalu, Pécs, Szentendre, Szolnok. Elnevezésük az iménti két elven, a hasonlóságon vagy a szomszédságon nyugszik. Amikor Ágh István sok-sok év múltán hazalátogatott egykori szülőfalujába, egy új névadás keserű gondolata motoszkált a fejében: „Utcánkat Csönd utcának kellene nevezni, pontosan fedné tapasztalatainkat. Nem az utcai beszélgetések utáni csöndet jelentené, nem lenne előzménye a nevetés, a veszekedés, az állati nyögdecselés, nem a megnyugtató csöndet jelentené, hanem a fedetlen falakét, lakatlan szobákét, a pókhá-

lós, elmállott újságpapírral éktelenkedő ablakokét meg a kályhatűzbe tekintő magányét.”⁶⁰

A Grimm testvérek szövegváltozatában két gyerek visszatért a városba. Az egyik arról számolt be, amit hallott, a második pedig megmutatta, hol történt. Az első vak volt, a második süketnéma.⁶¹ A képzelt városokban is vannak Csend utcák. A pécsi Méhes Károly egyik versének, kötetének (1993) címe is ez. Az alternatív (indie, posztrock) zenét játszó Képzelt Város 2008-ban saját kiadásban megjelent EP-je is a *Csend utca* címet kapta: „*Mész tovább és látod, hol vagy: / ház falán kiürve az utca.*” A zömmel építészekből álló együttes Weöres Sándor rövid prózai írásának címét választotta nevéül. A *képzelt város* (1947) félelmet keltő lelki település, amelyet építómesterének mielőbb el kell hagynia, mert csak visszhangtalan egyedüllét a jussa: „Egy óra múlva visszamegyek abba a világba, melyet nem én teremtettem: ott mégse leszek ennyire magányos.”⁶²

A települések és utcák mellett épületek is viselhetik a csend vagy hallgatás nevet, kiemelkedik közülük a hallgatás tornya (*dakhma*). A Zarathusztira-hívó párszik (‘Perzsia népe’) valamikor a Kr. utáni VIII. században menekültek a muszlimok elől Nyugat-Indiába. Halottaikat a településtől távol eső fedetlen és ablaktalan toronyba vitték, ahol a pap a keselyűknek áldozta a holttesteket. A tetemek újrahasznosítását szolgáló, különös rendeltetésű épületből nem egy van, hanem sok. A *hallgatás tornya* találó példa arra, hogy a tényleges szertartástól elszakítva miképpen válhat egy baljós csengésű köznévből a matematikai definíciókat megszegyenítően pontos allegória: mindenkre ugyanaz a sors vár, kivájt szemgödrökkel meredünk a semmibe egy szörnyű torony tetején. A halál kivételeket nem ismerő demokratizmusát jelenítette meg Juhász Gyula is *A hallgatás tornyában* (1910) című költeményében: „*Vak hallgatás az örök izenet.*” Weöres Sándor verseskötete, *A hallgatás tornya* csaknem tízesztendőss, kényszerű hallgatás után, 1956-ban jelent meg. A költő addigi pályája termésének legjavát gyűjtötte egybe. Címválasztását az őt övező tompa csend és a keleti kultúrák iránti érdeklődése magyarázza, bár ezt a kötetcímet sem ő választotta, ez esetben Fülep Lajos sugalmazásának engedett.⁶³ Sokak megrökönyödésére az erdélyi Székely János szintúgy *A hallgatás tornya* címet adta válogatás-kötetének, amely 1972-ben jelent meg Bukarestben.

A ház rendszerint szélesebb, mint a torony, ha magasabb, külön neve van: *felhőkarcoló*, *toronyház*, újabban *magasház*. A toronyház hasonló összetétel, mint a *fotelágy* vagy a *harisnyanadrág*. Az összetételt alkotó szavak azonos fogalmi szinten helyezkednek el: a torony is, a ház is épület; a fotel is, az ágy is bútor; a harisnya is, a nadrág is ruhadarab. Az előtag az utótag méretére (magasság), alakjára vagy használati módjára utal: a szokásosnál magasabb ház; fotel alakú (kihúzzható) ágy; harisnya módjára felvehető, feszes nadrág. Az azonos nemfogalom alá sorolható, azonos fogalmi szintre utaló szavak egymáshoz fűződő viszonyát a szószemantikában a kohiponímia műszóval illetik. A *torony* és a *ház* kohiponimák, de ugyanakkor mindkettő hiponimája az épület hiperonimának, ami annyit tesz, hogy a fölérendelt szó magában foglalja az alárendelt szó jelentését. A partitív relációk miatt a helyzet azonban bonyolultabb, mert a torony számos épületnek – várnak, kastélynak, háznak stb. – a része is lehet: „*Tornyával égbe ér a vár*” (Juhász Gyula: *A hallgatás tornyában*. 1910). Ilyenkor a *vár*, *kastély*, *ház* holonimája a *toronynak*, és megfordítva a *torony* meronimája a várnak, kastélynak, háznak.⁶⁴ A toronyban nemcsak harang lakhat, ember otthonául is szolgálhat. Az öregtorony egyfajta ház, francia eredetű szóval *donzson* (*donjon*). Az udvari életbe belefáradt Michel de Montaigne a családi kastély (Saint-Michel-de-Montaigne, Périgord grófság) könyvtárnak berendezett toronyszobájában írta esszéit, Rainer Maria Rilke pedig élete utolsó éveiben a svájci Valais-Wallis kantonban, a Sierre közelében álló Château de Muzot nevű középkori manoirban alkotott. Történetileg a várak gyakran fejlődtek ki lakótoronyokból, egy-egy épen maradt erősség sokszor csak egy magában álló torony. Nyilvánvaló, hogy ezekre az esetekre eltérő logikai-szemantikai relációk érvényesek.

A csendházakat azonban nem magasságuk, alakjuk vagy anyaguk különíti el más épületektől. Még az is megeshet, hogy a *ház* szó poliszémiája révén csak névleg, bejegyzett szervezatként házak, mint amilyen a marosvásárhelyi Várban, a Museum Caféban képzőművészeti kiállításokat szervező Csendház Művészeti Alapítvány. A megnevezés alapja többnyire a szó 'békesség, nyugalom' jelentése: „*csönd háza, béke háza*” (Csorba Győző: *Falu szélén*. 1965). A név azzal kecsegteti az épület használóit, hogy kellemes tapasztalatokat szerezhetnek itt. *Csendilla* 'csendes menedék' a neve annak a hegyoldalba épített klasszicista villának, amelyet

Bors József megbízásából Hild József tervezett (1844).⁶⁵ A villa ma is áll még, de már nem a várostól távol, hanem a városon belül (Budapest, II. kerület, Budakeszi út 73.). A négy toszkán oszlop feletti timpanonba írt név élénk visszhangot keltett a korabeli sajtóban, sokan gúnyolódtak rajta. A táj „különös, gyengéd varázsa a nyelvbe is átmegy” – állapította meg Várkonyi Nándor a dunántúli tájköltészetről írva –, a biedermeier időkben „rege-tájnak” is nevezték e vidéket, a hegyoldalba épített hajlék neve pedig ez volt: *csendilla*. Nem véletlenül gondolta úgy, hogy e használatból kikopott szavak némi védelemre szorulnak: „nem érezzük édeskesnek” őket, mert valamikor „élő, köznapi szavak voltak a Balaton mentén, még Krúdy Gyula is használja őket”.⁶⁶ S valóban, Krúdy féltő gonddal vetette papírra ezt a csaknem feledett, nyelvújítás kori szót is. Igaz, ő nógrádi „csendillákat” emlegetett, amelyek mégsem voltak annyira elzártak, hiszen a „búsuló hazafiak”-nak a drótosok hozták a hírt, „ha olaszföldről az emigránsok elindították őket. Garibaldi mindig a nógrádiakkal tudatta legelőször szándékát.”⁶⁷ 2011 októberében a pannonthalmi Szent csend zarándokház és erdei kápolna nyerte el a média építészeti díját. Czigány Tamás, Papp Róbert és Cseh András munkája az erdős-ligetes Cseider-völgyben, az apát-ság egykori gőzmosodájának helyén épült meg. A zarándokház közelében vörösfenyő gerendákból rőtt, egyszerű kápolnákat emeltek. Taliándörögdön, a Bakony déli lábánál is van egy Csend Háza, melyet Szőke András színész, filmrendező, humorista működtet. A parasztkorok műemlék épület, egykori fogadó manapság az érintéses gyógyászathoz kapcsolódó terápiáknak ad otthont. A csend háza azonban nemcsak a békés szemlélődés, magányos imádkozás vagy a pihenés, testi felfrissülés színtere lehet, hanem az ítélkezés és emlékezés komor, képzetes épülete is. Vasadi Péter *Ha az ál-dozat elszabadul* című regényében egy tömegsírra emelt obeliszk indult útnak, nyomában a lemészároltak árnytestű menete haladt: „Meg kell jelölnünk az elbujdosott bűnösöket, és föl kell építenünk a szenvedés emlékművét, a Csönd Házát.”⁶⁸

A klasszicista stílusú Brandenburi kaput II. Frigyes Vilmos porosz király emeltette Carl Gotthard Langhans tervei alapján 1788 és 1791 között. A hivatkozott berlini építmény mindmégannyi dolgot jelképezett már Németország és Európa történetében. Az emlékmű bal szárnyában 1994-ben avatták fel a Csend Termét (*Raum der Stille*), amelyben egyetlen műalkotást helyeztek el, a

Sugárzó csendet (Strahlende Stille). A magyar Hager Ritta falikárpitján a fény diadalmaskodik a sötétség felett. A csendszoba a wellnesshotels új szolgáltatása. Kétségtől nyugalmat sugárzó helyiség, de többnyire nem zárt, szűk tér, hegyre, tóra, tengerre nyíló, széles ablakokat vágtak a falába. Pontosabb elnevezés volna a *relaxációs szoba* vagy *terem*. E helyiségek mennyezete sokszor a csillagos eget idézi, az illatfürdő és a gongok rezgései pedig – egy ezotériára hajló hirdető állítása szerint – „cirkuláltatják a pozitív energiákat”. 2013 tavaszán adták át az Amszterdami Egyetem kórházának rák- és sebészeti központjában a háborítatlan elmélyülést szolgáló csendszobát (*Stiltekamer*), melyet a Studio D/Dock tervezett és nyomtatott ki. Az olasz Francesco Messori elképzelését honfitársa, Enrico Dini, a D-Shape, a háromdimenziós épületnyomtatás feltalálója váltotta valóra. A *csendszoba* a híradásokban egyre gyakrabban tűnik fel ‘süketszoba’ jelentésben, a szinonimává válás folyamatának lehetünk tanúi. Az inkább szakkönyvekből, egyetemi jegyzetektől ismeretes *visszhangmentes kamra* kifejezés is egyre többször fordul elő az újságnyelvben, mégpedig attól függetlenül, hogy a szóban forgó helyiség terem nagyságú-e, vagy valóban csak akkora, mint egy kamra. A süketszobát régebben *camera silentának* (‘csendes szoba’) is nevezték.

A süketszoba hangtani mérések (audiometria, akusztika) végzésére szolgáló ablaktalan helyiség, melyet úgy építenek meg, hogy kizárja a külvilág hangjait. A legtökéletesebb megoldás az, ha rugókon függesztik fel egy még nagyobb szobában, mintegy abban lebeg, így padlója, mennyezete, falai nem érintkeznek semmilyen szilárd anyaggal. Falait hangszigetelik, felületét úgy alakítják ki, hogy elnyelje a belső térben keletkezett hangokat. A süketszobában többek között a hallásküszöböt mérik, illetve azt vizsgálják, milyen mértékű a hallásvesztése azoknak, akik különösen zajos munkahelyen dolgoznak. Azt is vizsgálják, milyen egy hangforrás – repülőgépmotor, fűrógép vagy műszerkijelző – közvetlen, visszaverődéstől mentes hangja, zajszintje. Az angol kifejezés – *anechoic chamber* ‘visszhangmentes helyiség’ – fizikai értelemben telitalálat, míg az összetett magyar szó – *süketszoba* – az egyén tapasztalata felől ragadja meg a jelenséget. A világ legcsendesebb helyisége Steven Orfield laboratóriumában, Minneapolis (Minnesota) belvárosában, a Seward városrészben található. A Guinness-rekordról 2004. január 21-én kiállított tanúsítvány –9,4 dB-t hitelesít. (Összehasonlításképpen: 30

dB körül érzékeljük csendesnek a szobát, amelyben tartózkodunk.) Azok a vállalkozó szellemű emberek, akik bemerészkednek ide, csak a saját testhangjaikat – szív- és tüdőhangok, nyelés, gyomorkorgás, a fül halk pattogása – hallják. Orfield megfogalmazása szerint „[a] süketszobában mi magunk válunk hanggá.” A vizsgálati személynek gyakran támadnak hallucinációi, de ha sötétben kell lennie, csaknem mindig. A csúcstartó mindössze 45 percet bírt ki a süketszobában, és örökkévalóságnak érezte az eltelt időt.

2010. október 1-jén, az önkormányzati választások előtt két nappal az őszi PLACCC Fesztivál keretében egy furcsa, soha nem látott alkalmatosságot gurítottak ki a Moszkva térre (2011. május 12. óta ismét Széll Kálmán tér), a metrókijárat közelébe. Kukucska Gergely építész és Nagy Attila Balázs akusztikus (D1618 Műhely) egy kétszer két méter alapterületű csonkolt hasámban önjáró süketszobát alakított ki. A csendautomata délelőtt 10-től este 6-ig üzemelt. A sárgára mázolt kabinba, melynek egyik oldalára keresztirányban fekete csíkokat festettek, bárki térítésmentesen betérhetett öt percre, hogy az ajtót magára zárva, a lüktető forgalom kellős közepén élvezze a csendet. Még ki is kukucskálhatott a térre egy kajütblakon. A BKV-sárga, tigriscsíkos fülkét megkedvelték a járókelők. Szívesen tértek be a fülkébe akkor is, amikor az Erzsébet téri egykori Gödör (2012 óta Akvárium Klub) mellett (2010. október 4–10.), majd a Múcsarnok bejárata előtt (*Egyszerű többség kiállítás*, 2011. március 26–április 23.) vesztegelt, hogy ráébredjenek az akusztikai hulladék eltakarításának szükséges voltára. Egy hallókészülékeket és hallásvédő eszközöket gyártó cég támogatásával 2012 májusában már tíz, kéreken gördíthető csendeskabint toltak a főváros forgalmas köztereire, metróállomásokra, bevásárlóközpontokba. A téglalap alapú, fehér műanyag hasábok a műszaki átvétel után távolról otromba jégszekrényre, közről a vidéki strandfürdők jegyszedő fülkéire emlékeztettek. Aknay János, ef. Zámbo István, Koronczai Endre és társaik ezeknek a téglatesteknek az ajtajára, ablakára festették a fül és hallás megóvása ihlette alkotásaikat.

1935-ben Constantin Brâncuși-t azzal bízták meg, hogy tervezzen I. világháborús hősi emlékművet az olténiai Zsilvásárhelyen (Târgu Jiu). A *Hallgatás asztalát (Masa tăcerii)* két másik alkotásával – a *Csók kapuja (Poarta sărutului)* és a *Végtelen oszlop (Coloana fără sfârșit)* – együtt nyugat–keleti irányban helyezte el

a város közparkjában. A Zsil folyó közvetlen közelében, sétányok egymásba fonódásánál található *Hallgatás asztala* (1937–1938) mintegy nyomatékossítja az anyag önmagába zárt, makacs némaságát: tizenkét kerek, támla nélküli mészke ülőke vesz körül egy kerek mészke asztalt. A kőasztal súlyos tömbjét egy tucat kő időmérő fogja körbe. A két egymásra helyezett, fordított félgömbből összetevődő ülőkék homokórára emlékeztetnek, a kiporciózott „hallgatás körbe foglalt teljessége” ez.⁶⁹ Az 1965-ben indult Új Symposion vajdasági avantgárd irodalmi-művészeti folyóirat borítójának alapmotívumaként a *Hallgatás asztala* szolgált. A címlapon különböző színű és nagyságú körök és félkörök tűntek fel, s ez az újabb, immáron síkbeli egyszerűsítés – Tolnai Ottó szavaival – „talán a végső határa Brâncuși redukciójának”.⁷⁰

Jegyzetek

1 Buda Ferenc: *Csöndország*. Arany Lapok Kiadói Kft., Budapest, 1990.

2 Fehér Ferenc (et al.): *A csönd városa*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.

3 Pocsai Judit–Tóth László: *Csendes kertek. Néhány gondolat és tény a temetőkről*. Mezőgazdasági Kiadó Kft., Budapest, 1990.

4 Gróf Széchenyi István: *Üdvölkede*. Gróf Dessewffy Aurél hátrahagyott némi iromány-töredékeivel. Trattner-Károlyi, Pest, 1843. 19, illetve a „Felvilágosítás” szövege a címlapot követő számozatlan lapon.

5 Vö. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1978) I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 316.

6 *A magyar Szent Korona országainak helységnévtára*. A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1913. 461.

7 Vö. Sebestyén Zsolt: *Kárpátaljai helységnév-magyarázatok a volóci járásból*. Névtani Értesítő 31. 2009. 205.

8 Kiss: i. m. I. 562.

9 Thomas Mann: *A varázshegy* (1924). Fordította Szöllősy Klára. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1963. II. (VI) 169–170.

10 Vö. Reszegi Katalin: *Hegynevek a középkori Magyarországon*. Doktori értekezés. Debrecen, 2008. (III. 1.3) 111. skk.

11 Jókai Mór: *És mégis mozog a föld / Eppur si muove* (1872). Jókai Mór összes művei. Szerkeszti Lengyel Dénes és Nagy Miklós. Regények 22–23. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. I. 20.

12 Mórícz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig* (1920). Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1956. (I) 11, 22, 20, 12.

13 Jókai Mór: i. m. I. 21–22.

14 Jókai Mór: *Hogy kezdődött ez a dolog?* (1880) In: Jókai Mór: Az én életem regénye. Hátrahagyott művei V. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1912. 139. – Mikszáth Kálmán így írt Jókay Józsefről és az elpusztultnak hitt kéziratról: „A szindarabokat, melyeket lemásolt, egyszersmind ügyes tollrajzokkal illusztrálta a szöveg között. A szereplő személyek megelevenedtek keze alatt igen csinos kivitelen és eredeti felfogással. Kár, hogy ezek a kedves családi csecsebecsék elégték az 1849-iki tűzvész alkalmával.” Mikszáth Kálmán: *Jókai Mór élete és kora* (1907) Mikszáth Kálmán munkái XVIII–XIX. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. T., Budapest, MDCCCXC [1910]. I. (II) 27.

15 Vö. Vargha Balázs: *Jókay József illusztrált másolata Csokonai két szindarabjáról*. Irodalomtörténeti Közlemények, LIX. évf. 1955. 4. sz. 434, illetve 430. és 431. között a második fakszimilét tartalmazó lap.

16 Vö. Stoll Béla (összeáll.): *A magyar kézíratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*. (1963) Studiolum Hungaricum, Balassi Kiadó, Budapest, 2002.

17 Vö. Kerényi Ferenc: *Biedermeier váltóhamisítás, a háttérben költészettel. (A Csapó-ügy)* Irodalomtörténeti Közlemények, CIII. évf. 1999. 3/4. sz. 350.

18 Vö. Pozsonyi Kódex (1520). Régi Magyar Kódexek 29. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta Abaffy Csilla, Abaffy Erzsébet, Madas Edit. Pharma Press–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2004. 7.

19 Vö. Fitz József: *Gutenberg*. Hungária Könyvek 7. Hungária Nyomda, Budapest, 1940. 15.

20 Az innomine után „tűszúrás nyoma látható, hasonlóképpen a trinitatis szó betűi, a pannoniorm szó végső, az invictus szó kezdőbetűi között és fölött”. – Szentgyörgyi Rudolf: *A tihanyi apátság alapítólevele mint a magyar nyelvtörténeti kutatások forrása*. ELTE Bölcsészettudományi Kar. Doktori disszertáció, Budapest, 2010. 177. 270. j.

21 Vö. Polübiosz *történeti könyvei* (Kr. e. 140 k.). Fontes Historiae Antiquae. Sorozatszerkesztő Forisek Péter és Patay-Horváth András. Fordította Muraközy Gyula et al. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő, 2002. II. (X. 45–47) 40. k. és 46. – Az ő leírásában maradt fenn a Kr. e. 450 körül élt Kleokszénosz és Démokleitosz fáklátavírója, amelyet a rómaiak még háromszáz esztendő múltán, Karthágó ostromakor is használtak. A görög ábécé 24 betűjét 5 táblára osztották (5–5–5–5–4), az először felmutatott fáklák száma a táblát, a másodikjára felmutatott fáklák száma a táblán található betűt határozta meg.

22 Barbier 1821-ben felkereste a párizsi vakok intézetét (*L'Institut national des jeunes aveugles*), hogy a tanárokkal ismertesse elgondolásait. Az akkor tizenkét éves Louis Braille is ott tanult, és az új módszert

megismerve néhány éven belül kifejlesztette a maga rendszerét. Az új írásjeleket először 1824-ben mutatta be. Minden betű 6 pont 2 oszlopban és 3 sorban elrendezett kombinációja.

23 Eötvös Károly írta róla: „fiatal menyecske korában 1805 körül verseket írt. ... Elbeszélő költemények voltak. Mesék, balladák, románczok, eseteken alapuló apróbb tanköltemények. Jeles férfiak biztatták ..., nyomassa ki a verseket.” Eötvös Károly: *A Jókay-nemzetség*. Eötvös Károly munkái XVIII. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, MDCCCXVI [1906]. 53.

24 Mikszáth: i. m. I. (II) 26.

25 Vö. Lakatos Éva: *Magyar irodalmi folyóiratok A–C* (1972). Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetek. A. sorozat 1. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1972. (138) 79.

26 A Vasárnapi Újság az 1884-ben és 1885 elején keletkezett folyóiratok között sorolja fel (XXXII. évf. 1885. február 1. 5. sz. 85.), és ugyanezt erősíti meg a Magyar Könyv-Szemlében Horváth Ignác összeállítása az 1885-i magyar könyvészetéről (X. évf. 1885. XL).

27 Vö. Rózsa György: *A Birckenstein-féle metszeteskönyv. (Justus van der Nypoort magyar vonatkozású művei)* Magyar Könyvszemle, 73. évf. 1957. 1. sz. 40. IV. tábla 1. kép. – A szignálatlan metszetek attribuíálása gyakran okoz gondot. A szerző azonban a rézkarcsorozat Ugod látképét feltüntető, 62. lapján megtalálta Justus van der Nypoort szignatúráját (35. illetve 37. I. tábla), amelyet addig senki sem vett észre. A mesterkérdést ezzel megválaszolta, stílusanalógiákkal megerősítette, és arra is rámutatott, hogy a magyar várak és városok ábrázolásaival elegyített geometriai tankönyvben található 110 veduta művészi megoldásai ugyanarra a kézre vallanak.

28 Antonius Szirmay: *Notitia topographica, politica inclyti comitatus Zempléniensis*. Edita et indicibus provisa industria Martini Georgii Kovachich. [Magyar Királyi Egyetemi Nyomda] Budae, 1803. (343) 340. – Ezúton is köszönöm Magyar László Andrásnak, hogy segített megtalálni az idézet pontos helyét.

29 Vö. Szilágyi Ferenc: *A tények és a képzelet. (Négy Jókai-mű forrásáról és írójuk alkotói módszeréről.)* Irodalomtörténeti Közlemények, LXXIX. évf. 1975. 3. sz. (II) 328–329.

30 Vö. Dienes Adorján: *Regélő romok*. Sajó-vidék Könyvkiadóvállalat, Rozsnyó, 1935. 123.

31 Vö. Tóth Béla: *Magyar anekdotakincs / Thesaurus Anecdoton Hungarorum* I. Singer és Wolfner, Budapest, é. n. [1898]. (43) 247.

32 Vö. Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993. 4.

33 N. Fodor János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. Sorozatszerkesztő N. Fodor János

nos. ELTE BTK, Budapest, 2010. (II. 4) 34. Vö. még Mikesy Sándor: Hatujjú. Magyar Nyelv, LXII. évf. 1966. 2. sz. 226–227.

34 Vö. Dr. Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T., Budapest, 1925. (VI. 1) 205–213.

35 Vö. Hoffmann István: *Helynevek nyelvi elemzése* (1993). Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 122. skk.

36 Vö. Kiss Lajos: *Korai magyar helységnévtípusok*. In: Kovács László–Veszprémy László (szerk.): *Honfoglalás és nyelvészet. A honfoglalásról sok szemmel III.* Főszerkesztő Györffy György. Balassi Kiadó, Budapest, 1997. 183–184.

37 Vö. Fehértói Katalin: *Árpád-kori személynévtár (1000–1301) / Onomasticon Hungaricum. Nomina propria personarum ætatis Arpadianæ (1000–1301)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 199.

38 Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. IV. Ráth Mór, Pest, 1870. (XXIX) 218.

39 Hajdú Mihály: *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. A magyar nyelv kézikönyvei XVII. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010. 122, 121, a Csikós és Csete szócikk.

40 Sokszor szinte lehetetlen eldönteni, hogy egy írott kútfő „településnévként vagy még templomcímként rögzíti-e a szent nevét”. Bölcskei Andrea: *A szentnévi alaptagú helységnevek korrelációs rendszerének alakulása*. Névtani Értesítő 27. Szerkeszti Farkas Tamás. Az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének Névkutató Munkaközössége. Budapest, 2005. (2.1) 154.

41 Vö. Fehértói: i. m. 470–471, 227. és Kázmér: i. m. 649.

42 Csokonai Vitéz Mihály színművében már ilyen értelemben szerepel. Kuruzs így válaszol Samu kérdésére: „Hallgass gyerek, mert rád verek, / Kukkert eszel, hallgass gyerek, / Samuka légy kuka.” Csokonai Vitéz Mihály: *Az Özveggy Karnyóné ’s két Szeleburdiak* (1799). In: Csokonai Vitéz Mihály: *Színművek* 2. 1795–1799. Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Szerkeszti Julow Viktor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. (II. X. 1099–1101) 202.

43 A Magyar Digitális Helynévtár adatai.

44 „A legősibb és legjellegzetesebb magyar helységnévtípus alakilag tökéletesen azonos valamely személynévvvel, azaz egy-egy személynév anélkül válhatott magyar helységnévvé, hogy bármiféle toldalékelemmel (képzővel vagy összetételi utótaggal) egészült volna ki.” Kiss: i. m. 177.

45 Moór Elemér: *Magyar helynévtípusok*. Népünk és nyelvünk, VIII. évf. 1936. 6. sz. 110.

46 Kniezsa István: *A szlovák helynévtípusok kronológiája*. In:

Mikesy Sándor–Pais Dezső (szerk.): *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság névtudományi konferenciája 1958.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960. (I. 2) 19.

47 Kertész Manó: *A magyar helynévadás történetéből.* Magyar Nyelvőr, LXVIII. évf. 1939. 4–6. sz. és 7. sz. (I) 36–37. Példaként néhány adatot idéz a Wenzel Gusztáv szerkesztette *Árpádkori új okmánytár*ból: „ab eodem per quendam fluium Melsed uocatum determinat a *generacionibus Coplon* usque fluium Zomus” (1261); „vndique certis metis distincta, ex parte vna versus Belkus, et ex parte altera versus *Jacobum* et fratres eiusdem” (1217); „ibi separatur terra *Dominici a Stephano* antedicto” (1264); „peruenit ad metas angulares, ubi Martinus, qui aderat, commetatur” (1264).

48 Kertész: i. m. (I) 34.

49 Vö. Kázmér: i. m. 230. és 451.

50 Vö. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza / Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae* II. Doboka, Erdélyi Fehér, Esztergom, Fejér, Fogaras, Gömör és Győr megye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 611.

51 Vö. Szamota István: *Magyar oklevél-szótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye. / Lexicon vocabulorum Hungaricorum. In diplomatibus aliisque scriptis quae reperiri possunt vetustorum maxima et parte.* Szótárra szerkesztette Zolnai Gyula. Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest, 1902–1906. 684. és Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza / Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae* III. Heves, Hont, Hunyad, Keve, Kolozs, Komárom, Krassó, Kraszna, Küküllő megye és Kunság. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 443–444.

52 Kádár József: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája. A vármegye községeinek részletes története.* V. Lápos–Rózsapatak. Az adatokat gyűjtötte Tagányi Károly és dr. Réthy László. Demeter és Kiss Könyvnyomdája, Deés, 1901. 226.

53 Vö. Györffy: i. m. III. 443.

54 Vö. Kertész: i. m. (III) 74.

55 Vö. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* I. 770.

56 Vö. Kázmér: i. m. 767.

57 Esterházy Péter: *Kis magyar komcsizás* (1995). In: Esterházy Péter: *Egy kék haris.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1996. 36.

58 Szép Ernő: *Ádámcsutka.* Athenaeum, Budapest, 1935. (34) 200.

59 Vö. *Budapest teljes utcanévlexikona.* Dinasztia Kiadó–Gemini Budapest Kiadó, Budapest, 1998. 107, 177–178, 328.

60 Ágh István: *Vallomás az elszakadásról* (1964). A madár visszajár. Szociográfiák, esszék. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1973. 27.

61 A történet Jacob és Wilhelm Grimm *Német mondák* (1816) című gyűjteményében jelent meg *A hamelni gyermekek* címmel (Fordította Márton László. Kalligram, Pozsony, 2009. I. 244. §, 197–199).

62 Weöres Sándor: *A képzelt város* (1947). In: Weöres Sándor: Egybegyűjtött írások. II. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1973. 33.

63 Lásd Bata Imre: *Utószó*. In: Weöres Sándor: Egybegyűjtött írások II. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1970. 774.

64 D. A. Cruse ezeket a szószemantikai relációkat is részletesen tárgyalta könyvében: *Lexical Semantics* (1986). Cambridge Textbooks of Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

65 Szerzőségét sem okmányok, sem sajtóhíradások nem támasztják alá, „csak nyomós stíluskritikai érvek alapján utalható igen nagy valószínűséggel műveinek sorába”. Rados Jenő: *Hild József (Pest nagy építőjének) életműve*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958. (IV) 79.

66 Várkonyi Nándor: *Dunántúli tájköltészet*. Nyugat, XXXIII. évf. 1940. 5. sz. 244.

67 Krúdy Gyula: *Az álmok hőse. Krúdy Kálmán hiteles története* (1903). In: Krúdy Gyula: Pókhálós palackok. Válogatott elbeszélések, 1894–1908. Krúdy Gyula művei. Válogatta és a szöveget gondozta Barta András. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 141.

68 Vasadi Péter: *Ha az áldozat elszabadul*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2004. (7) 19. – Hangház is van, legalábbis volt. Azt követően, hogy 1928 októberében Gerlóczy Gedeon tervei alapján felavatták a Magyar Rádió, a Telefonhírmondó és a Magyar Távirati Iroda új székházát a Főherceg Sándor utca 7-ben, az újságírók és a járókelők *Sándor utcai hangháznak* vagy egyszerűen *Hangháznak* nevezték a rádióstúdiót és a szomszédság alapján az egész épületet.

69 Dánél Mónika: *Symposion a Hallgatás asztala körül. Kép és szöveg megnyíló terei az Új Symposionban*. In: Kékesi Zoltán–Paternák Miklós (szerk.): Kép – Írás – Művészet. Tanulmányok a 19–20. századi magyar képzőművészet és irodalom kapcsolatáról. Ráció–Tudomány 6. Sorozatszerkesztő Bednancs Gábor és Bengi László. Ráció Kiadó, Budapest, 2006. 27. – A szerző a folyóirat mind a 27 évfolyamában (1965–1992) áttekintette, hol húzódik kép és szöveg nehezen megvonható határa.

70 Tolnai Ottó: *Brancusi homokórái*. Új Symposion, 2. évf. 1967. 29–30. sz. 2.

BORCSA IMOLA novellája

1990-ben született Kézdivásárhelyen. A kolozsvári Iuliu Hațieganu Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem gyógyszerészeti szakán végzett 2014-ben. Jelenleg ugyanitt rezidens gyógyszerész. Rövidprózáit a Helikon és a Korunk közölte.

Ajtó

A hirtelen kelt huzat esőillattal töltötte meg a tétlen félhomályt. Nem csoda, hogy elege lett belőlem, már napok óta nem keltem fel. Ezt is csak azért csinálta, azért nem vágta be dühösen maga mögött a bejárati ajtót, mikor elviharzott, hogy nekem kelljen felkelnem. Ezt elbasztad, gondoltam nyomorult kárörömmel, engem nem érdekel az a kurva ajtó, maradhat tárva-nyitva, ellophatnak innen mindent, akkor legalább a lakás is üres lesz, nemcsak én. De nyomban ezután eszembe jutott Mancini néni fülsiketítő hangja, jajveszékelve hajlított szövégei, még csak az kéne, hogy rám rontson a nyitott ajtót megpillantva, aztán hetekig nem szállna le rólam, folyton főtt étellel traktálna, és el kéne viselnem az aggodalmas pillantását, meg az ömlengését Gáborkáról, így, kicsinyítőképzővel, mintha bármi köze lenne hozzá, mintha nem az én férjem lenne, és nem ő lenne minden nyomorúságom okozója, mert persze ez a vén szipirtyó csak a gondoskodó férfit látja benne, aki kitart a bolond felesége mellett még a nehéz időkben is, bár ha ő nem lenne, nehéz idők sem lennének, csak ezt már nem fogja fel senki, csorogtak a könnyeim mérgemben.

Felkelhetett a szél odakint, mert csípős légáramlat nyargalt át a szobában. Egy pillanatra felcsillant bennem a remény, hogy elvégzi helyettem a munkát, s már-már úgy éreztem, szép az élet, vagy legalábbis ad némi kárpótlást azért, hogy nem az, de abban a percben már rittyent is az ablak, az csapódott be az ajtó helyett, s a függöny széle kintrekezdve hullámzott a szemerkélő esőben.

Mégiscsak muszáj lesz feltápászkodnom, épp csak megpöckölöm az ajtót, s már jöhetnek is vissza, biztattam magam, mikor motoszkálásra lettem figyelmes Mancini néniék előszobájából, közfalasok vagyunk. Tudtam, nincs több időm, cselekedni kell, még mielőtt kilépnek, mert akkor már elkerülhetetlen a katasztrófa, s fel is pattantam, de nyomban elsötétedett előttem minden, visszaestem az ágyra. Hát persze, jöttem rá, ma még semmit sem ettem, azt a fél szelet vajaskenyeret leszámítva, amit Gábor diktált belém a reggel. Minden nyelés kín-

szenvedés volt, a száraz massa alig vánszorgott le a torkomon, meg az étvágyam is elment, amint az álszent, gyámolító mosolyát meglátam, arra a mocskos ribancra bezzeg nem így nézel, akkor tűz van a szemedben, és huncutság, gondoltam, és szembeköptem egy falat félig megrágott vajaskenyérrel. Szó nélkül hagyott ott, már nem is tagadja a szemétláda, erre sem veszi a fáradságot, annyira sem tisztel, hogy a látszatot fenntartsa, én pedig dühösen dobtam félre a maradékot, neki tárgyrostul a fálnak, mohó elégedettséggel hallgatva a csörömpölést, de közben valami nagyon facsart odabent. Még jó, hogy nem löktem fel a csupor tejeskávét is, pedig jólesett volna látni, ahogy barna legyező rajzolódik a falra vagy a szőnyegre, de milyen jól jön most, pár korty helyrehozza a cukorszintem, és végre felkelhetek becsukni az ajtót.

Közben megszűnt a motoszkálás túlról, majd bekapcsolt tévé hangja szűrődött át, hírek, nem értem, hogy nem unják már, hogy nem veszik észre, mindennap ugyanaz történik, néha változnak a díszletek vagy a szereplők, de a lényeg ugyanaz, dögunalom, legalább így nyertem egy kis időt.

Egészen besötétedett, néha egy-egy elhaladó autó lámpájának fénye vándorolt a szemközti falon, s közben a pléhparkányon zümmögött az eső. Már nem is szédültem, ideje felkelni, ez az, nem is olyan nehéz, odabotorkáltam az ablakhoz, a nedves aszfalton tükröződő fényekben mindig volt valami titokzatos és megmagyarázhatatlanul reményteli, nem tudom, miért, szerettem az esőt. Egyetemre indultam, felhős volt az ég aznap, de már egy hete folyton be volt borulva, mégsem esett, nem cipelem megint fölöslegesen az ernyőt, gondoltam, naná, hogy eleredt, amint leszálltam a buszról. Szedtem a lábam, már amennyire magassarkúban lehet, a kórházak közt tipegtem, a rövidítón, nem is értem, miért fordult hátra, megpillantott, és megvárta, volt nála ernyő, ez ám az úriember, mosolyodtam el, és végül óra helyett kávézni mentünk, szerettem az esőt.

De ez már nagyon rég volt, minden megváltozott azóta, az esőben sincs már semmi varázslatos. Persze, voltak szép pillanatok, de Zsuzsi kamaszodása felforgatott mindent, ami addig jelentéktelennek tűnőn lappangott, felszínre tört, jöttek a nagy hűhók, már a neve sem volt jó, fogjam fel, hogy ő nem Zsuzsi, csak a butuska óvodásokat hívják így, neki pedig kifejezett egyénisége van, ő Zsu, hagyjam már el azt a zsi-t a végéről, na akkor kezdődött ez az egész, ő olyan más. Minden anya szeretné egy kicsit magát felfedezni a lányában, ne mondja nekem senki, hogy nem így van, legfeljebb tagadják, mert akkor nem lennének tankönyv szerinti mintaszülők, hát nálunk nem volt mit, semmiben sem hasonlít rám, de ez még nem lenne baj, csak ne nézett volna mindig hülyének. Az apját viszont istenítette, a lányok általában apások,

csitítgattam magam, pedig nem volt könnyű, aztán közös kis titkaik lettek, susmusolások, amikből engem kizártak, mert úgysem érteném, anyát csak a ruhák érdeklik, lövése sincs a zenéről, meg a beatről, meg arról, hogy csak beszíva élet az élet, és lassan bezárult előttem a szíve, és Gábor ezt hagyta, sőt, lassan ő is másképp nézett rám, már nem én voltam az eszményi nő, csak az ósdi feleség, akit simán át lehet verni, hiszen úgysem érzi meg Zsuzsi szobájában a fűszagot, vagy ha meg is érzi, azonosítani nem tudja, pedig nagyon is tudtam, a szobában is, és Gábor leheletén is, ő meg csak vigyorgott bárgyún, fogalma sem volt róla, hogy tudom, na akkor szakadt meg bennem valami.

Későre járhat már, tényleg be kéne csuknom az ajtót, el is indultam, már kint voltam a fogasnál, majdnem átsiklott a pillantásom fölötte, de aztán mégsem, szembeálltam a tükörrel, szörnyű volt a hajam, kócos és rendetlen, de azon könnyen lehet segíteni, egyébként alig ráncosodok, még most is gyönyörű vagyok, hányan szeretnének ilyen feleséget. Nem tudom, mi jobb azzal a bűdös szajhával, hacsak a tiszta lap nem, mert könnyű szeretni, amíg nincs keserűség, és felgyülemlett feszültség, meg düh, akkor válik meg, ki gondolta komolyan a jóban-rosszbant, mikor a mézesbödön alján már csak szart találsz, ha akkor tényleg harcolsz, nemcsak látszólag, miközben más lába közt keresed az enyhülést, hanem teljesen és őszintén, na akkor vagy ember, nem pedig gyáva féreg, mint ez, aki a könnyebb utat választotta. Első percben láttam köztük a villanást, de nem akartam hisztizni, az csak rosszabb, ha elkezded az asztalt csapkodni, hogy ne nézzeken teljesen hülyének, csak még inkább annak fognak, ez egy ördögi kör, hát bele sem akartam kezdeni, de szart sem ér az elhatározás, ha elszabadul benned az indulat, repül a pohár, szinte magától, nem is te dobod, csak valami erő ráncibálja a tested.

Aztán jött az a keserves ingadozás közöny és düh közt, azt reméltem, akad majd valaki, aki megért, sajnál, azt mondja, mekkora seggfej ez a Gábor, ilyen nőt megcsalni, legalább Szilamér mondhatta volna ezt, teljesen másképp néz rám, mióta elvált Jucitól, de még ő sem vigasztalt, mindenki csak addig dugna meg, amíg jól mennek a dolgok, aztán ha padlón vagy, már nem érdekléd őket, fel is fordulhatsz, hirtelen fontossá válik a barátságuk a férjeddal, nekem még ennyi sem jutott, milyen mocskosul igazságtalan az élet, Gábor pedig azt ordította, rajtam már nem lehet segíteni, pedig rajtunk nem lehet, rohadna meg az a mocskos személtáda, rúgtam dühösen az ajtóba.

Tökéletes mozdulat volt, hatalmas döndüléssel csapódott be, de akkor mi a francnak lakik még mindig itt, miért nem hagyott el, rogytam le kogni.

- 3 **Böszörményi Zoltán** verse: Soha véget nem érő szeretkezés
5 **Hernyák Zsóka:** Á változása (próza)
7 **Pethő Lorand** versei: Betonfejtők, Kreuznachti töredékek
11 **Polgár Vera:** Téglák (próza)
19 **Lőrincz P. Gabriella** versei: Harmat, Illeszkedés, Hideg, megint
21 **Kántor Zsolt:** Napfény, íz nélkül (próza)
24 **Serestély Zalán** verse: #hashtag
26 **Tőzsér Árpád** naplójegyzetei: Hazánk: Mitteleurópa
36 **Zsille Gábor** versei: Zágrábból Pestre, Készülődés, Lélekvándor, Kalitka
40 **Gáspár Ferenc:** Trubadúrvarázs (regényrészlet)
48 **Bogdán László** verse: Vaszilij Bogdanov – Senki a tükörben
56 Láthatár – **Sheila Heti:** Egy vicc az életem – **Mohai Szilvia** fordításában
62 **Böszörményi Zoltán:** Mindszenty hercegsprímás, Thomas Mann és Márai Sándor (tárca)
64 **Szőcs Géza:** A disznósaurusz (tárca)
66 **Boldog Zoltán:** A kortárs szerzők feldarabolása a megújuló érettségin (tárca)
68 **Hudý Árpád:** Karnevál (tárca)
71 **Király Farkas:** Extrémhidegvanvalahol (tárca)
73 Mementó – **Mózes Attila** emlékére
73 **György Attila:** Touché
75 **Varga Melinda:** A bádögbeá elutazik
77 „Úristen, tényleg ennyire ki akarom magam adni?” – **Laik Eszter** beszélgetése **Kun Árpáddal**
88 Pompás eposz veszi kezdetét, a tehetséggondozás eposza – **Varga Melinda** beszélgetése **Orbán János Dénessel**
102 **Csontos Tibor:** Nyomozás Petőfi ma élő rokonai után (**Borzák Tibor:** Rokonom, Petőfi)
107 **Komán János:** Szülőföldszerilem (**Nagy József Levente:** Csillagok közt kifestve)
110 **Kadlót Nikolett:** Határidős szerelem (**Lanczkor Gábor:** Apás szülés)
114 **Alexovics Ingrid:** Önmagunk tükörképe (**Szabó T. Anna:** Töréstart)
117 **Bíró-Balogh Tamás:** A legfontosabb mellékalak: Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni (Árnyékban éles fény vagy – A Radnóti házaspár fényképei)
127 **E. Bártfai László:** Helyek csendes neve (tanulmány)
148 Debüt – **Borcsa Imola** novellája: Ajtó

A rendkívül nagy sikert aratott és Aegon-díjjal jutalmazott *Boldog Észak* szerzőjének a közelmúltban jelent meg új regénye, a *Megint hazavárvunk*. Főhősét, akárcsak az őt megalkotó író, Kun Árpádnak hívják, ebből azonban nem szabad elhamarkodott következtetéseket levonni. A családjával Norvégiában élő szerző Budapestre látogatott a könyvbemutatója alkalmából, és így módunk volt személyesen találkozni vele.

(Fotó: Szilágyi Lenke)

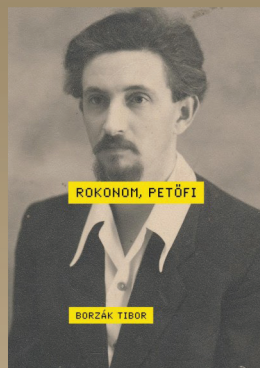
„Úristen, tényleg ennyire ki akarom magam adni?

77. oldal

Tudta, hogy Petőfinek van távol-keleti rokona? Olvasta már, hogy a költő egyik leszármazottja kocsimosó, a másik pedig piaci árus volt? Ilyen és ehhez hasonló érdekességeket tartogat Borzák Tibor *Rokonom, Petőfi* című könyve.

Nyomozás Petőfi ma élő rokonai után

102. oldal

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

nka
Nemzeti Kulturális Alap